

- BD — Barometer demokracie
- BAD — Barometer architektúry demokracie
- ČNR — Česká národní rada
- FZ — Federálne zhromaždenie
- PS — Poslanecká snemovňa
- PH— Pražský hrad
- SNR — Slovenská národní rada
- MPO — Ministerstva priemyslu a obchodu
- TČ — Textová část (1. část dizertační práce Architektúry demokracie)
- RČ — Referenční část (2. část dizertační práce Architektúry demokracie)

Úvod	5
1 — Dokáže architektúra reprezentovať spoločenské hodnoty?	9
2 — Barometer architektúry demokracie	13
3 — Príbeh českého parlamentu	35
4 — Aplikácia barometra architektúry demokracie ako ďalší príspevok k diskusii výberu sídla českého parlamentu	47
5 — Aplikácia BAD na alternatívnych parlamentoch	53
6 — BAD aplikovaný na projekt rekonštrukcie Ministerstva priemyslu a obchodu	65
7 — Diskusia	69
8 — Záver	73
9 — Zoznam literatúry	77

Úvod

Téma Architektúry demokracie vznikla ako reakcia na krízu demokracie vo svete (teroristické útoky, utečeneckú krízu, nárast populistických a nacionalistických strán) a potrebu hľadať odpovede na túto krízu i vlastným odborom — architektúrou. Za spúšťača krízy bol považovaný pád Dvojičiek v roku 2001 nasledovaný viacerými teroristickými útokmi, ktoré do architektúry priniesli otázku ako zachovať stavby a verejné priestory prístupné a otvorené, ale zároveň i bezpečné a kontrolované. Je dôležité uvedomiť si, že pocit slobody a voľnosti pohybu, ktorý je znakom demokracie, je (nielen) v architektúre možný jedine v synergii s kontrolou a bezpečnosťou. Sú to miesta, kde sa uplatňujú individuálne a verejné slobody, ale zároveň tu platia mantinely (legislatívne) dovoleného a bezpečného. Zreteľne táto téma vykryštalizovala na Pražskom hrade v roku 2016, kedy sa sídlo prezidenta začalo „strácať“ na mentálnej mape mnohých Pražanov a občanov kvôli uzatváraniu a obmedzeniu pohybu v areáli PH, odôvodnené potrebou zvýšenej bezpečnosti. Taktiež nárast turizmu podnietil premýšľanie o schopnosti architektúry vytvárať podmienky pre posilnenie štátnej identity a túžbu občanov navštevujúcich areál Pražského hradu stať sa NETuristami [1] (opozitum odvodené z Baumanových Úvah o postmoderní době). Tieto témy som spracovala vo svojej diplomovej práci *Redefinícia Pražského hradu* [2] v roku 2016, ktorá bola myšlienkovým predskokanom tejto dizertačnej práce a prvýkrát formulovala otázku architektúry demokratickej a bezpečnej.

Pokračovanie týchto myšlienok som rozvinula v texte *Paradoxy demokracie na príklade Pražského hradu*, v ktorom sledujem (na časových

slučkách obdobia 1000, 100, 30 rokov) striedanie období „tuhnutia“ a „rozpúšťania“ politických prístupov, ktoré sa zrkadlia v architektúre PH. Pracujem tu so známou hypotézou tzv. Tocquevillov paradox demokracie, ktorý tvrdí, že demokracia na základe svojej prirodzenosti umožňuje, ba priamo vytvára podmienky vlastného zániku, ktorý rozvíjam do motívu cirkularity striedania otvoreného a zatvoreného Hradu. Počas participácie na grante NAKI II (spoluriešiteľka v rokoch 2020—22) vznikli okrem tohoto ešte dva obsahovo blízke texty: *Hranice* (potrebujeme ešte hranice v demokratickej spoločnosti? O význame nehmotných, prírodných, etnických hraníc a ich vzťahu k hraniciam politickým) a text *Sídla moci top-down* [3], ktorý zarámoval vzťah medzi inštitúciami výkonnej, zákonodárnej a súdnej moci.

V roku 2018 na mezinárodnej konferencii v Londýne *Hmotné a nehmotné dedičstvo — kultúrna a sociálna kritika minulosti, prítomnosti a budúcnosti* som prvýkrát formulovala myšlienku o príbehu českého parlamentu *100 years of (un) fulfilled idea od Czech Parliament* a v roku 2019 v Aténach na medzinárodnej konferencii prispela s prednáškou *What does the architecture of democracy represent?* V tomto texte začali vznikať obrysy fenoménu, ktorý som pracovne nazývala „architektúra demokracie“ a v ktorom kumulovali otázky v abstraktnej rovine, aký je vzťah architektúry a demokracie.

V predloženej dizertačnej práci si kladiem dve úzko prepojené otázky? Môže architektúra podporiť fungovanie demokracie? A dokáže sa demokracia nejako prepísať do architektúry?

1 — V úvodnej kapitole v teoretickej rovine premýšľam, či je architektúra vôbec schopná reprezentovať spoločenské hodnoty a aké nástroje na to má. Odpoveď nachádzam v teoretických konceptoch, ktoré zdôrazňujú, že architektúra nie je len estetickým nástrojom na „skrášľovanie“ prostredia, v ktorom žijeme, ale že je súčasne schopná vyjadriť aj etos — „zhmotniť ducha doby“ a že k tomu využíva mimojazykové komunikačné schopnosti. Stredoveký koncept ecclesia — označenie, ktoré pre spoločenstvo ľudí a schránku, ktorá pre toto spoločenstvo slúži ako architektúra spoločenstva, používa ten istý pojem (v mnohých jazykoch dodnes: v angličtine church-church, v nemčine Kirche — Kirche, atď). Ale existuje dnes niečo, čo by označili ako architektúru spoločenstva? Má zmysel vôbec pokúšať sa o to, niečo ako architektúru spoločenstva definovať? Odpoveď vôbec nie je jednoznačná. Ale práve táto pluralitná nejednoznačnosť 21. storočia nabáda k redefinovaniu i samotnej architektúry. Architektúra, ktorá ponúka možnosti, nie riešenia.

2 — Z týchto teoretických konceptov prichádzam do momentu, kde je potrebné veľmi abstraktné slovné spojenie „architektúra demokracie“ definovať tak, aby bolo vôbec možné o ňom diskutovať, pretože sa ide o lingvistický novotvar (v slovenskom/českom jazykom) [4]. Aké vlastnosti by sme označili pri stavbách ako demokracické? Je možné, že domy dokážu posilňovať dialóg medzi aktérmi, ktorí domy používajú? Majú verejné priestory schopnosť iniciovať demonštrácie? Aké všetky aspekty robia stavby otvorejšími a užívateľsky komfortnejšími? A nie je vlastne podmienkou pocitu slobody a otvorenosti i fakt, že stavby musia byť súčasne i kontrolované a bezpečné?

Všetky tieto otázky veľmi rýchle napovedajú, že tak ako v politike tak i v architektúre platí jednoduchá rovnica. Na miskách váh je sloboda a rovnosť funkčná jedine v rovnováhe s kontrolou. Na objasnenie týchto väzieb prekláпам

politologický nástroj Barometer demokracie (BD) do nástroja architektonického Barometra architektúry demokracie (BAD). Ten na pavúkovom diagrame a so sprievodným slovným popisom popisuje väzby medzi jednotlivými vlastnosťami stavieb a ich verejných predpolí. Táto (moja) interpretačná metóda pracuje s deviatimi charakteristikami, resp. kategóriami: 1. individuálne slobody, 2. verejné slobody, 3. vzájomné väzby, 4. transparentia, 5. participácia, 6. reprezentácia, 7. obmedzenia, 8. bezpečnosť, 9. súťaže.

V podkapitole „kladené otázky BAD“ sa vyjasňuje i odpoveď na otázku, či je to architektúra, ktorá má schopnosť ovplyvňovať a spoluutvárať demokraciu, ktorá sa v nej odohráva, alebo je to demokracia, resp. politika, ktorá určuje podmienky architektúre.

3 — Demokracia je natoľko abstraktný koncept, že je pravdepodobne málo priestor, v ktorých by sme mohli hľadať jej zhmotnenie. Všeobecne je možné konštatovať, že sa to realizuje dvoma smerami — bottom-up a top down [5]. Ako najvyšší zákonodárny orgán, budovu na vrchole v smere „top-down“, by sme v demokratickej republike označili parlament. Aký je český parlament? Kedy a kto rozhodol, ktoré stavby budú sídlom Poslaneckej snemovne a Senátu? A poznáme i dôvody, prečo to tak je? Zdá sa, že príbeh českého parlamentu je možné vnímať v horizonte 100 rokov, kedy sa od obdobia prvej republiky objavujú momenty hľadania sídla pre túto inštitúciu. „Interaktívny“ text je vodičkom s mnohými odkazmi na prílohy, ktoré čitateľovi dávajú možnosť nahliadnuť a dozvedieť sa podrobnejšie o jednotlivých epizódach a odbočkách príbehu českého parlamentu.

4 — BAD je nástroj, ktorý primárne chápem ako optiku, s ktorou je možné nahliadať na stavby a ich vlastnosti. Jazyk, ktorým je možné popísať silné a slabé miesta, potenciality k zlepšeniu. Jeho aplikácia na dve stavby, súčasného sídla Poslaneckej snemovne a bývalého sídla Federálneho zhromaždenia priblíži ich síce krátke ale konkurenčné obdobie, kedy boli obe budovy možnými adeptami na demokratický parlament nového štátu Českej republiky v rozhodovaniach komisií a politických diskusií v rokoch 1992 a 1993.

5 — Aplikáciou BAD na alternatívnych projektoch študentov ateliéru A4 sa ukáže, aké nové tendencie majú mladí architekti potrebu implementovať do svojich projektov nových parlamentov. Ako obstoja študentské projekty v porovnaní so súčasným sídlom parlamentu?

6 — Ako aktér verejnej architektonickej súťaže s projektom rekonštrukcie vestibulu a verejného priestoru Ministerstva priemyslu a obchodu v Prahe prinášam v tejto kapitole osobnú skúsenosť s procesom súťaže, ako s jednou podkategóriu BAD. Projekt je ukážkou práce, ako sa verejná politická inštitúcia môže i v rámci súťažných podmienok posunúť k aktualizácii politickej inštitúcie pre 21. storočie.

Táto publikácia je koncipovaná ako dvojkniha Architektúra demokracie 1 (textová časť) a 2 (referenčná časť), kde je textová a referenčná časť v obsahovom a obrazovom dialógu. Textovú časť je možné čítať lineárne. Zatiaľčo referenčná časť je konzistentná v každej kapitole, je možné ju čítať fragmentárne, prizoomovať si určitý rozhovor, článok, projekt či analýzu konkrétneho štátu, alebo naopak ako atlas alebo katalóg, vnímať rôzne prístupy v ich pestrej palete a množstve.

Odtieň fialovej obálky bol zvolený ako komprimát pomerov percentuálneho zloženia farieb na vlajke ČR — 37,5% bielej, 37,5% červenej, 25% modrej na vlajke ČR. Vlajka ako najzreteľnejšie vizuálne gesto kontinuity (viď kapitola Príbeh českého parlamentu).

[1] „Pozorujeme, že v meste, ktoré identifikujeme ako domov, túžime turistami nebyť. Pražský hrad chápeme ako symbol našej domoviny. No táto veta stráca na zmysluplnosti, ak ide len o definíciu, abstrakciu, s ktorou sa reálne nežívame, ktorú nepotrebujeme, ktorá je plná zahraničných turistov.“ citát z diplomovej práce Elena Fialková, Redefinícia Pražského hradu, UMRPUM 2016/2017

[2] Diplomová práca Elena Fialková, Redefinícia Pražského hradu, UMRPUM 2016/2017. Teoretický text bol uverejnený v Cyril Říha (eds.), Střet, Artalk Revue 3, 2018 (online)

[3] Všetky tri texty boli uverejnené v knihe Cyril Říha (eds.), Ztracená vláda věcí tvých se k tobě navrátí, UMRPUM 2022 podporené grantom MK ČR.

[4] Počas posledných mesiacov dopisovania (dohľadané 31. 9. 2024) tejto práce som objavila niekoľko internetových príspevkov na podobné téma v anglickom jazyku, napríklad online diskusia https://www.youtube.com/watch?v=ymmd_QnRt8c, <https://www.youtube.com/watch?v=HJUEkYVuN5g>, ktoré používajú slovné spojenie Architecture of democracy v rovnakom význame ako ja. Z týchto práci primárne nečerpám, vznikali paralelne a majú podobný focus, čo hodnotím ako fakt, že toto téma sa v obore aktuálne formuluje. Nepracujú však s 9 vlastnosťami barometru architektúry demokracie ani sa nevenujú českej problematike.

[5] Cyril Říha, Střety architektury, urbanismu a politiky, úvodný text, Artalk Revue 3, 2018

1 — Dokáže architektúra reprezentovať spoločenské hodnoty?

Pracujem s hypotézou, že architektúra a politika sa k sebe navzájom nejako vzťahujú. Na jednej strane má architektúra v meste svoje spoločenské postavenie, niečo reprezentuje, je nositeľkou hodnôt spoločnosti a na druhej strane je architektúra schopná vytvoriť priestor pre demokraciu, pomáha formulovať spoločenský a politický dialóg. Tento predpoklad sa však môže zdať nesamozrejmým, preto som sa rozhodla zaoberať sa touto otázkou v úvode i teoreticky a ozrejmiť záujem o typológiu parlamentu ako hlavného reprezentanta architektúry demokracie.

1.1 — Estetický a etický prístup

Väčšinová predstava je, že od obyčajnej stavby sa architektonické dielo líši tým, že má ešte pridanú hodnotu, a tou je estetická kvalita. Nikolas Pevsner explicitne toto chápanie pomenúva ako „estetický prístup.“ Architektúra = stavba + výzdoba. [6] Architektúra je z tohto pohľadu zaujímavá práve preto, že z hľadiska estetického postoja sa jedná o umenie bytostne nečisté, deficientné, poškvرنené tým, že je nútená zohľadniť požiadavky stavby, rešpektovať ekonomické, fyzikálne, pragmatické aspekty stavebného procesu, čím daný postoj spochybňuje a vyžaduje si odlišný prístup. I preto je dôležité vnímať architektúru v jej „špinavej celistvosti“ [7], objavovať faktory, ktoré z nej robia umenie „najkomplexnejšie a najkomplikovanejšie“ [8] a čítať ju v kontexte dobového diskurzu, sociálnych a hospodárskych dejín, či v náhľade užívateľov s ich pragmatickými požiadavkami. Otázky po hodnotovomm aspekte sa viditeľne objavujú v teórii architektúry v poosvieteneckej dobe, kedy sa navrhovanie začalo chápať ako nástroj obnovy spoločnosti. V polovici 19. storočia architekt August Welby Pugin položí rovnítko medzi pravdu v architektúre a pravdu v duchovnom živote. Podobne si otázky morálneho významu kládli John Ruskin, William Morris, nasledovali avantgardní architekti. S pojmom pravda v architektúre pracoval i Le Corbusier, ktorý tvrdil, že „Architektúra je otázkou morálky, a nepravdu nejde tolerovať.“ [9] Znamenalo to v prvom rade ale ukazovať „pravdu konštrukcie“ — z gréckeho alétheía — pravda ako neskrýtosť a autentická konštrukcie. Architekti týchto myšlienkových prúdov tak uprednostňovali vlastne zas len iné estetické prístupy, napríklad to boli purizmus alebo funkcionalizmus.

Etický ale neznamená len pravdivý v tomto zmysle slova. Pohľad na etickú funkciu je odlišný od pojmu estetický, nie ale protichodný, zdôrazňuje iný pohľad na tú istú stavbu. Etickú funkciu je možné odvodiť od výroku Sigfrieda Giediona, ktorý píše, že etická funkcia architektúry: „tľmočí platný spôsob života pre našu dobu.“ Karsten Harris v knihe Etická funkcia architektúry píše o architektúre, ktorá „má pomáhať nájsť svoje miesto a svoju cestu vo svete, ktoré v nás vyvoláva stále väčšiu dezorientáciu.“ [10]

Spoločensky zaužívané je používať slovo etický vo význame etického kodexu — v zmysle či je profesia dostatočne platená, aké sú etické a morálne dilemata profesného prostredia a podobne. Autor však zdôrazňuje, že adjektívum etický je odvodené od podstatného mena étos. Za étos určitého človeka považujeme jeho charakter, povahu, celkové usstrojenie. Podobne môžeme hovoriť o étose spoločnosti, potom tým myslíme na ducha, vyznenie, charater ktorý špecifikuje túto skupiny ľudí. Takto chápaný étos je pomenovaním pre spôsob existencie ľudí vo svete. Etickou funkciou mienime to, že úlohou architektúry (súkromnej i verejnej) je pomôcť s artikuláciou étosu (ako jednotlivca tak spoločného).

1.2 — Architektúra spoločenstva — ecclesia

V ďalších kapitolách sa budeme venovať stavbám, ktoré reprezentujú práve étos spoločenstva, a nebudeme ďalej sledovať pomyselné druhé ohnisko dejín architektúry — architektúru súkromných stavieb — étos jednotlivca. Dospeli sme k záveru, že predpokladom etickej funkcie je schopnosť architektúry komunikovať étos — tľmočiť spoločenský charakter — interpretovať ho.

Architektúra spoločenstva je charakteristická tým, že predpokladá vzťah medzi stavbou a komunitou. Tomáš Akvinský pracuje s pojem eccllesia (pôvodne ecclesia = grécky snem všetkých plnoprávných občanov demokrackého polis) v často citovanej definícii hovorí: „dom v ktorom sa slávi slávnosť označuje ako ecclesia (tj. cirkev) a nazýva ecclesia (tj. kostel).“ Používa pre stavbu i komunitu ten

istý pojem. Akvinský tvrdí, že ak má byť chrám skutočne kosto-lom-stavbou (ecclesia), musí byť znakom skutočnej živej cirkvi-veriacich (ecclesia).

Táto predstava kostola je primárne stredovekým schématom a bola až do 18. storočia hlavným predmetom záujmu architektúry, ktorá slúžila k stretnutiu spoločenstva. Veľmi dobre však ilustruje živý aktívny vzťah medzi architektúrou a spoločnstvom, ktoré architektúru používa k reprezentovaniu svojich hodnôt. Verejná architektúra, ktorá plní zhromažďovaciú funkciu, presúvala svoje ťažisko a kostol neskôr vystriedali renesančné radnice, barokové paláce, v 19. storočí pamätníky, divadlá či múzeá. V rôznych obdobiach a politických režimoch tak to bol rôzny stavebný typ Architektúry spoločenstva. Čo by sme dnes chápali ako priestor dnešného spoločenstva ľudí, ktoré stavby charakterizujú hodnoty dnešného sveta? Otvárame široké asociatívne pole, často zaužívaných slovných spojení: spoločnosť konzumu, liberálny svet, postinformačný vek, atropocén... Existuje nejaký spoločný menovateľ, ktorý by vymedzil spoločné pole záujmu stále rozmanitejšieho sveta, ktorý tak často hľadá spoločný dialóg? Jednou z možných odpovedí by mohla byť demokracia, ktorá vymedzuje spoločný priesečník podobne ako to bolo akcentované na benátskom Bienále architektúry 2021: ak chceme „spolu naďalej žiť“, je potrebné sa zamyslieť nad „novou priestorovou zmluvou“. [11] Túto vlastnosť demokracie rozpracúva filozof Bruno Latour ako poukazuje na jej dichotómiu skrze dve slová stojace v protiklade a na ich významovú blízkosť vo vzťahu k demokracii: „demon“ — diabol, ten ktorý rozdeľuje, zdôrazňuje odlišnosti a „demos“ — ľud, spoločenstvo občanov, zjednotenie. [12] Hovorí tak o vlastnosti demokracie, ktorá zároveň kladie požiadavok, aby sa jednotlivci zhromaždili v jeden celok, no zároveň ich nechce unifikovať, požaduje zjednotie vo svojej rozmanitosti, aby bola zachovaná sloboda odlišností a zároveň nezanikol motív vytvárajúci spoločenstvo. Demokracia ako ponúkajúca sa odpoveď dnešnej architektúry spoločenstva — ecclesie.

1.3 — Potenciál architektúry demokracie

Pri definovaní architektúry demokracie je inšpiratívnou definícia, ktorá je uvedená u arabského pojmu, kde slovo (T)asmin (design — návrh) v základe súvisí i s tasmim, čo znamená podnecovať niekoho názor, vymedzovať možnosti riešenia. [13] V tomto jazykovom chápaní by teda navrhovať architektúru znamenalo ovplyvňovať, vytyčovať možnosti, projektovať šance. Architekt/dizajnér naráža na výber, nie na problém, a je tým kto posudzuje možnosti, nie riešenia problémov. Nemá to až tak veľa spoločné s chápaním v západnom geopolitikom regióne, kde architektúra je dizajn budov [14], architekt má zručnosti, technické schopnosti a kvality pre riešenie vzniknutého problému.

Takto chápaná Architektúra demokracie by v sebe mala silu projektovať možnosti, vymedzovať hracie polia pre nájdenie spoločného zoskupenia rôznorodých jedincov, nie len navrhovať v zmysle esteticky, ale práve v nachádzaní etických kvalít. Otázka po jazyku tu rezonuje stále aktuálne: Architektúra, ktorá má dostávať svoje politické a etické funkcie, nemôže byť nemá — nemôže rezignovať na spoluúčasť vo verejnej sfére.

^[1] Karsten Harries, Etická funkce architektúry, Praha: Arbor Vitae, 2011, s. 13

^[2] Karsten Harries, Etická funkce architektúry, Praha: Arbor Vitae, 2011, s. 13

^[3] Karolína Jirkalová, Česká architektúra v medzicase, UMPRUM 2024, s. 20

^[4] Ada Louise Huxtable, Architecture Criticism, Proceedings of the American Philosophical Society CXXXIV, University of Pennsylvania Press 1990, č. 4, s. 461—464.

^[5] Jindřich Vybíral, doslov ku knihe Karsten Harries, Etická funkce architektúry, Praha: Arbor Vitae, 2011, s. 419

^[6] Karsten Harries, Etická funkce architektúry, Praha: Arbor Vitae, 2011, s. 23

^[7] Katarína Hládeková, Lahostajné Benátky po sedemnáste, tentokrát v architektúre, arttalk.cz Dostupné 29. 7. 2021 z https://artalk.cz/2021/07/05/lahostajne-benatky-po-sedemnaste-tentokrat-v-architecture

^[8] Marcel Detienne (ed.) Qui veut prendre la parole?, Le Seuil, Paris, 2003 in Bruno Latour, From Realpolitik to Dingpolitik or How to Make Things Public, MA: MIT Press, 2005 s. 14.

^[9] Mahmoud Keshavarz, Sketch for a Theory of Design Politics, in Para-Platforms, Sternberg Press 2018, s. 12—14

^[10] Pre porovnanie Michael Baxandall, Milena Bartlová ed., Intelligence obrazu a jazyk dějin umění: Výbor z textů, UMPRUM 2019, na s. 119 ponúka taktiež výčet rôznych významov slova design

2 — Barometer architektúry demokracie

2.1 — Novotvar: architektúra demokracie

Pri hľadaní obsahu slovného spojenia „architektúra demokracie“ sa ukázalo, že sa v našom jazyku jedná o novotvar. Pre naplnenie tohto slovného spojenia určitou významovou kvalitou uchopiteľnou pre praktické navrhovanie je potrebné popísať vlastnosti, ktoré vyjadrujú vzťah medzi architektúrou a sociálne-politickými fenoménmi, ktoré sú spojené s demokraciou. Tento text je snahou definovať architektúru demokracie, tento pojem nejakým spôsobom vysvetliť, orámovať, popísať ho exaktne, pokúsiť sa vymedziť, čo je na architektúre demokratické, aké charakteristiky a špecifikácie robia domy demokratickejšími, čo z toho je možné kategorizovať. Architektúra je, čo sa týka hodnotenia kvality, veľmi komplexnou, kontextuálnou a primárne jedinečne individuálnou, preto vytvorenie nástroja, ktorý by na určitej škále hodnotil demokratičnosť jednotlivých budov považujem za experiment (experiment v jeho úplnosti, ktorý predigované môže i vyvrátiť, naznačiť slabé miesta či neperspektívnosť tohto typu skúmania). Využívam nástroj z politológie — barometer demokracie (ďalej BD), ktorý je určený na meranie demokracie a pokúšam sa ho analogicky aplikovať v obore architektúry — vzniká tak barometer demokracie architektúry (ďalej BDA). „Politologický“ barometer demokracie [15] je metodológia, ktorá vznikla (a stále se vyvíja) v posledných 30 rokoch výskumu v snahe lepšej klasifikácie a štandardizovania špecifickej odbornej problematiky a taktiež ako potreba nájsť jednotný jazyk, ktorý by bol schopný pomenovať preferovanú cestu skvalitňovania demokratických princípov. Podrobnejšie je metodológia týchto procesov popísaná v nasledujúcom texte.

2.2 — Opozitum architektúry demokracie

Ak chceme priblížiť pojem architektúry demokracie, je dobré uvedomiť si, že jeho možné opozitum, je v dejinách architektúry dobre zaužívané. Je bežné používať slovné spojenia ako totalitná architektúra, ktoré by sme mohli označiť ako architektúru na druhej strane politického spektra, na architektúru s opačným hodnotovým rebríčkom. Dokonca by sme dokázali vysledovať, že sovietska i nemecká architektúra tejto doby pracovala často s jazykom, v ktorom by sme našli podobné architektonické prvky — predimenzované nadľudské meritko, nákladné materiály, symetria, osovosť, presné opakovanie. Častá bola práca so symbolikou skrze umelecké diela v podobe sôch, reliéfov, obrazov určitým estetickým štýlom. [16] Tieto formálne nástroje, často so snahou o psychologický vplyv, mali v konečnom dôsledku svoj jasný cieľ — slúžiť diktátorským režimom.

Predmetom nášho záujmu nebudú znaky historických smerov a slohov posledných 30-tich rokov demokracie (eventuálne demokracie prvorepublikovej) alebo estetické rozdiely medzi súčasnými novostavbami a historickými budovami predchodzých dekád. Ale snažím sa hovoriť o demokratičnosti stavby ako o optike, ktorou je možné nazerať na akúkoľvek verejnú stavbu. Ako primárne príklady sledujem stavby slúžiace politickému účelu, ako hlavnému reprezentantovi demokracie v štruktúre mesta v 21. storočí.

Je možné vysledovať určité vlastnosti, ktoré by architektúru robili demokratickou? Ako sa demokracia dokáže prepísať do politických stavieb? Ako demokracia ovplyvňuje architektúru a naopak, aký ma dopad architektonické riešenie na demokratický politický proces, ktorého je kulisou? A je to skutočne tak, že architektúra je nielen schránkou, ale že je schopná participovať na politickom procese?

2.3 — Interpretačné metódy ako kľúče dekódovania

Pozrime sa ešte na možnosti architektúru čítať interpretačnými kľúčmi, pretože architektúra, ako eminentne verejná forma umenia [17], bola v histórii často objektom skúmania významov, ktoré nesie a hľadanie spojitostí s politikou patrí k opakovaným motívom kunsthistorickému bádania. Existuje viacero metód, ktoré sú ustálené alebo sa v rôzych modifikáciách prelínajú v snahe o vysvetlenie výnamov architektonických diel. Pokladám sa vhodné ich spomenúť.

Jednou z metód je ikonologická interpretačná metóda, v ktorej je architektúra zásvislá na spoločensko-ekonomických, politických procesoch. Georg Friedrich Wilhelm Hegel považoval architektonické dielo za výraz ducha doby [18]. Za zakladateľa tejto metódy je možné považovať Aby Earburga, ktorý explicitnejšie formuloval vzťah medzi architektúrou a významami, ktoré nie sú vidieť. Neskôr tento názor rozvíjalo viacero teoretikov. Cieľom je odkryť symptómy kultúrnych dejín, odhaliť „insígnie moci“, čítať citáty a heslá, ktoré sú v budovách integrované. Najčastejšie boli predmetom skúmania sakrálnne priestory (známym príkladom je gotická katedrála, ktorú Hans Sedlmayer interpetoval ako zobrazenie neba resp. Nebeského Jeruzalema), tento druh analýzy sa aplikoval i na ďalšie architektonické typológie. „Keď hovoríme, že umelecké dielo má nejaký význam, mienime tým odkaz na niečo, čo presahuje materiálnu a formálnu organizáciu diela, nejaké začlenenie do širšej obsahovej súvislosti“ takto definoval ikonologickú interpetáciu Bandmann.

Ďalším prístupom je fenomenologický prístup, kde architektúra spritomňuje niečo, čo môže existovať len v špecifickej forme. Fenomenológia tak oproti ikonológii sleduje nielen konvenčné „značiace“ elementy, ale hľadá „prirodzené symboly“ ukotvené v ľudskej psychike [19]. Architektúra je tu chápaná prostredníctvom archetypálnej ľudskej skúsenosti. Norberg-Schulz pomenúva tento typ skúsenosti „primitívna symbolizácia“ a vysvetľuje ho na megalitických stavbách. Hore — dole, tma — svetlo, vonnútri — von, ľah — postavenie, stúpanie — klesanie, vztyčovanie — podpieranie — to Karsten Harries považuje za základ „predjazykovej komunikácie“, ktorou je architektúra schopná komunikovať.

Za ďalší typ optiky, považujeme prístupy sociálne historické, kde architektúra prostredníctvom postaveného prostredia rozvíja mocienské vzťahy a aktérom — ľuďom v nej predpisuje neviditeľné pravidlá. Zahrnuli by sme tu prístup Billa Hilliera, ktorý architektúru vníma ako priestorovú konfiguráciu, ktorá určuje život v stavbe a v jej okolí, nie len ako fyzickú hmotu. „Ľudské chovanie... má svoje vlastné priestorové formy. Stretávanie, zhromažďovanie, vyhybanie, bývanie, učenie... to niesú len aktivity, ktoré sa odohrávajú v priestore. V nich samotných sa ustanovujú priestorové vzorce.“ Stavba v tomto type výkladu tak stelesňuje priestorové triedenie spoločenských kategórii, ale taktiež môže byť nástrojom kontroly. [20] Miesto jedinca v určitom fyzickom priestore je indikátorom jeho pozície v sociálnom priestore. [21]

Ďalší interpretačný kľúč by sme mohli nazvať ako „situovanosť architektúry vo svete“. Ten sa snaží o hybridizáciu dvoch krajných pozícií, ktoré často vo svojej rýdzej podobe vyznievajú plocho. Spája 1. sociálne — historickú interpretačnú metódu, v ktorej je architektúra výsosťne zásvislá na spoločensko-ekonomických, politických procesoch [22], a 2. formalistickú pozíciu, ktorá je založená na vnímaní architektúry ako explicitnej materialistickej formy, ktorú je možné chápať ako autonómny plne integrovaný systém tvarov, oslobodený od vonkajších kontextov. Tieto dve krátko popísané dichotomické pozície v teórii a kritike architektúry vyústili do tretej kritickej metódy, tak ako ju popisuje

K. Michael Hays a ktoré symbioticky utvárajú najobjektívnejší celok. Upozorňuje tak na situovanosť architektúry vo svete (tzv. „svetskosť architektúry“), v špecifickej udalosti, rovnako ako je súčasne rýdzim objektom, artefaktom.

Všetky tieto pozície v niečom nezdôrazňujú a v niečom zas vyzdvihujú paralely architektonických a politických, sociálne-historických dejov. Náš prístup sa snaží si vziať najmä pohľad symbiotického prístupu K. M. Haysa, bude však odlišný najmä v snahe čítať architektonický stavby kritériami nového metodologického nástroja, teda nie v neobmedzenej šírke, ale práve v hracom poli 9 vlastností, ktoré hľadajú väzbu s hodnotami demokracie. Dalo by sa povedať, že v tomto zmysle ide o metódu, ktorá nesmeruje do hĺbky kunsthistorických interpretačných kľúčov, ale naopak smerom von z vlastného oboru — k medzioborovým otázkam.

2.4 — Hodnotenie kvality demokracie

Snaha hodnotiť kvalitu demokracie nevznikla len z potreby jej porovnávania, sledovania vývoja či konkurencieschopnosti voči iným štátom, ale najmä z dôvodu snahy o jej stabilizáciu. V posledných 30-tich rokoch došlo k vlne demokratizácie v ČR, kedy vlády v období expanzie a eufórie v 90.-tych rokoch 20. storočia hľadali podmienky na prežitie demokracie a jej udržanie. V následných dekádach sa politická kultúra preklenula k spochybňovaniu demokratického spôsobu vlády, až v niektorých krajinách a oblastiach i pod tlakom udalostí vo svete ku kríze demokracie. Mohli by sme povedať, že súčasný stav, po skúsenosti s tromi dekádami demokracie, je v západnej Európe viditeľný presun k vnútornému skvalitňovaniu demokracie [23] a jej stabilizácii práve v reakcii na vlnu populizmu, ktorá sa šíri a manifestuje stále intenzívnejšie i na vedúcich politických pozíciách. Aby sme mohli hľadať podmienky k pretrvaniu a skvalitňovaniu demokracie, potrebujeme nástroje, ktoré budú schopné reflektovať jej kvalitu, vytyčovať oblasti, v ktorých zlyháva, formulovať klady a zápory súčasneho stavu. Ako ale vedecky hodnotiť či merať demokraciu? A z toho vyplývajúca naväzujúca otázka pre môj výskum: ako vedecky hodnotiť a merať demokratičnosť stavieb a následne výsledky použiť k stabilizácii demokracie i skrze stavby?

Diškurz tohto textu nieje v duchu kunsthistorického výzkumu dejín architektúry. Preto architektúru demokracie nevymedzujem časovou datáciou, nevzťahujem sa len k určitému dejinnému obdobiu, ktoré by explicitne súviselo s demokraciou ako formou vlády. Predmetom nášho záujmu nebudú znaky a opakované figúry architektonického jazyka posledných 30-tich rokov demokracie (eventuálne demokracie prvorepublikovej) alebo estetické rozdiely medzi súčasnými novostavbami a historickými budovami predchodzých dekád. Ale snažím sa hovoriť o demokratičnosti stavby ako o optike, ktorou je možné nazerať na akúkoľvek verejnú stavbu. Ako primárne príklady sledujem stavby slúžiace politickému účelu, ako hlavného reprezentanta demokracie v štruktúre mesta v 21. storočí.

2.5 — Vymedzenie metódy

V komparatívnej politológii sa stále častejšie stretávame s konštruovaním rebríčkov a nástrojov merania demokracie [24]. Po prieskume rôznych výskumných metód, sa ako jeden z metodologicky najrobustnejších a pre naše účely adekvátnejších na vyhodnocovanie stavu demokracie v politológii používa barometer demokracie [25]. Barometer sa snaží pomocou rôznych subkomponentov a indikátorov monitorovať index demokracie v jednotlivých častiach sveta. Barometer je používaný viacerými inštitúciami na dlhodobé sledovanie zmien v politickej kultúre a sondovanie jednotlivých

[15] Barometer demokracie nadväzuje na tradičné základy teórie demokracie a predovšetkým je konceptuálne adekvátnejší a metodologicky robustnejší v porovnaní s inými konkurenčnými indexmi. Jeho rozšírenie bolo postupné v začiatku 90. rokov 20. storočia etablovaním viacerých demokratických štátov po páde socialistického bloku.

[16] Spieker Helmut: *Totalitäre Architektur. Feststellungen und Bekenntnisse. Programme und Ergebnisse. Bauten und Wentwurfe*, Inzel und Prachtprojekte. Stuttgart 1981, s. 126—132.

[17] Jindřich Vybíral, *Síla i budoucnost jest národu národnost*, Praha 2020, s. 11

[18] Michael Podro, *Discourses and Strategies. The Role od the Vienna School in Shaping Central European Approaches to Art History and Related Discourses*, Frankfurt a. M. 2013, s. 13—14

[19] Jindřich Vybíral, *Síla i budoucnost jest národu národnost*, Praha 2020, s. 39

[20] Julianne Hanson, *Socoding Homes and Houes*, Cambridge 1998, s. 1.

[21] Jindřich Vybíral in Tomáš Knoz — Jiří Lach — Tomáš Borovský (eds.) *Kultura ve středoevropských dějinách: rozprava mezi humanitními obory*, Praha 2020, s. 116—136.

[22] K. Michael Hays, Kritická architektura. Medzi kultúrou a formou. In M. Mitášová. *Oxymorón a pleonazmus. Texty kritické a projektivní architektury*. Praha 2011

[23] Stein Ringen, *What Democracy Is For? On Freedom and Moral Government*. Princeton, Princeton University Press 2007

[24] Najčastejšími príkladmi takéhoto hodnotenia sú populárne indexy (napr. FH, PolityIV, EIU, DR, VID, BTI, WGI, QOG 2016).

[25] I ten je kritizovaný a nedokonalý, všeobecne je koncept kvality demokracie v odbornej literatúre chápaný ako nejednoznačný

kvalít. Ide o snahu kvantitatívne vyčísliť skóre a hodnotiaci index zodpovedajúci úrovni demokracie. Existuje Barometer demokracie (celého) sveta, ale napríklad i Barometer demokracie jednotlivých regiónov, a ďalšie, pričom každý sa líši oblasťami, ktoré sleduje, a metódou spracovania.

Podľa zamerania nástroja sa konkrétne ukazovatele môžu meniť, môžu medzi nimi figurovať napríklad iné podkategórie: občianske slobody, politická kultúra, volebný proces, politická participácia, pluralizmus, právny štát, legislatíva, ľudské a menšinové práva, nezávislé médiá, stabilita a efektivita inštitúcií, vyváženosť ich pôsobenia z hľadiska dodržiavania kompetenčného rámca, transparentnosť činnosti orgánov verejnej moci a mnohé iné.

2.6 — Barometer demokracie v architektúre

Pri vytvorení ekvivalentného barometra vo vlastnostiach architek-túry, jej kvalitách a významoch mi je inšpiráciou konkrétny nemec-ko-švajčiarsky barometer demokracie autorov Wolfganga Merkela a Marc Bühlmann a ich tímu, ktorý pracuje s deviatimi vlastnosťami, ktoré sú rozvedením slobody, rovnosti a kontroly, viz. democracy-barometer.org [26]. Jednotlivé charakteristiky sú zaznamenávané na číselnej škále a tým je možné sledovať vývoj v určitom časovom období. [27] Výsledný index je založený na ukazovateľoch, ktoré sú zoskupené do podkategórií a následne agregované do výsledného indexu demokracie. Na samom vrchole (tzn. prvá úroveň) je agre-govaná konečná hodnota kvality demokracie, ktorá je výsledkom trojice princípov: (1) slobody, (2) kontroly, (3) rovnosti (druhá úroveň). Každý z trojice princípov je výsledkom ďalších podkategórií (tretia úroveň). U tohto barometru je to: (1.1) osobná sloboda, (1.2) právny štát, (1.3) verejná sféra; (2.1) transparentnosť, (2.2) participácia, (2.3) reprezentácia, (3.1) súťaž, (3.2) vzájomné obmedzenia, (3.3) vládne schopnosti. Týchto 9 funkcií bude pre nás inšpiráciou pri aplikovaní politologického barometra do architektúry.

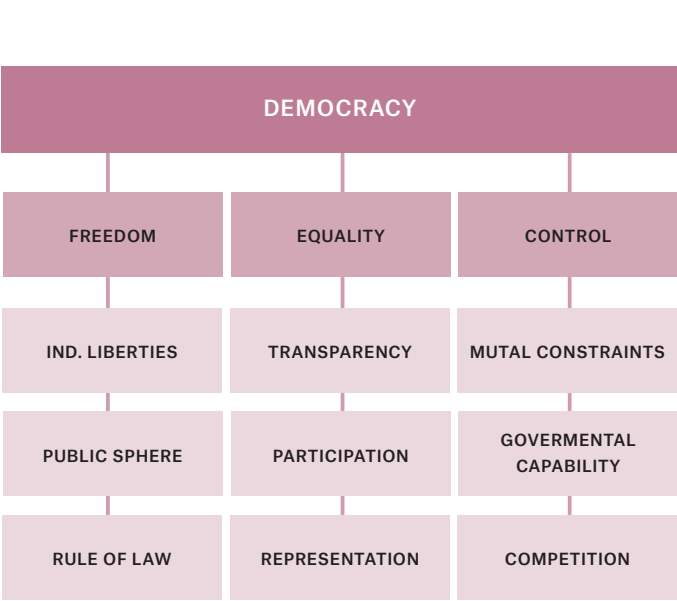


Schéma 9 vlastností barometra demokracie (zdroj: democracybarometer.org)

Tento barometer demokracie (BD) sa snažím „preklopiť“ do vlastností architektonického jazyka. Barometer architektúry demokracie(BAD) funguje na obdobnom princípe teoretickej dedukcie základných prvkov demokracie. Základný východiskovým bodom

pre barometer je rovnaký predpoklad, že demokratický systém sa snaží vytvoriť dobrú rovnováhu medzi vzájomne závislými hodnotami slobody a rovnosti a že to vyžaduje kontrolu. Na zaručenie týchto troch základných princípov, a tým aj kvality demokracie v architektúre, je potrebné splniť deväť demokratických funkcií, ktoré formulujem takto:

SLOBODA
1. individuálne slobody, 2. verejné slobody, 3. vzájomné väzby
ROVNOSŤ
4. transparentnosť 5. participácia, 6. reprezentácia
KONTROLA
7. obmedzenia 8. bezpečnosť 9. súťaže.

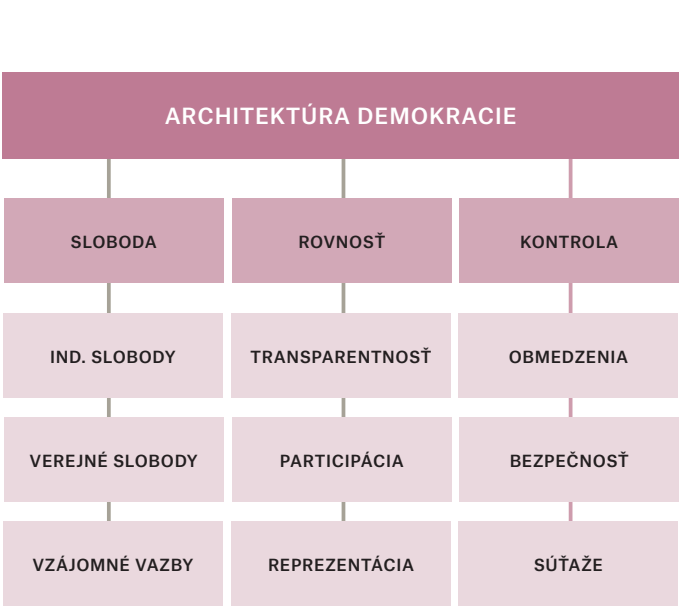


Schéma 9 vlastností barometra demokracie architektúry

Predpokladom pre hodnotenie a kategorizovanie vlasností budov je, že architektúra svojimi prostriedkami dokáže vytvárať rôzne priestorové schémy, ktoré odkazujú na rôzne determinácie súvisiace s mocou, spoločenským postavením, integráciou alebo segregáciou, ustanovuje rozhranie medzi domácimi a návštevníkmi, vytvára priestory spojené alebo oddelené, definuje, čo bude videné alebo naopak, čo bude skryté. [28] Táto priestorová organizácia je hlavným prostriedkom, ktorým nám architektúra umožňuje vytvárať základné spoločenské a politické deje. Môže napomáhať dobrému politickému dialógu medzi občanmi, ale i medzi občanmi a politikmi, či medzi politikmi navzájom.

Získané výsledky BAD vyhodnocujem procesom, ktorý do metodológie oproti pôvodnému barometru prinášam intenzívnejšie a prispôsobujem ho vlastnostiam architektúry. Operacionalizácia (niekedy používané i ako operacionalizovaná diagnostika) je špecifický výskumný postup — operácie, ktorý má za výsledok prepojenie teoretickej a empirickej hladiny poznania výskumnej oblasti. Ide o transformáciu východiskových hypotéz do roviny jednotlivých znakov. Operacionalizácia je využívaná najmä v psychodiagnostike [29], kde jedinečnosť ľudského príbehu, osobnej skúsenosti, empirie prežívania jedinca sa snaží kategorizovať do generalizovaných vlasností, v konečnom dôsledku do diagnóz. Pre architektúru demokracie sa táto metóda zdá byť vhodnou najmä

pre jej schopnosť pracovať v rovine empirie/jedinečnosti každej stavby/unikátnosti konkrétnej budovy, ako aj v rovine abstraktnej hypotézy/teórie/zovšeobecnenia určitých princípov.

Tieto dve metódy, barometer ako nástroj kvantitatívny (meria, znamenáva skóre, vyhodnocuje index) a opercionalizácia ako nástroj kvalitatívny (popisuje strednú mieru abstrakcie), sa sa zdajú byť pre architektúru aplikovateľné i z dôvodu duálnosti charakteristík architektonických stavieb: určité vlastnosti domov by bolo ideálne získavať kvantitatívnou metódou (merať, hodnotiť, skórovať veličiny ako plošná výmera, osvetlenie, výška priestoru), ale naopak iné sú rýdze kvalitatívne, súvisiace s významami, emóciami a jedninečnosťou každej stavby a jej kontextom. Architektúra je súčasne technologická, fyzikálne vymedzená hmota, ale súčasne umenie s nehmotnou pridanou hodnotou. Čo je však problematické, je tieto výsledky syntetizovať, pretože jedno bez druhého nevypovedá o komplexnosti jej charakteristik a étose konkrétnych pozorovaných stavieb.

Barometer architektúry demokracie by mal byť nástrojom, ktorý sa snaží na prvý pohľad obecné abstraktné hodnoty demokracie (sloboda, kontrola, rovnosť) vysledovať a hodnotiť na veľmi konkrétnych architektonických príkladoch. Výsledky zaznamenáva do skóre a doplňuje ich o hodnotiaci dovysvetľujúci komentár — opercionalizáciu.

2.7 — Medze a väzbovosť 9 vlastností BAD

Prichádzam na to, že jednotlivé vlastnosti architektúry sa často nesprávajú ako lineárne veličiny, ale ich kvalita rastie len po určitú medznú hranicu, potom zdá sa, dochádza k zlomu.

Napr. čím je námestie pred politickou stavbou väčšie, tým sa počas demonštrácie môže stretnúť väčšie zhromaždenie aktérov, jeho reálna kvalita však rastie len do určitej miery, v istom momente dochádza k strate pocitu ľudského merítka, anonymite a opustenosti na veľkej ploche.

Napr. ak je budova monitorovaná kvôli bezpečnosti, miera bezpečnostných prvkov môže charakter tejto budovy natoľko pozmeniť, až bude pôsobiť, že je dôvod ju pokladať za príliš nedostupnú, z nejakého dôvodu bude podvedome vnímaná ako atraktívna pre potenciálne ohrozenie (dôvod jej prehnanej kontroly) a pod. Prílišná bezpečnosť, časté kontroly, prílišné pretechnizované vybevenie budovy teda vo výsledku nie je žiaduce pre ľudské vnímanie.

Napr. čím čitateľnejšie je budova navrhnutá, tým sa v nej lepšie orientujeme a intuitívnejšie sme schopní sa v nej pohybovať. Keď je však čitateľnosť maximálna, zvyšuje sa aj pocit obnaženosti či panoptika (princíp uplatňovaný vo väzeniach na sledovanie uväznených) — nemožnosť skryť sa pred zrakom ostatných, klesá tak pocit našej individuálnej slobody, sme nahliadaní zo všetkých strán.

Je z toho možné vyvodiť, že dosiahnutie maximálnej hodnoty jedného lúča zákonite prináša negatíva v inej oblasti 9 vlastností. Taktiež sa v tomto momente ponúka paralela s politicky formulovanou demokraciou, ktorá taktiež v určitých momentoch potrebuje mantinely — podobne ako o tom hovorí Tocquevilleho paradox. Teória popísaná v 19. storočí nenaráža ani tak na extrémnu slobodu, ktorú demokracia v niektorých otázkach života prináša, ale viac na málo záruk, ktorými sa demokracia bráni proti vlastnej záhube zvnútra.

Například sloboda slova taktiež rastie len do určitého momentu, keď sa do verejných debát zapoja extrémisti, fake news, vyhrážanie a zastrašovanie — je to už prekročenie bezpečnej hrany slobody slova.

Alebo princíp tyranie väčšinou, ktorej princíp spočíva v prehlasovaní menšiny dominantnou majoritou, čím sa menšina dostáva ešte do

[26] The Democracy Barometer je projekt, ktorý v spolupráci s National Centre of Competence in Research (NCCR) ‘Challenges to Democracy in the 21st Century’, bol sponzorovaný Swiss National Foundation. Výzkumný tím pracovníkov pozostáva s vedcov z Univerzity v Berne (Marc Bühlmann), z Centra demokratických štúdií v Aarau (Lisa Müller) a zo Social Science Research Centre v Berlíne (Wolfgang Merkel, Bernhard Weßels, and Heiko Giebler). Pre viac informácií www. democracybarometer.org. Projekt zaznamenáva indexy od roku 1995.

[27] Väčšinou sa jedná o škálu 0—10. (alebo 0—100), kde index demokracie 10 (alebo 100) je najlepšie dosiahnuté skóre. Napríklad v roku 2016 bolo skóre celého sveta 5,52 a v roku 2023 to bolo 5,23, čo znamená, že v celosvetom merítku je demokracia na ústupe. Krajina s najvyšším indexom demokracie je Island 9,45 a krajina s najhorším indexom demokracie je Afganistan 0.28.

[28] Julienne Hanson, *Decoding Homes and Houses*, Cambridge 1998, s. 6

Kniha je aplikáciou teórii najmä na ľudské obydlie a členov domácnosti, jej princípy sú však prenositeľné do architektúry verejných a politických stavieb všeobecne.

[29] Operacionalizovaná (psychodynamická) diagnostika vznikla v 80. rokoch 20. storošia, kedy začali analytickí terapeuti aktualizovať terapeutické manuály, ktoré by im pomohli lepšie klasifikovať jednotlivé empirické pozorovania a tak poskytlí posudzovacie škály na meranie určitých aspektov. Hlavným cieľom bolo zajištiť štandardnosť poskytovanej terapie a minimalizovať (subjektívny) vplyv jednotlivých terapeutov. Operacionalizácia skúmaných javov je v sociálnych vedách veľmi dôležitým krokom výskumu. Koncepty, ktoré sú predmetom výskumu, nie sú totiž obvykle merateľné priamo. Nemôžeme pozorovať inteligenciu, spokojnosť, postoje ľudí, ale môžeme na nich usudzovať zo správania osôb, u ktorých je chceme merať. Z hľadiska procesu merania to znamená stanoviť či zvoliť indikátory (ukazovatele) daných javov — napríklad hádky s nadriadeným, sexuálne sny, nespavosť, pomocou ktorých jav pozorujeme, meriame a analyzujeme a na základe ktorých potom môžeme odvodzovať vlastnosti skúmaných javov — napríklad konkrétna diagnóza, bipolárna porucha osobnosti, narcizmus a pod.

David Holub —Roman Telerovský, *Opercionalizovaná diagnostika OPD—2*, Hogrefe-Testcentrum, 2013

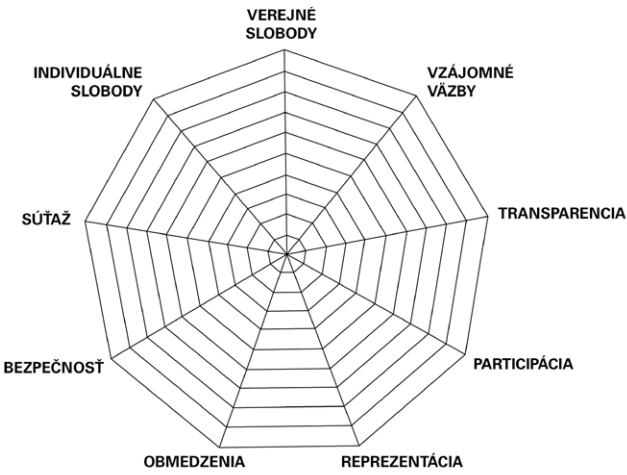
väčšieho *disproporčného vzťahu k tým, ktorí o nej rozhodli. Minorita je tak vo výsledku ešte viac bezprávná a utlačovaná.* [30]

Môžeme teda konštatovať, že vlastnosti demokracie i architektúry sa v tomto správajú podobne, ich lineárnosť rastie len do určitého momentu, do hranice bezpečných mantinelov.

Vlastnosti architektúry sú taktiež viazané istou väzbovosťou medzi sebou. Ich premenlivosť sa často mení vo vzájomných vzťahoch, ich diagram je viac pavúkový ako stĺpcový, linárny, izolovaný.

Napr. čím má stavba viac individuálnych slobôd, tým je pravdepodobne bezpečnosť politických predstaviteľov menšia, pretože je v nej väčšia miera dostupnosti aktivít pre neznámych, nekontrolovaných návštevníkov v jej najbližšom okolí (v predpoliach, námestiach, átriách, parkoch). Alebo čím sú stavby viac kontrolované a strážené bezpečnostnými prvkami, tým sú často menej transparentné a čitateľné voči návštevníkom, ktorí sú navigovaní určitým bezpečnostným koridorom, ktorý nemusí odpovedať prirodzenej orientácii v stavbe (to samozrejme nemusí platiť vždy, ale je to jedna z možností vývoja).

Je teda zrejmé, že v určitých oblastiach dochádza k vzájomnému ovplyvňovaniu 9 vlastností navzájom, niektoré oblasti sa obsahovo prekrývajú, súčasne medzi sebou vzájomne komunikujú — preto najadekvátnejším grafickým zobrazením je „pavúkový“ diagram, ktorý v jednom vizuálnom obraze dokáže súčasne popísať nielen výsledok, ale i vzťah medzi výsledkami navzájom.



Pavúkový diagram barometra architektúry demokracie naznačuje väzbovosť vlastností medzi sebou v jednom grafickom zobrazení súčasne

2.8 – Vlastnosti Barometra architektúry demokracie (BAD)

2.8.1 – SLOBODA

Sloboda je jednou z troch hodnôt demokracie a základným právom občanov demokratických krajín. Všeobecne označuje schopnosť myslieť a konať podľa svojej vôle. [31] V súčasnom chápaní sloboda úzko súvisí s medzinárodnými ľudskoprávnymi dokumentami, [32] ktoré deklarujú limity správania sa medzi ľuďmi navzájom, tak aby nedochádzalo k ohrozeniu slobôd druhého. Sloboda ako jedna z trojice hodnôt demokracie v sebe obsahuje jedno jednoznačné obmedzenie, okrem práv, ktoré ponúka, sú jej súčasťou povinnosti — zodpovednosť za vlastné činy, či prijatie hranice porušenia zákona. Je vlastnosťou, ktorá najzreteľnejšie oddeľuje demokratické štáty od nedemokratických alebo autokratických. Kvalitná demokracia by mala garantovať široké spektrum slobôd: slobodu médií, slova, zhromažďovania, myslenia, vierovyznania, jazyka, identity ale i slobodu od neoprávnených intervencií do súkromia. [33]

Každá architektúra a jej verejný priestor môžu taktiež umožňovať na základe svojho programu a diferenciácie priestorov rôznu rozmanitosť vyššie spomenutých slobôd, aktivít, možností, slobodného konania. Táto sloboda v priestore má svoje mantinely, ktoré často nie sú dané len zákonami, ale i fyzickými stenami, priečkami, dverami architektúry, ktorá dokáže obmedzovať, nevpúšťať, zatvárať. V barometri medzi vlastnosťami slobody architektúry rozlišujeme 3 podkategórie: (1) individuálne slobody s dôrazom na potreby jednotlivca v spoločnosti, (2) verejné alebo spoločné slobody, ktoré zdieľame ako komunita, (3) vzájomné väzby, kde je sloboda stavby chápaná v možnostiach, ktoré ponúka jej širší kontext, v infraštruktúrach, v tokoch okolitého sveta.

[30] Voľne parafrázovaný Tocquevilleho pradox demokracie (není to pevný termín) a tyranii väčšiny:

Alexis de Tocqueville, Demokracie v Americe. Vyd. 3., Voznice: Leda, 2012 s. 245

[31] U slobody a rovnosti existuje mnoho konceptov vysvetlenia. Napr. Andrew Heywood, *Politologie*, heslo: sloboda, Plzeň 2008, s. 373

[32] *Všeobecná deklarácia ľudských práv*. on-line (<http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html>).

[33] Larry Diamond a Leonardo Morlino. „Introduction.“ In: Assessing the quality of democracy. Eds. Diamond, Larry a Morlino, Leonardo. Baltimore: Johns Hopkins University Press, ix—xliii. 2005



2.8.1.1 – Individuálne slobody

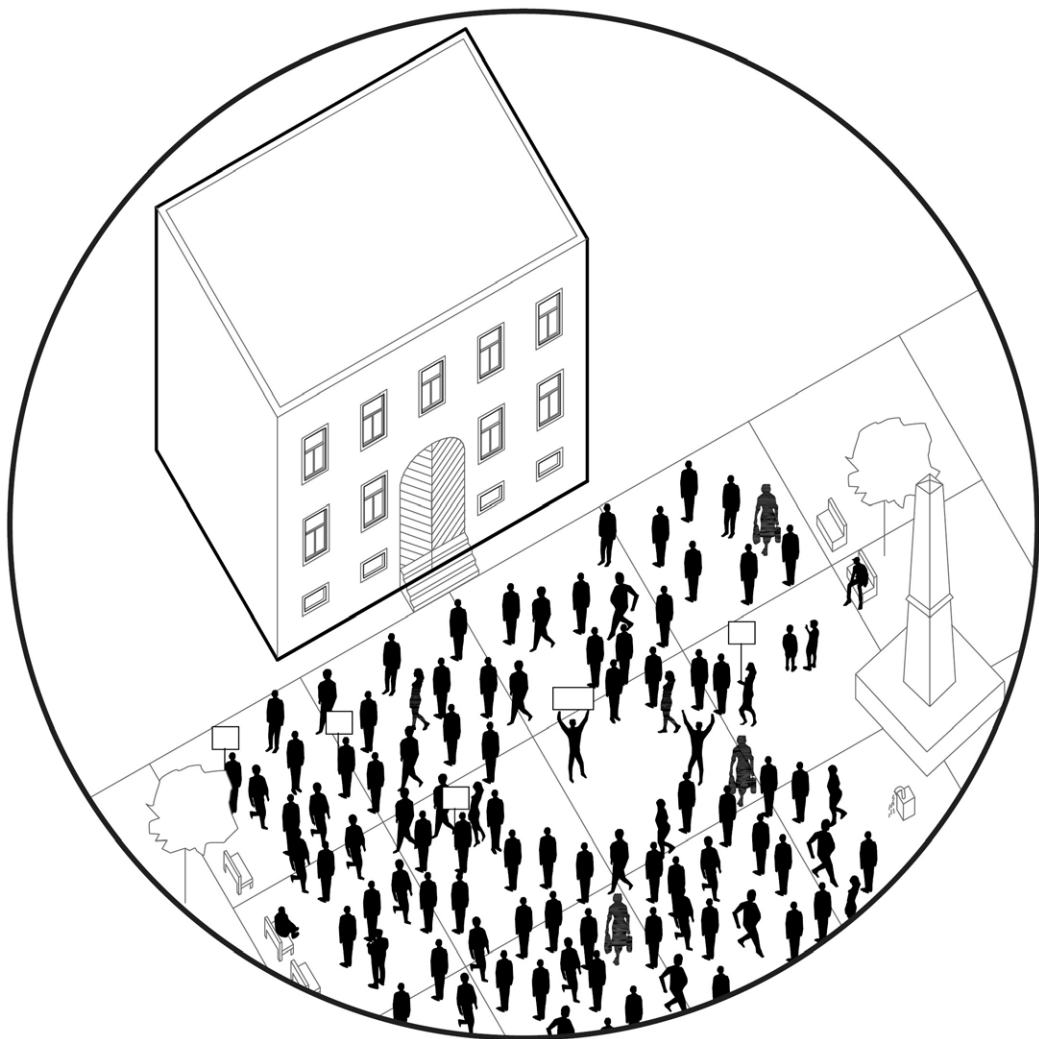
Individuálne slobody sú možnosťami jednotlivcov uplatňovať slobodu vo svojich individuálnych kontextoch, dovoľujú jedincovi autonómne rozhodovať, prinášajú riešenia, ktoré rešpektujú možnosť voľby. Demokratická architektúra svojimi možnosťami zrovnoprávňuje hlas minority a hlas elít, hlasy starých a detí, hlasy tých, ktorí budovu používajú dennodenne a tých, ktorí sú krátkodobí návštevníci, tým že ponúka možnosti naprieč spektrom potrieb.

Individuálne slobody aktéra architektúry demokracie môžeme definovať ako súbor vlastností stavieb, ktoré zvyšujú individuálnu užívateľskú kvalitu, robia stavby dostupnejšími, zaručujú slobodný prístup a kvalitu služieb. [34] Individuálne slobody architektúry sú integrované naprieč hierarchickým spektrom jej priestorov, od drobných a nevýznamných, až po veľkolepé a dôležité.

Aktívny a dobre prístupný parter pre okoloidúcich, infocentrum pre verejnosť, kaviareň, knižnica pre záujemcov, dobre dostupné toalety, ktoré zaručujú hygienický štandard pre všetkých užívateľov, tepelný komfort, technicky integrované prvky pre imobilných, detské kútiky a herne, edukatívne programy sú stále nesamozrejmé vo verejných budovách a budovách s politickým účelom. Ich aplikácia by umožnila stavby priblížiť k širšiemu spektru návštevníkov a bola tak demokratickejšou vo vzťahu k občanom. Demokratické priestory by v sebe mali zahrňovať istú inkluzívnosť (inkluzívnosť ako možnosť voľby — opak exkluzívnosti [35]), prívetivosť a humánnosť voči jednotlivcovi a jeho potrebám.

[34] Christian Coons and Michael Weber, *Choice Architecture: A mechanism for improving decisions while preserving liberty? In Paternalism Theory and Practice*, Cambridge 2013, s. 178—196

[35] Inkluzívnosť bolo heslo zo zasadnutia Slovenskej komory architektov, jar 2022



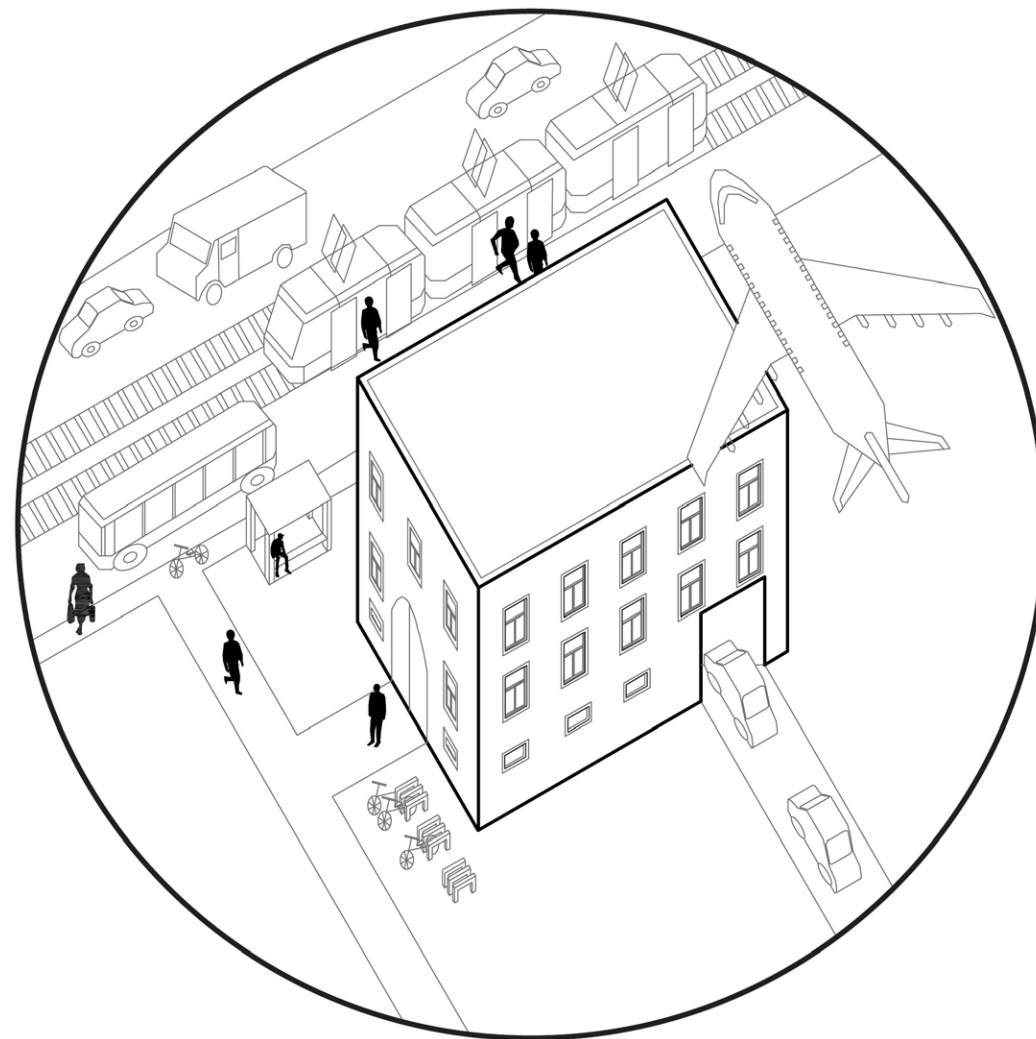
2.8.1.2 — Verejné slobody

Polis sa schádza v prípade vyjadrenia spoločného názoru na pomyselné akropole. Sloboda v oblasti verejnej sféry znamená garanciu slobody združovania a názoru (84/1990 Sb. Zákon o právu shromažďovacím a sloboda slova je zaručená v ČR Článkom 17 Listiny základných práv a svobod) vo verejnom priestore a spoločných priestoroch. Vyjadrenie vlastného názoru, možnosť demonštrácie, styk politikov s médiami, zástupy vítajúce štátnu návštevu alebo stávkujúce odbory. Architektúra a verejný priestor [36] v okolí politických stavieb definujú priestor zhromaždenia v prípade inscenovaného masového sprievodu alebo nezávislej iniciatívy aktivizmu. Toto prostredie sa stáva aktérom politického dialógu, prestáva byť nepodstatnou kulisa divadelno-politickým predstaveniam doby. Tu sa často oživujú a znovupotvrdzujú morálne hodnoty spoločnosti, je to priestor ľudských interakcií, rituálov a festivít. [37] Verejné priestranstvo je územie, z ktorého sa nedá nikoho vylúčiť, kde máme všetci rovnaké ústavné práva a slobody. [38] Verejný však neoddeliteľne znamená aj spoločný alebo politický. Právo na slobodu zhromažďovania na verejných miestach je jedným z najdôležitejších politických práv. Verejný priestor teda nie je len priestor exteriérový, námestia a ulice. Sú to nádvorcia budov, spoločné haly, zasadacie sály, priestory určené pre styk s médiami, vstupné miestnosti, predpolia budov. Tu sa spoločenstvo občanov s jeho pluralitou názorov pokúša viesť dialóg s neistým koncom — spoločným konsenzom.

[36] Manuál tvorby veřejných prostranství — první pražský manuál, definuje konkrétní principy a pravidla kvality veřejného priestranstva, reaguje na dlhodobé neriešené problémy a zaoberá sa nástrojmi na zlepšenie situácie od celku až po detail, ipraha.cz. Dostupné: 1. 11. 2024

[37] Anna Hejmová, Prostor dialogu: dispozice revoluce, in Cyril Říha (eds) *Ztracená vláda věcí tvých se k Tobě navrátí*, UMPRUM 2022, s. 613—638

[38] Presné znenie: Verejné priestranstvo sú všetky námestia, ulice, tržnice, chodníky, verejná zeleň, parky a ďalšie priestory prístupné každému bez obmedzení, teda slúžiace k všeobecnému užívaniu, a to bez ohľadu na vlastníctvo — Zákon o obcích č. 128/2000 Sb. § 34.



2.8.1.3 — Vzájomné väzby

Charakteristickým myšlienkovým heslom demokracie je, že „sloboda jedného končí tam, kde začína sloboda druhého“. [39] Týmto sú primárne nastavené hranice vzájomných väzieb jednotlivcov, na tomto je vystavaná kolektívna dohoda vzájomnej tolerancie.

Architektúra je odbor s veľkou mierou komplexnosti, v ktorej sa prelína mnoho premenných, ktorý vyžaduje neustále pýtanie sa po väzbách, vzťahoch a vzájomnom ovplyvňovaní. Dom ako schránka architektúry demokracie ovplyvňuje svoje okolie a jeho kontext zas ovplyvňuje tento dom. Architektúra neexistuje bez svojho okolia, ocitá sa v štruktúre mesta, v mozaike krajiny, na tokoch vôd, na dopravných uzloch, medzi zastávkami metra, na cestách áut a autobusov. Tak ako sa ľudský orgán ocitá v organizme tela človeka, tak ako je jedinec súčasťou Leviatana. [40] Vzťahy domu so svojim okolím sa ocitajú v mnohých infraštruktúrach: fyzických, ekologických, tranzitných, prírodných tokoch atď. Aktér architektúry demokracie sa tak ocitá v spleťtých sieťach a tokoch okolitého sveta.

Vzájomné väzby architektúry demokracie sú vlastnosťou, ktorá stavbu dostáva do dialógu so svojim okolím, stará sa o svoj prístup k uliciam, k verejnému priestranstvu, je priateľská voči svojmu bezprostrednému okoliu, myslí v krátkych aj dlhých vzdialenostiach.

[39] J. S. Mill, citát

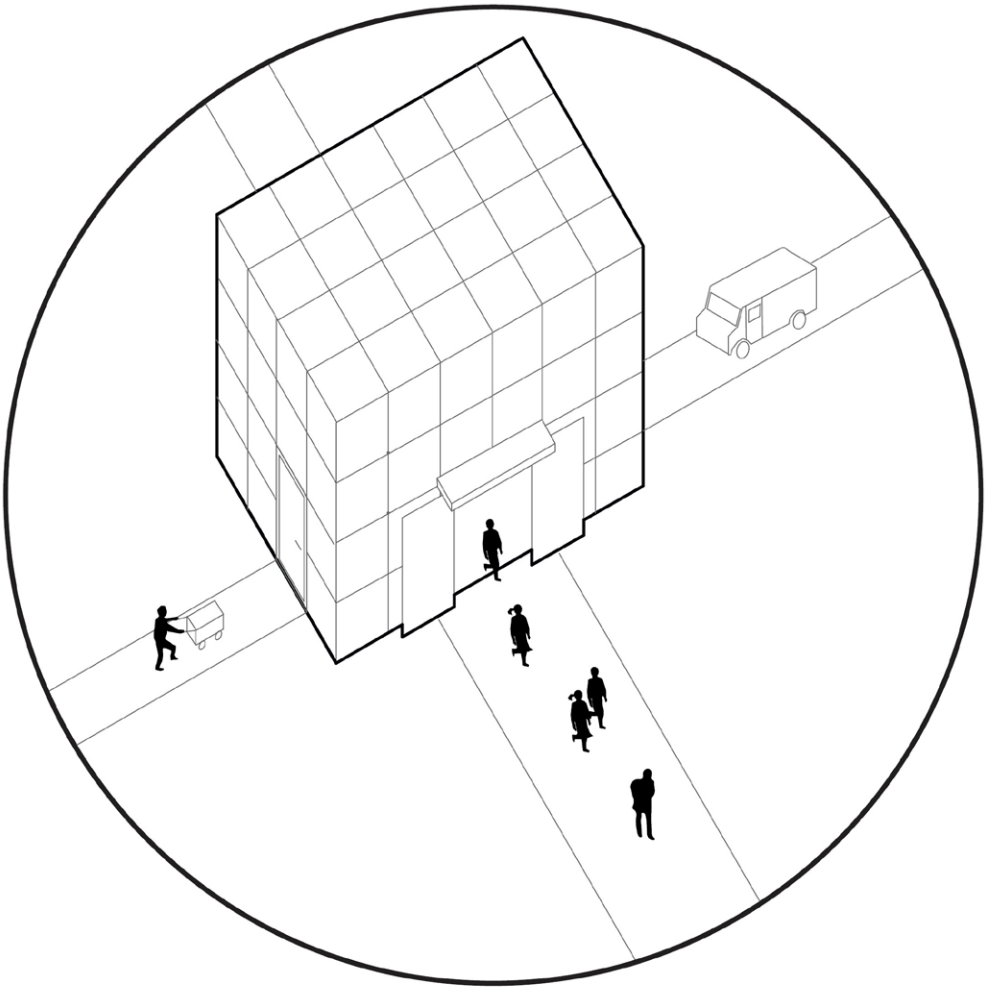
[40] Asociácia s Leviatanom ako metafora potreby spoločenskej zmluvy pre jednotlivca

2.8.2 – ROVNOSŤ

Myšlienka rovnosti sa objavila až v modernom politickom myslení, dovtedy bola hierarchia a nerovnosť úplne prirodzená a pokladala sa za samozrejmosť. [41] V súčasnosti je vo všeobecnom chápaní rovnosť princíp, ktorý nastoľuje také právne, politické, sociálne podmienky, ktoré umožňujú všetkým ľuďom prežiť kvalitný a uspokojujúci život. Ide o snahu férovej distribúcie politických zdrojov i príležitostí (najmä vo vzdelaní, organizáciách a občianskych prácach). Rovnosť nemá za cieľ potlačiť rôznosť a nastoliť uniformitu, ale naopak, podporiť rovnováhu v rozmanitosti.

Existuje viacero konceptov, ktoré kladú dôraz na rôzne spoločenské oblasti: napríklad rovnosť pohlaví, rasová rovnosť, rovnosť príležitostí, atď.

Rovnosť v architektúre demokracie tvoria tri piliere: transparentcia, participácia a reprezentácia. V architektúre demokracie sú priestory rovnosti miesta, kde dochádza k stretnutiu rôznych skupín, napr. občanov s politikmi, kde sa narúša socio-politická hierarchia, kde sa prekračuje hranica medzi návštevníkmi a domácimi, kde dobrá čitateľnosť a orientácia v priestoroch podporuje pocit dôvery a rovnocennosti. Architektúra demokracie umožňuje občiansku aktivnosť, vytvára priestory, ktoré svojou rozmanitosťou podporujú pluralitu dialógov, pracuje s reprezentáciou zdieľaných hodnôt demokratickej spoločnosti, eliminuje segregáciu minorít.



2.8.2.1 – Transparentcia

Tak ako transparentnosť v politike je boj s dezinformáciami, podpora dôvery v politické inštitúcie, transparentnosť finančných tokov, boj s korupciou [42], tak paralelne transparentnosť v architektúre je vlastnosť, ktorá podporuje pocit dôvery návštevníka politických stavieb a inštitúcií, ich čitateľnosť a prirodzenú orientáciu v nich.

Materiálová transparentcia, architektúry je len jednou z vlastností architektúry demokracie, ktorá bohužiaľ často nevypovedá relevantne o schopnosti transparentne čítať architektúru v jej komplexnosti. Vytvára ilúziu priehľadnosti, ktorá je v prípade veľkých sklenených plôch často nežiadaca a vytvára pocit panoptika. Často nám omnoho viac prezradí vzťah fasády a interiéru [43], štruktúra, hierarchia priestorov, v ktorých sme schopní sa pohybovať prirodzene. Na druhej strane je často vizuálny kontakt cez okno, skrze fyzický otvor, letmý pohľad do interiéru najprimárnejšou psychologickou spojniciou medzi dvoma svetmi.

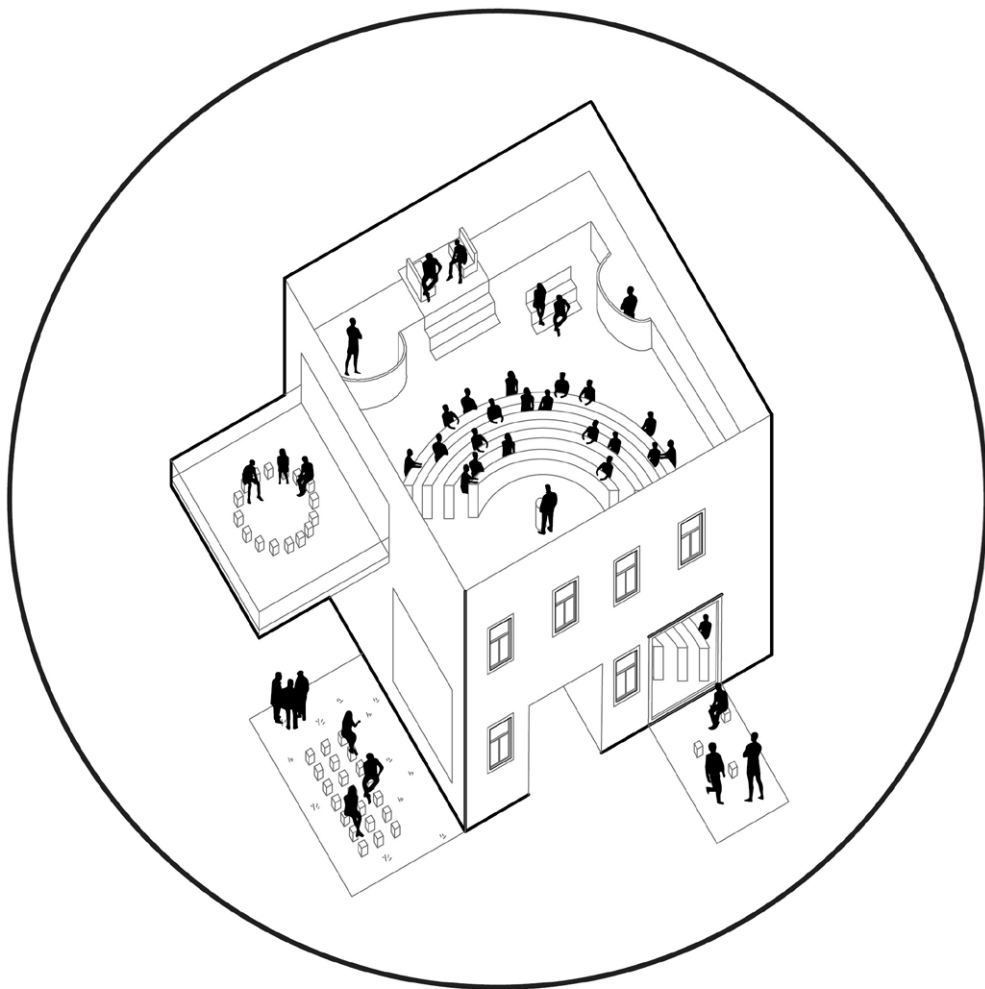
Transparentnosťou (ako sme vysvetlili aj transparentiou [44]) zamýšľam schopnosť stavby byť čitateľnou v mentálnom a fyzickom obraze mesta a v rámci seba samej. Dobrá orientácia v exteriéroch a interiéroch stavby. Zrozumiteľnosť v prístupných a neprístupných častiach pre verejnosť. Zreteľné oddelenie zdieľaného od individuálneho. Jasný a čitateľný vstup pre verejnosť, či naopak hierarchicky menej významný vstup pre personál či zásobovanie. Dobre komunikovaný orientačný systém. Transparentný chod inštitúcie danej budovy v mediálnom obraze spoločnosti.

[42] David Ondráčka — Adriana Krnáčová — Michal Štička — Petr Kolář — Petr Prchal, *Transparentní procesy v politickém rozhodování: sborník textů k problému korupce politických představitelů*. Praha: Transparency International — Česká republika, 2006, s. 232

[43] Vzťah fasády—vonkajšku a vnútra domu bol motívom funkcionalistických budov, ktorí v nich hľadali i morálny aspekt, napr. v domoch Le Courbusiera, ale treba i kubistických. Peter Eisenman, *Tarragni a idea kritického textu* in Monika Mitášová (eds.), *Oxymorón a pleonazmus. Texty kritické a projektívni architektury*. Praha 2011.

[44] Transparentnosť ako pojem primárne politický, transparentcia ako pojem primárne materiálový/ architektonický majú k sebe tak blízko, že v tomto prípade som sa rozhodla ich použiť oba. Adjektívum je totožné — transparentný.

[41] Roger Scruton, *Slovník politického myšlení*, Praha Atlantis 1999, s. 128



2.8.2.2 – Participácia

Občianska participácia je základným kritériom demokratického procesu. [45] Pojem participácia môžeme preložiť ako „podieľanie sa“, jej typickým prejavom je vysoká volebná účasť (výnimočné ako prejav názoru i zámerná volebná neúčasť). [46] Politickú participáciu, jednu z výsostných hodnôt demokracie, definujeme ako dobrovoľné aktivity, ktorými občania ovplyvňujú alebo podporujú vládu a politiku vo svojom štáte, kraji alebo meste — členstvo v organizáciách, podieľanie sa vo verejných diskusiách, účasť na demonštráciách. [47] Kvalitná demokracia však vyžaduje vysokú mieru znalostí o politike, občianskej uvedomelosti, verejného záujmu i povedomí v kľúčových otázkach vecí verejných. Participácia teda nesúvisí len s politickou rovnosťou, ale tiež občiansko-politickou kultúrou.

V demokracii je architektúra priznaným participantom [48] na politickom procese. Architektúra a verejný priestor v okolí politických stavieb sú nielen kulisou, ba čo viac, často sa taktiež podieľajú na stretávaní ľudí s politikmi a umožňujú tak občanom stať sa participantmi politického procesu. Interiérové balkóny, priestory pre občiansku verejnosť, kuloáry, loby, neformálne priestory pre rôzne formy dialógu sú architektonickými nástrojmi, ako umožniť rozmanitosť politických dialógov s rôznymi typmi aktérov politického procesu, s rôznym typom formálnosti, dôležitosti a pod. V neposlednom rade je to i snaha o participatívny proces navrhovania, prizvanie užívateľov a verejnej správy do procesu návrhu, či participatívny rozpočet stavby, ako spoločná zodpovednosť za finančné prostriedky v staraní sa o nehnuteľnosť. [49]

[45] Dahl, Robert A. *Democracy and its critics*. New Haven: Yale University Press. 1989. s. 109

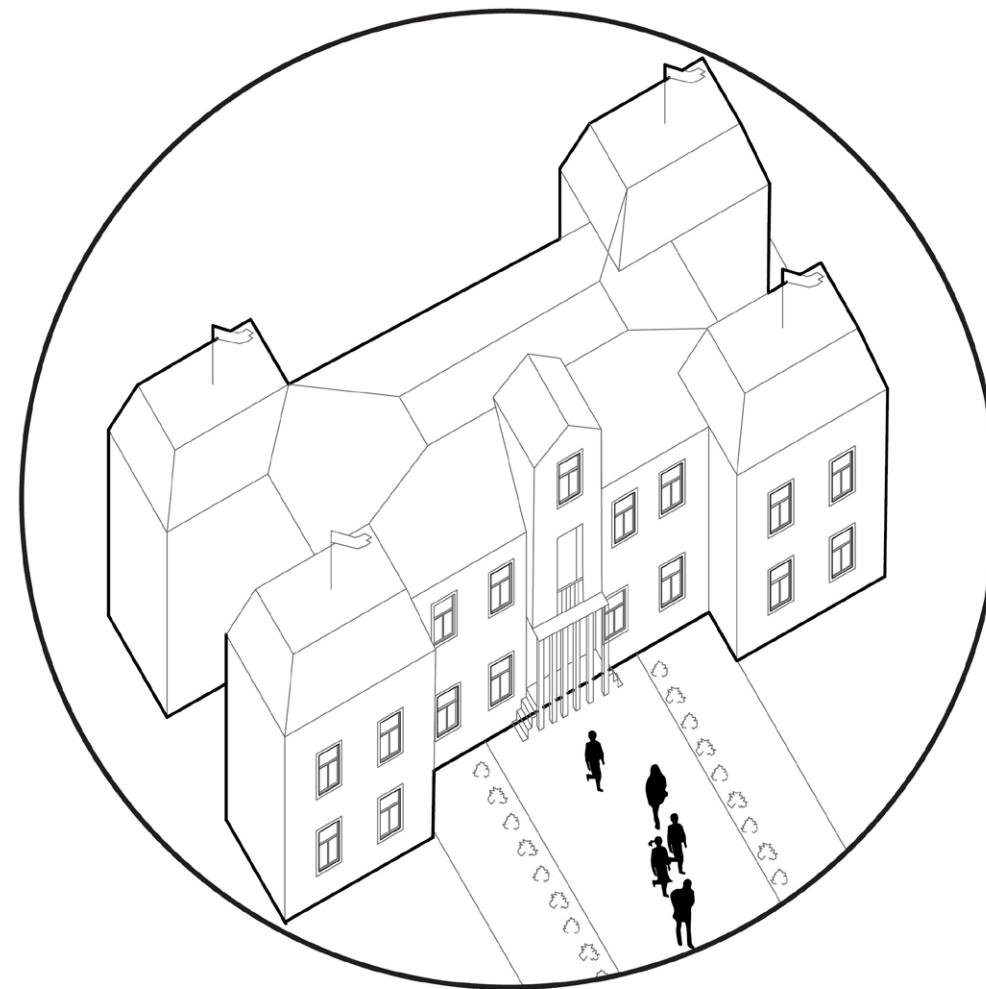
[46] Existujú krajiny, kde je dokonca účasť vo voľbách nielen občianskym právom, ale povinnosťou, napríklad Luxembursko pokutuje neúčasť vo voľbách. V Grécku existuje taktiež inštitút povinnej volebnej účasti, ale od r. 2000 nieje vymáhaný.

[47] 6. apríla 2016 sa v priestoroch kreatívnej zóny DEPO 2015 v Plzni za podpory spolku Pestuj priestor uskutočnila ďalšia debata z cyklu Otvoreného think tanku architektov (OTTA) Českej komory architektov, tentoraz na tému Participácia v architektúre.

Viac na <https://www.cka.cz/komora/tema-CKA/participace>

[48] XML, *Parliament*, Amsterdam 2016, s. 11

[49] <https://www.cka.cz/komora/tema-CKA/participace> Dostupné 1. 11. 2024



2.8.2.3 – Reprezentácia

Pojem reprezentácie je opakom slova absencia. [50] Reprezentované spritomňuje zastupované, naplňuje to, čo fakticky nie je prítomné, ale prítomným sa stáva. Princíp reprezentácie je v demokracii uplatňovaný na viacerých úrovniach. Reprezentácia hľadá zhodu, podobnosť medzi zastupujúcim a zastúpeným: volení politici zastupujú, resp. reprezentujú hlasy občanov získané vo voľbách, inštitúcie a ústava zastupujú kolektívne práva a povinnosti platiace pre všetkých. Reprezentácia v symbolickom chápaní vytvára väzbu prenesenú, ktorá symbol s odkazom púta emocionálne, historicky, vizuálne.

Podobné myšlienkové analógie v sebe obsahuje architektúra demokratických inštitúcií, ktorá má predpoklad stať sa symbolom spoločenských hodnôt, reprezentantom demokracie [51] v štruktúre mesta. Politické stavby majú potenciál stať sa dôležitými prvkami mestskej štruktúry, ktorých mentálny obraz často upevňujú médiá život a ruch v okolí týchto stavieb (pozície na námestiach, v okolí ďalších dôležitých stavieb, v kompozícii vládnych štvrtí), či vizuálne a architektonické umiestnenie v geomorfológii mesta (stavby na kopcoch, na námestiach, na návršiach, na brehoch riek). Ich vizuálna kvalita, historická dôležitosť, architektonická ikoničnosť podporuje ich mocenské postavenie, či ich schopnosť stelesňovať štátnosť, hodnoty ústavy a demokracie. Jednou z úloh architektúry je hľadať pre tieto stavby primeranú výrazovú odpoveď, [52] adekvátnu voči jej účelu.

Často ich chápeme ako miesta, kde sa odohrávajú najdôležitejšie legislatívne rozhodnutia, ktoré menia dejinné i osobné trajektórie. Tieto stavby na jednej strane navštevujeme pri bežných administratívnych úkonoch, sprevádzajú nás pri zdanlivo formálnych

záležitostiach, sú to priestory civilné. Na druhej strane ide často o dôležité životné zmeny, milníky, vyžadujú reprezentatívny charakter. Ich atmosféra a charakter (miera zdobnosti, monumentality, ľudského merítka...) odzrkadľujú, resp. reprezentujú často náš budúci mentálny obraz o budovách samotných a živote, ktorý sa v nich odohráva.

[50] Pitkin, Hanna. 1972. *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press, s. 155

[51] Jedným z iniciátorov tázania sa po architektúre demokracie bola situácia po roku 1989, a veľmi podobná pri utváraní samostatnej Českej republiky po roku 1993, kedy bola zarážajúco zanedbateľná rola disciplíny architektúry a stavieb, ktoré by reprezentovali nový demokratický štát.

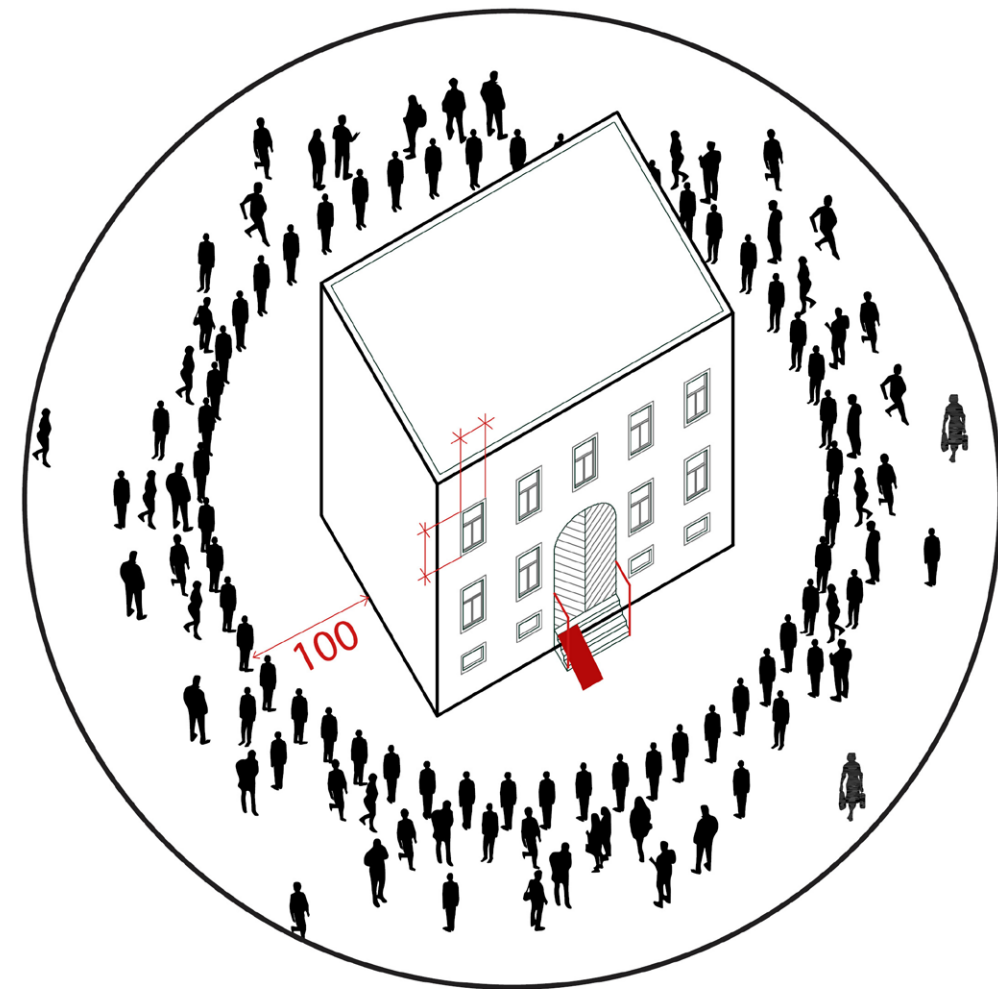
[52] Pavla Melková, *Přiměřený prostor*, Tiny House. Praha: Idealab, 2023. s. 13–21.

2.8.3 — KONTROLA

Poslednou hodnotou, ktorá na miske váh vyvažuje rovnosť a slobodu je kontrola.

Hlavnou náplňou kontroly je porovnávať skutočný stav so stavom plánovaným či ideálnym a nastavovať obmedzenia a pravidlá, tzv. záruky. Kontrolou nedochádza len k vytýčeniu obmedzení, odhaleniu nedostatkov, chýb, porušenia zákonov v smere top-down, ale i opačne, nastavuje mantinely politickej moci, ktorá má často tendenciu sa rozpínať. Cieľ kontroly je primárne pozitívny, posilňovať nápravou demokratické princípy, hľadať správnu mieru redefinície, snažiť sa o aktuálnosť pravidiel. Kontrola, tak ako ju chápe demokracia, sa taktiež realizuje v smere bottom-up, čím sa odlišuje od nedemokratických štátov, u ktorých vládnu len mocní v smere top-down. Znamená to, že i občianska spoločnosť „drží svojich zástupcov zodpovedných a responzívnych“. [53]

V architektúre demokracie je kontrola chápaná ako nástroj na dosiahnutiu bezpečnosti a požadovaných kvalít stavieb takou formou, aby boli dodržané zákonné povinnosti a normy. Architektúra, v ktorej sa cítime dostatočne slobodne a rovnoprávne, funguje za predpokladu, že sú dobre nastavené limity — hranice, parametre rámca slobôd, zákonná medza a taktiež sa o tejto hranici vedie dialóg. [54] V posledných dekádach sa začala v architektúre stále intenzívnejšie objavovať potreba bezpečnosti. Zadaním ostáva, ako domy a ľudí v nich chrániť, ale neuberať na kvalite architektúry a verejného priestoru?



2.8.3.1 — Obmedzenia

Obmedzenia — pravidlá, normy, medze — to všetko je garant demokracie. Architektonické normy určujú parametry fyzického fungovania verejných stavieb, medze a limity stavebných rozmerov ale i to kam až siaha právo občanov v budovách a ich okolí. Je to rám, ktorý vytyčuje hracie pole architektúry demokracie, obmedzuje jeho výšku, šírku a hĺbku v interiéri a exteriéri. Legislatíva do veľkej miery ovplyvňuje nielen samotný návrh architekta prostredníctvom stavebných noriem a stavebného zákona [55], napríklad to, ako má byť politická stavba osvetlená v interiéroch, aká je minimálna šírka komunikácia pod., ale napríklad aj bližšie špecifikuje správanie ľudí vo verejnom priestore, alebo proces ako stavbu postaviť. Do akej vzdialenosti od stavieb s politickým účelom je možné usporiadať zhromaždenie [56] väčšieho počtu ľudí, alebo pomenúva mieru maskovania občana pri demonstrácii.

[53] Marc Bühlmann — Wolfgang Merkel — Lisa Müller a Bernhard Wessels, „*The Democracy Barometer: A New Instrument to Measure the Quality of Democracy and its Potential for Comparative Research.*“ European Political Science 11, 2012, s. 519—536.

[54] V New Yorku nadobudol účinnosť nový zákon (november 2024), ktorý dekriminalizuje prebiehanie ulice mimo prechodov a dokonca aj prechádzania na červenú. Nadalej samozrejme mimo prechodu nemáte prednosť, ale nehrozí vám pokuta. Je dobré preto upozorniť, že i zákony a pravidlá vo verejnom priestore a v architektúre má zmysel aktualizovať.

[55] 283/2021 Sb. Stavební zákon

[56] 84/1990 Sb. Zákon o právu shromažďovacím



2.8.3.2 – Bezpečnosť

Bezpečnosť štátu je v dnešnej otvorenej multikultúrnej spoločnosti, v ktorej na prvý pohľad miznú geopolitické hranice, stále veľmi dôležitou. Vonkajšia bezpečnosť štátu znamená zaistenie územnej celistvosti, vonkajšej zvrchovanosti a nezávislosti štátu, nedotknuteľnosti jeho štátnych hraníc a ochrany jeho úradov, politikov a občanov.

Bezpečnosť konkrétnych budov a mesta [57] je v súčasnosti bohužiaľ často disciplína úplne oddelená od architektúry a vizuálnych odborov. Môžeme vysledovať veľmi málo príkladov dobrej praxe v ingrácii bezpečnostných prvkov v architektúre v ČR. Na kontrolné rámy, detekčné pásy, kontrolné stanovišťa nie sú kladené designové požiadavky a ich funkcia tak devaluje formu. Bezpečnosť je pritom jedna z hodnôt demokracie, pretože ak sa chceme cítiť slobodne, tak na miske váh musíme byť do určitej miery kontrolovaní. [58] Politické stavby tak často fungujú ako veľmi zle dosiahnuteľné pevnosti v štruktúre mesta, v ktorých sa pohybujú dôležití hráči štátu, a preto sú nadštandardne kontrolované. Je to ale skutočne tak, že čím je stavba bezpečnejšia, tým musí byť vizuálne neprívetivejšia a nedostupnejšia? Nemali by byť práve check-pointy kontrol natoľko súčasťou architektúry, že sa budú zdať neviditeľné, samozrejme, dobre integrované?

[57] V súčasnosti sa bezpečnosti venuje napríklad multidisciplinárna výskumná skupina Forensic Architecture, ktorá využíva architektonické techniky a technológie na vyšetrovanie prípadov štátneho násillia a porušovanie ľudských práv po celom svete. <https://forensic-architecture.org/>

[58] Téma bezpečnosti vo verejnom priestore sa venuje napríklad Crime prevention through environmental design CPTED, odvetvie sa radí do tzv. Environmentální kriminologie a snaží sa predchádzať zločinom, bez otázok o ich architektonickom/urbanistickom dopade a estetike.



2.8.3.3 – Súťaž

Súťaž je jedným z nástrojov, ako dosiahnuť demokratického výsledku efektívnou formou a dodržať pri tom zákonné povinnosti. Konkurencia v súťaži je nástrojom proti koncentrácii moci, kartelizácii alebo horizontálnej dohode medzi súťažiacimi. Každá súťaž, voľby, hlasovanie tak znovupotvrďuje demokratické prerozdelenie moci a kompetencií.

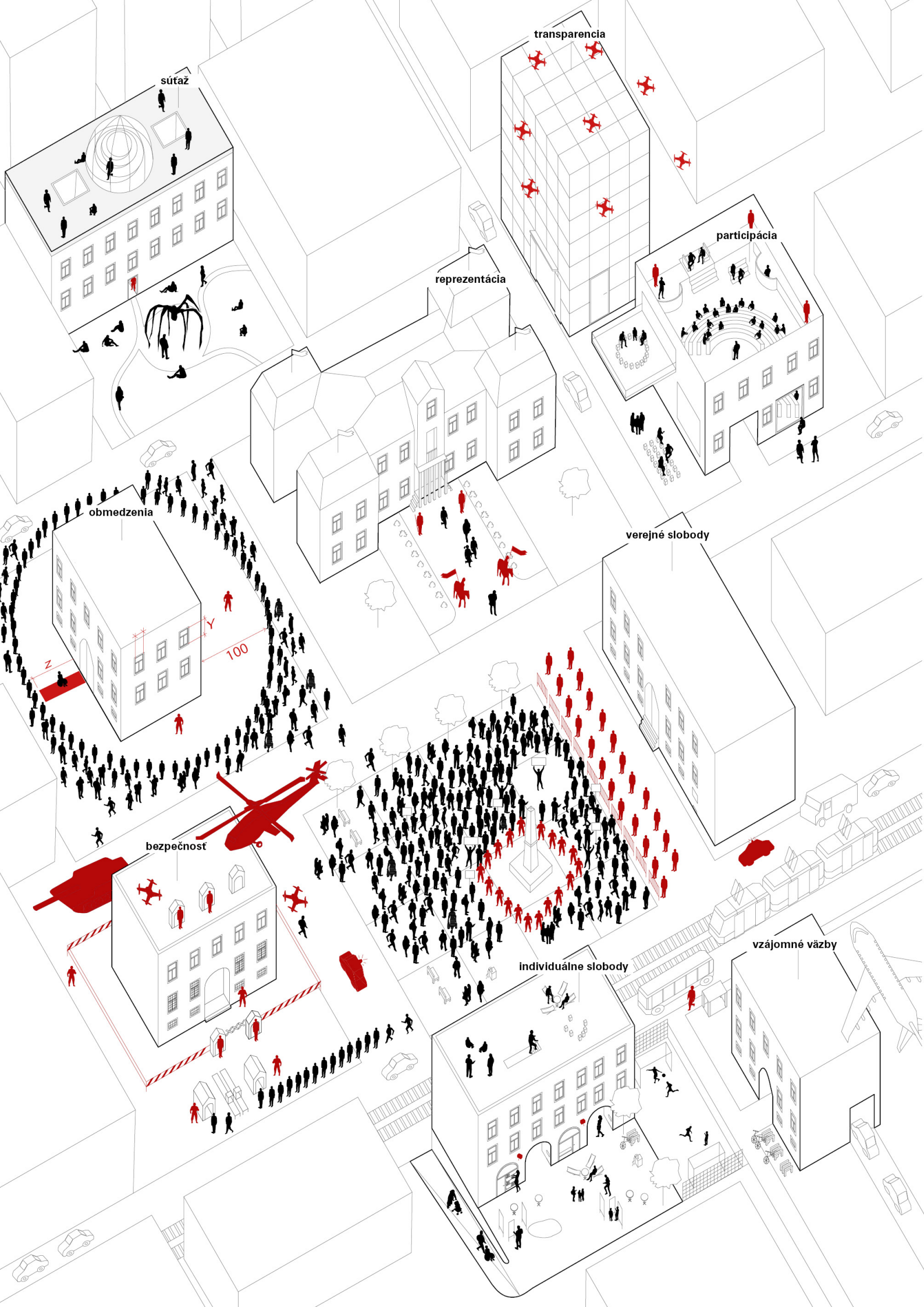
Za spôsob zadávania zakázok, najmä tých financovaných z verejných prostriedkov, je za výsostne demokratický princíp výberu najlepšieho návrhu považovaná architektonická súťaž [59]. Autorská sloboda a kreativita je tu vymedzená v rámci platných zákonov a parametrov konkrétnych súťažných pravidiel [60]. Transparentná súťaž by mala byť formou výberu i ďalších foriem umenia integrovaného v architektúre, výstav, výtvarných či fotografických inštalácií, či iných odborných otázok. Súťaž je taktiež nástrojom ako nastoľovať dopyt po aktualizácii už vzniknutého, ako historické budovy aktualizovať na potreby prítomnosti.

Súčasťou kategórie je i samotný proces vzniku projektu. V prípade verejných projektov je to dané zákonom o zadávaní verejných súťaží [61], v prípade súkromných zakázok ide o výber jednotlivých dodávateľov, prihládanie na komentáre spoluúčastníkov stavebného procesu, rovný proces medzi účastníkmi navzájom, aj to Pri pokuse o implementáciu všetkých 9 vlastností súčasne, vzniká schéma, v ktorej sloboda a rovnosť sú omnoho intenzívnejšie v symbióze s kontrolou rôznych foriem. Nasledujúca axonometria je schematickým znázornením, kde je zámerne robustejšia miera kontroly než v realite pre potreby ilustrácie a uvedomenia si jej rôznych (všadeprítomných) foriem. do akej miery bola verejnosť upovedomená o procesuálnych krokoch vzniku stavby atď.

[59] V ČR je to Soutěžní řád České komory architektů, ktorý vychádza z medzinárodne uznávaných predpisov organizácií poverených dohľadom nad výkonom profesie architektov Medzinárodnej rady architektov, Európskej rady architektov a taktiež doporučená UNESCO.

[60] Veronika Hnídková, Architektonické soutěže na pozadí volné ruky trhu, in: Cyril Říha (ed.), *Ztracená vláda věcí tvých se k tobě navrátí. Architektura a politika po roce 1989*, Praha 2020, s. 343.

[61] Zákon č. 134/2016 Sb.



Pri pokuse o implementáciu všetkých 9 vlastností súčasne, vzniká schéma, v ktorej sloboda a rovnosť sú omnoho intenzívnejšie v symbióze s kontrolou rôznych foriem. Nasledujúca axonometria je schematickým znázornením, kde je zámerne robustnejšia miera kontroly než v realite pre potreby ilustrácie a uvedomenia si jej rôznych (všadeprítomných) foriem.

2.9 – Problematika aplikácie BAD – kladené otázky

Po vysledovaní 9 kategórií vráťme sa ešte nachvíľu k novotvaru „architektúra demokracie“ a skúsme sa pozastaviť nad jeho lingvistickým uchopením, ktoré otvára viaceré otázky BAD. Gramaticky ide druhý pád – genitív, ktoré môže byť subjektívny, alebo objektívny. Kto je v spojení architektúra demokracie činiteľom (subjektom) akcie a kto skôr jej predmetom (objektom)? Ide o to ako je demokracia zobrazovaná, symbolizovaná, reprezentovaná v architektúre, alebo o to ako architektúra utvára, ovplyvňuje, podmieňuje demokraciu? Čo teda znamená, že jedna budova skórovala v BAD horšie – hodnoty diagramu sú viac priblížené k 0 a druhá lepšie a diagram sa viac podobá kružnici?

Ak by sme to zovšeobecnil, táto dvojakosť je vlastne základný rébus, ktorý sa pýta na povahu vzťahu architektúry a politiky, resp. „architektúry politiky“, prípadne „politickej architektúry“. Je úlohou architektúry zhmotňovať politické hodnoty, byť nástrojom, ktorý reprezentuje politiku (príkladom je totalitná architektúra, ktorá mala za cieľ reprezentovať dôležitosť diktátorského režimu), alebo je to tak, že architektúra tvorí priestory, ktorými sa spolupodieľa na tvorbe politiky (príkladom je usporiadanie parlamentu do polkruhu, kde je zjavne posilnená interakcia účastníkov hmotovou organizáciou zasadacieho sálu). Je to teda tak, že u každej vlastnosti je vždy aktívnejšia buď politika, alebo architektúra? Hovorí hodnoty o slabšej úrovni architektúry alebo demokracie?

Skúsme si položiť otázku, ktorá túto dvojakosť ukáže práve na príklade BAD u vlastnosti REPREZENTÁCIE: môžu politici, ktorí dobre reprezentujú demokraciu zasadať v architektúre, ktorá demokraciu nereprezentuje? Alebo druhý príklad na vlastnosti VEREJNÉ SLOBODY: môže sa vo verejnom priestore, kde architektúra vytvára dobré podmienky k demokratickému dialógu odohrávať politika, ktorá nebude mať dostatok charakteristík verejných slobôd? Povedali by sme, že áno, do určitej miery sú skutočne architektúra a politika čiastočne nezávislé.

Zdá sa teda, že každá z 9 vlastností BAD má v sebe dve potkategórie – architektúru a politiku.

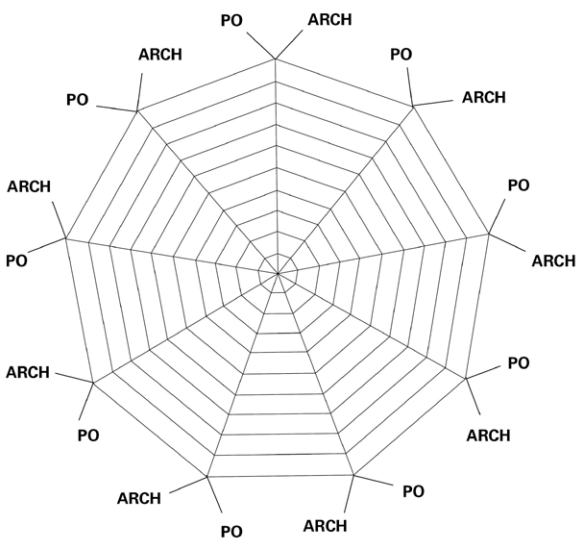


Diagram: každá z 9 vlastností má dve podkategórie, architektúru (ARCH) a politiku (PO)

Taktiež sme prišli na to, že politika a architektúra je k demokracii nasmerovaná v nejakom spektre, buď to viac alebo menej negatívne alebo pozitívne. Každá z nich teda skóruje buď lepšie (je pozitívnejšia smerom demokracii) alebo horšie (je negatívnejšia voči demokracii) a je možné, že každá sa chová nejak inak, sú čiastočne autonómne.

Uvedme situáciu ešte do minimálnych a maximálnych limitov — čo sa stane tam, kde architektúra získa 0 v kategórii verejných slobôd? Je tu architektúra v maxime negatívneho módu? Nie je tu námestie, nie je tu kde demonštrovať, nie je kde sa stretnúť s politikmi, kde chvíľu zotrvať pred inštitúciou. Ak je v tejto kategórii ale naopak politika v pozitívnom móde, nájde si iný verejný priestor, pre uplatnenie svojej aktivity. Výstižným príkladom je práve situácia v Prahe, kde absencia námestí pred PS, senátom i vládou pravdepodobne podnietili aktivitu občanov na námestiach úplne mimo tieto budovy, a najčastejšie sa demonštruje na Václavskom námestí, Letenskej pláni, ktoré sú priestorovo vyhovujúce ale mimo najdôležitejším inštitúciám.

Ale jedným dychom musíme dodať, že je predsa pravdepodobné, že ak je politika a politici v oblasti demokracie na tom veľmi dobre, je pravdepodobné, že si politici všimnú, v našom prípade na príklade VEREJNÝCH SLOBÔD, že s ich budovou niečo nie je v poriadku, že začnú hľadať nejaké riešenie, ako posilniť vzťah k námestiu, ako iniciovať najbližší verejný priestor, alebo sa proste presťahujú — aktívne sa budú snažiť dosatať situáciu v oblasti architektúry z 0 na 100. Musíme teda počítať i s mädziväzbou, že dve oblasti architektúry a politiky sú i navzájom prepojené.

To aké je výsledné skóre u jednotlivých kategórií je komprimátom: 1) stavu politiky smerom k demokraici, 2) stavu architektúry smerom k demokracii, ale ešte aj 2) ich vzájomného vzťahu, zohľadniť ich väzbovosť.

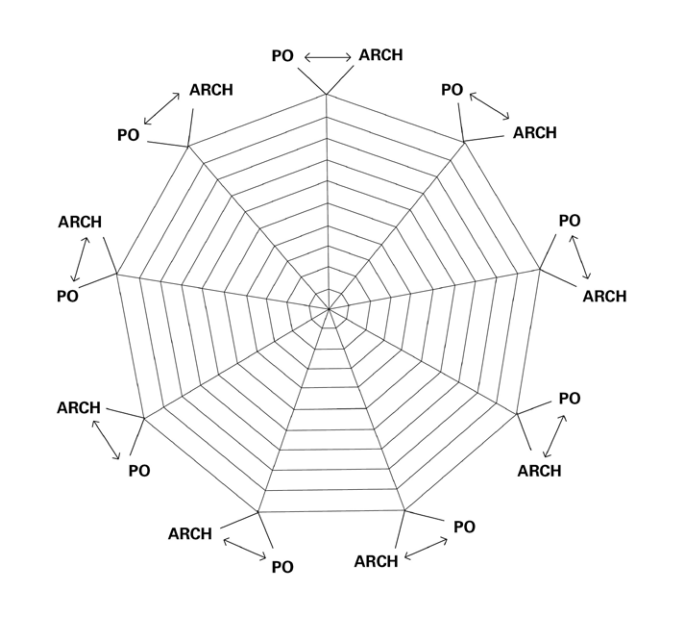


Diagram: pokategórie architektúra a politika majú medzi sebou medziväzbu

Až zo slovného popisu (dodatku opercionalizovanej diagnostiky) dokážeme vlastne popísať, čo diagram zdeľuje, pomenovať nuancy a špecifiká, ktoré zo zjednodušeného, technokratického, komprimovaného diagramu nie je možné vyčítať.

I „originálny“ politologický barometer má v sebe množstvo „podpod“ kategórií, ktoré pre každú vlastnosť barometra vyhodnocuje. Je teda namieste sa pýtať, aké „podpod“kategórie by mohlo obsahovať našich 9 architektonických vlastností? Je dobré si ešte uvedomiť,

že vlastnosti sú medzisebou v ďalších podskupinách (A, B, C, D, E...) taktiež v určitých vzťahových vzorcoch, vzájomnom ovplyvňovaní (napríklad: ak je na námestie viac parking ako pobytová zóna, je možné, že tam bude viac hluk, väčšia miera znečistenia a že tam ľudia nebudú chcieť sedieť na inštalovaných lavičkách, nebudú medzi autami demonštrovať, že priestor bude menej čitateľný a prehľadný — nebude tam možné realizovať INDIVIDUÁLNE SLOBODY, bude zhoršená TRANSPARENCIA atď.— vzťahy sa viažu medzi sebou v rôznych reťazcoch), pre ich grafické zobrazenie je adekvátnejší pavúkový („vzťahový“) diagram rozrastajúci sa o ďalšie „pavúky“.

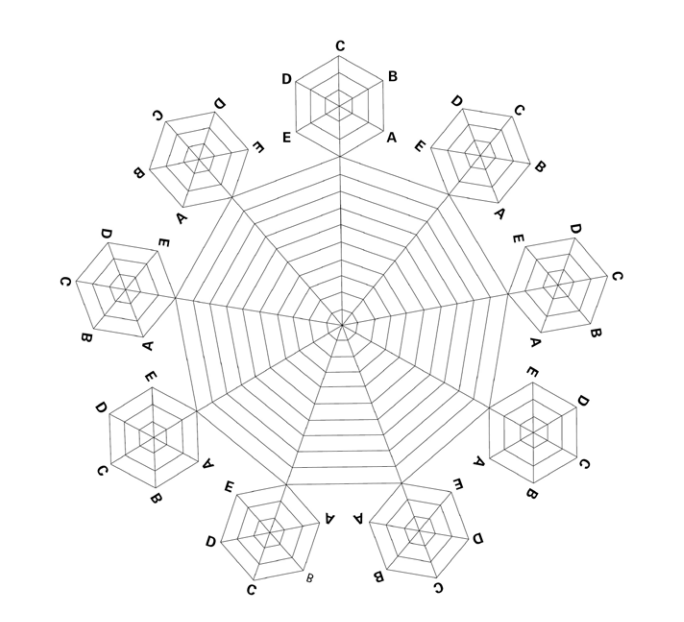


Diagram: schéma doplnenia možných ďalších podkategórií abstraktne pomenovaných ako A, B, C, D, E... Vzájomná vzťahovosť medzi sebou naznačená opäť pavúkovou organizáciou

Taktiež je možné pýtať sa, ako by sme do diagramu zaznačili výrazne totalitné prejavy, teroristické, antidemokratické, proti ľudským pávam? Je to úplne okrajová hypotéza, pretože náš i pôvodný barometer sa primárne zameriava na ustálené demokratické systémy. V tento moment sa môžeme odvolať na matematický charakter diagramu. V prípade extrémnych prípadov je diagram schopný ísť aj do mínusových hodnôt, tým, že sa kružnice rozostúpia (je možné graficky zaznamenať —10 až — 100, nedeje sa tak ale bežne). Dialo by sa tak v prípadoch v extrémne autoritatívnych polohách jednotlivých vlastností, pri porušení ľudských práv, nielen pri absencii určitej oblasti ale pri jej poprení.

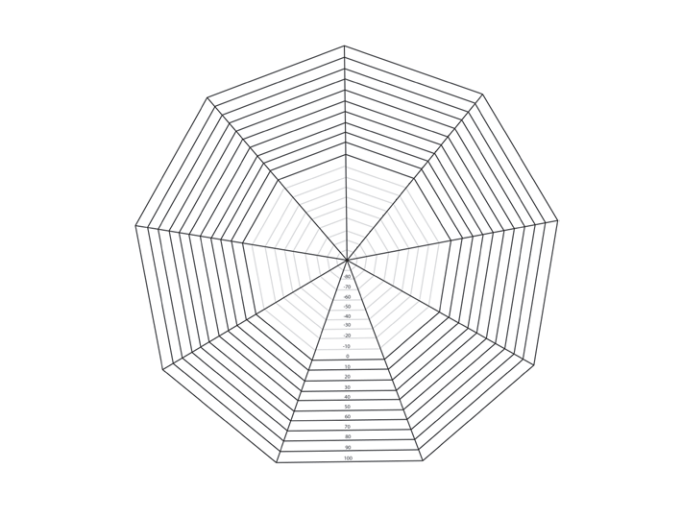


Diagram: rozostúpený diagram umožňuje zobraziť mínusové hodnoty

2.10 — Využitie BAD

Vyššie spomenutých 9 vlastností BDA by malo fungovať nielen ako piliere, na ktorých je možné nový „demokratický“ dom vystavať, ale do určitej miery i ako výstuž, ktorou je možné starý dom spevniť — redefinovať. Využitie BDA vidím vo viacerých smeroch: je možné ho použiť ako nástroj pri snahe o demokratickejší architektonický návrh pri vzniku verejných stavieb alebo stavieb s politickým účelom. Je možné ho rozpracovať do podoby manuálu pre prácu mestských architektov, na posudzovanie už postavených stavieb. Môže byť pomocným nástrojom pre poroty hodnotiace súťažné architektonické návrhy. BDA môže slúžiť ako podklad pre politikov vysvetľujúcich kvality architektúry občanom a laikom, ktorí sa snažia priblížiť kvality architektúry i širšej verejnosti. Barometer by mohol lepšie definovať spoločný jazyk architektov ohľadne kvalít stavieb 21. storočia.

Pri jeho využití vnímam hlavne tieto úskalia:

a) problematika generalizácie

Všeobecná rovina, v ktorej sa barometer pokúša stavby hodnotiť je o to objektívnejšia o čo väčšie je množstvo vstupných dát a jej cieľom je prehľadnosť a zrozumiteľnosť architektonických stavieb. Barometer v snahe o generalizovanie zastiera veľkého množstva špecifik, detailov, osobitostí a kuriozít, na ktorých je architektonický zážitok mnohokrát postavený.

b) problematika kontinuality

Ideálne by bolo barometer využívať kontinuálne, ako je to bežné i v politológii. Zber dát prebieha viacnásobne a výsledky sa tak vyhodnocujú i v rámci časovej osy, sledujú stúpajúce a klesajúce tendencie, či minimá a maximá dosiahnutého skóre.

c) problematika subjektivity

Tento typ vyhodnocovania kladie dôraz na osobu, ktorá hodnotí. Zmes „objektívnych zistení“, „tvrdých“ dát, ale i neverbálnych a nemerateľných kvalít, to všetko je potrebné zachytiť a klasifikovať pomocou popisateľných kategórií. V iných profesných odvetviach by bola osoba pre tieto účely školená, resp. trénovaná (napríklad role diagnostika v psychoterapii, rozhodcu v športe, porotcu v súťaži atď). Za ideálne ale považujem osobu hodnotiaceho nahradiť osobami, ideálne multioborovým tímom.

3 — Príbeh českého parlamentu

Demokraciu možno čítať skrze demokratické inštitúcie, v ktorých je organizovaná politická moc a ktoré tvoria stabilný rámec jej fungovania. V našom prípade nás budú zaujímať architektonické schránky, ktoré daným demokratickým inštitúciám prislúchajú. Tým najvyššie postaveným zákonodárnym orgánom je parlament, v Českej republike je dvojkomorový, a tvorí ho Poslanecká snemovňa a Senát. Aký bol príbeh súčasných budov, aké politické rozhodnutia a architektonické argumenty viedli k ich výberu? A v čom je český parlament špecifický v porovnaní s inými parlamentmi vo svete?

V mnohých veľkých európskych mestách sú politické stavby (na štátnej, krajskej a často i nižšej úrovni) dôležitými prvkami mestskej štruktúry, ktoré sú vizuálne v povedomí občanov ako architektonické ikony, ako symboly štátnosti, ako kulisy, v ktorých sa odohrávajú najdôležitejšie legislatívne rozhodnutia. Často sú to i energeticky silné miesta, kde dochádza k praktickým stránkam demokracie — občania sa tu schádzajú aby demonštrovali, tu sa stávajú prostredníctvom participácie sami účastníkmi politického procesu, tieto budovy sami navštevujú pri zdanlivo formálnych administratívnych, ale často zásadných životných zmenách. Ich vizualita a médiami prezentované časti budov máme následne mentálne spojené s konkrétnymi významnými historickými míľnikmi, politikmi, osobnými životnými udalosťami. [62]

V tomto texte nás bude zaujímať transformačné obdobie, kedy sa v rokoch 1989—1992 otvárali otázky o možnom budúcom vývoji budov štátnej reprezentácie a postupne sa vyjasňoval scenár

samostatnej Českej republiky. Pre pochopenie sledu udalostí v prvých dvoch kapitolách stručne zhrnieme jednotlivé historické momenty v oblasti architektonického vývoja tématu počínajúce v období prvej republiky, ktoré pomôžu osvetliť obdobie, ktoré tomu predchádzalo. V závere textu zas uvedieme súčasné sídlo parlamentu do komparácie s inými aktuálnymi svetovými príkladmi a pokúsime sa pomenovať jeho špecifiká.

3.1 — Vznik alebo obnovenie

Politická kultúra sa po roku 1989 vyvíjala na pôdoryse dvoch odlišných historických tradícií: tradícií demokratickej, zjedušene povedané prvorepublikovej, často ale aj „politicky nepriznanej“ tradícií nedemokratickej, komunistickej. [63] Táto dichotómia je citelná i vo výbere sídiel politických inštitúcií. Po rozdelení a zarámovaní ČR v nových hraniciach v roku 1992 tu bola cieľená snaha po uprednostňovaní kontinuity a nadväzovaní na tradíciu Československa. Rozdelenie hraníc sa často interpretovalo ako „osamostatnenie“ Slovenska a jeho snaha o autonómiu, zatiaľ čo Česko len „ostalo“ v predchádzajúcej forme štátu. Jeden z príkladov tejto kontinuity je dodnes zreteľný na pomenovaní štátneho sviatku vzniku Českej republiky 1. januára s oficiálnym názvom Deň obnovenia samostatného českého štátu. [64] Pre porovnanie ten istý sviatok nesie na Slovensku názov Deň vzniku Slovenskej republiky. Jedným z najzreteľnejších a najsilnejších giest je pravdepodobne kontinuita českej vlajky, ktorá je vlastne vlajkou československou. Táto transformácia sa stala na základe zákona zo 17. decembra 1992, hoci Ústavný zákon o zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky z roku 1992 používanie symbolov Československa nástupníckymi štátmi zakazoval. Slovenská vlajka má taktiež svojich predchodov, pôvodne tri pruhy sa ale roku 1991 transformovali na úplne nový dizajn — podoba troch pruhov so znakom.

Zaujímavé je takto vedľa seba položiť i fakt, že Slovensko v roku 1994 opustilo historickú budovu parlamentu na Župnom námestí a nasťahovalo sa do novej parlamentnej budovy (projekt vznikol v roku 1986, takže nebol zamýšľaný ako sídlo reprezentujúce budúcu demokratickú republiku), zatiaľčo v Česku bola budova Federálneho zhromaždenia a po rozpade federácie odmietnutá a poslanci si za sídlo demokratického štátu vybrali scelené malostranské paláce, ktoré sice nie sú historicky úplne bezvýznamné, ale dispozične, kapacitne a technicky sú výrazne nevyhovujúce.

Podobné paralely je možné vysledovať i v ďalších politicko-kultúrnych aspektoch, v ktorých sa v ČR historická kontinuita ako architektonický motív objavuje. Naša sonda sa bude primárne zaoberať architektonickými konotáciami pri výbere sídla českého parlamentu — Poslaneckej snemovne ČR (PS), o ktorom sa rozhodovalo po zániku Českej národnej rady (ČNR) a Federálneho zhromaždenia (FZ). Druhá časť textu nahliadne do nadväzujúceho hľadania sídla novozníknutej druhej komory Parlamentu ČR — Senátu v roku 1996. Oba tieto príbehy sprevádza podobný fenomén — a to minimálna diskusia o stavbe nových architektonických ikon či možnosť vypísania verejných architektonických súťaží pri vznikananí inštitúcií novej republiky.

3.2 — Nerealizované súťaže

Začnime sondou do historického vývoja na časovej osi 100 rokov. [RČ: *Časová os*, s. 51—63.] Od vzniku Československa v roku 1918 sa realizovalo niekoľko architektonických súťaží na návrh novej budovy parlamentu. Po rokoch viedeňského vplyvu sa naskytla možnosť pokúsiť sa urobiť z Prahy moderné veľkomesto a uplatniť tak i dlho potlačované emancipačné ambície českého národa, čo sa odrazilo v túžbe vytvorenia fyzických kontúr štátnej identity, snahy o tvorbu hmotného dedičstva. Najznámejšie projekty nových vládnych štvrtí sú výsledkami niekoľkých súťaží na parcele Letenskej pláne. [65] Zaťiaľ, čo prebiehala diskusia o ministerstvách na vltavských brehoch, bola v roku 1920 vyhlásená prvá ideová tzv. „letenská súťaž“ na získanie plánov na zástavbu prázdnej pláne na Letnej a jej okolia. V zadaní zaznelo, že má ísť o „veľkolepý, architektonicky mocný celok významných budov“. [RČ: *Časová os — 1920*, s. 56.] Nasledovali ďalšie súťaže, v roku 1928 bolo zadanie veľmi podobné — vládna

štvrt', 16 budov s dominantou parlamentu. [RČ: *Časová os — 1928*, s. 56.] V roku 1929 sa realizovala tretia súťaž na hľadanie miesta s podmienkou overiť parcely mimo Letenskú pláň — väčšina návrhov parlament umiestnila na Klárov. [RČ: *Časová os — 1929*, s. 57.] Na takto veľký stavebný program sa však malebné prostredie Malej Strany nezdalo ideálnym. [66] Všetky tri súťaže pritom so sebou niesli obrovský pátos a eufóriu viditeľnú v architektonicky monumentálnych návrhoch, ktorá v Československu pri formovní identity nového štátu panovala. Zaujímavé je sledovať obrovské komplexy a rozsiahle vládne areály, ktorým vždy dominuje budova parlamentu ako srdce, ústredný motív, ako nová hrdá pražská ikona. Všetky tieto súťaže skončili s rovnakým koncom — bez realizácie. Myšlienka na výstavbu novej budovy parlamentu bola opätovne zamietnutá, poslanci Poslaneckej snemovne a Senátu často neboli dostatočne spokojní s architektonickými riešeniami, niekedy ani nebolo udelené prvé miesto.

Späťne musíme konštatovať, že paradoxne sa toto obdobie všeobecne nieslo v stavebne aktívnom duchu, mnohé iné vízie týkajúce sa politických inštitúcií sa realizovali, spomeňme geniálne Plečnikove úpravy Pražského hradu, realizované Ministerstvo práce a sociálnych vecí a Ministerstvo zdravotníctva od architekta Bohumila Hübshmanna, Ministerstvo vnútra na Letnej podľa projektu architektov Kamila Roškota, Josefa Kalousa a Jana Zázvorku, Ministerstvo priemyslu a obchodu podľa projektu Josefa Fanty a ďalšie. Dokonca môžeme konštatovať, že dnes viac ako polovica zo štvrnástich ministerstiev sídli v budovách, ktoré boli ako ministerstvá priamo postavené (zvyšok sú adaptácie), ako ukazuje príloha prehľadu sídiel politických inštitúcií v Prahe. [RČ: *Analýza zasadacích sál, miest a štátov — PRAHA — Sídla štátu*, s. 128—130.] Štát ich postavil sám pre seba s vážnosťou a dôstojnosťou, štátnickým pátosom ako obraz seba samého, ako reprezentatívne stavby. Väčšinu z nich umiestil na nábrežiach a na ďalších pohľadovo významných miestach, aby tým podčiarkol ich prestíž najdôležitejších úradov krajiny. Architektúra tak formou, vnútorným usporiadaním, výzdobou a veľkosťou zodpovedá dobovej predstave o sídle štátnej moci. [67]

Zdá sa však, že ani eufória vzniku Československa nedokázala preklenúť architektonické projekty parlamentu do novopostavenej ikony štátnosti a poslanci tak, zatiaľ čo o nových parlamentoch diskutovali nad výkresmi, sedeli „na dvoch brehoch“ — Poslanecká snemovňa sídlila v Rudolfíne a Senát v Thunovskom paláci. Thunovský palác, pôvodne reprezentatívno-rezidenčný palác, ktorého divadelná sála bola po požiari v roku 1801 prestavaná na rokovaciu sálu. [RČ: *Časová os — 17.—19. storočie*, s. 52.] Aby sa doň skutočne mohlo presťahovať zasadanie Zemského snemu zo Starej snemovne na Pražskom hrade [RČ: *Časová os — Predchodci parlamentu*, s. 52.], musela byť sála v roku 1847 modernizovaná a rozšírená. [68] Už počas tejto adaptácie budovu poslanec a stavebný inžinier Jan Kaftan kritizoval za minimum priestorov pre verejnosť, nedostatok kuloárov, prijímacích miestností, absenciu vzduchotechniky a nedostatočné osvetlenie, orientáciu v spleťtých chodbách prirovnal k hľadaniu ciest „pomocou nite Ariadninej“. [69] [RČ: *Časová os — 17.—19. storočie*, s. 52.]

3.3 — Dostavba plodinovej burzy

Po Druhej svetovej vojne sa v roku 1946 presťahovalo Národné zhromaždenie do Plodinovej burzy vedľa Národného múzea, toto riešenie sa chápalo v tomto čase ako dočasné a už v roku 1947 bola znova vypísaná architektonická súťaž na novú budovu Národného zhromaždenia, tentokrát bolo súčasťou zadania i nájdenie nového miesta. Všetkých 68 zo 73 zúčastnených umiestnilo svoje návrhy na Letenskú pláň. Kvôli komunistickému prevratu už nedošlo k ďalšej užšej naväzujúcej súťaži. [70] [RČ: *Časová os — 1947, 1948*, s. 58—59.]

Plodinová burza však svojimi kapacitami nebola dostatočná. V roku 1965—66 bola vypísaná vyzvaná architektonická súťaž, ktorej víťazný tím Karla Pragra koncipoval Národné zhromaždenie ako dostavbu „domu nad domom.“ Počítal však so zmenou funkcie na kulturno-spoločenské hybridné centrum hlavného mesta. [71] [RČ: *Časová os — 1966*, s. 59] Národné zhromaždenie sa postavilo už ako Federálne zhromaždenie a od 1. 1. 1969 slúžilo ako dvojkomorový parlament pre 200 poslancov Snemovne ľudu a 150 poslancov Snemovne národov. Taktiež bola ustanovená Česká národná rada (Slovensko malo paralelný orgán Slovenskú národnú radu). ČNR bola omnoho menej politicky vplyvná ako Federálne zhromaždenie, sídlila v Thunovskom paláci. [72] [RČ: *Časová os — 1969*, s. 60]

3.4 — Prečo si Česko znovu (ne)chce postaviť nový parlament?

Tento veľmi rýchly prehľad nás priviedol až do okamihu rozhodovania o architektúre, ktorá bude reprezentovať novú demokratickú republiku — do momentu voľby trvalého sídla českého parlamentu. Politický vývoj v roku 1992 rozhodol, že rozdelením Československa vznikli dva samostatné štáty, a tak boli spočítané dni trvania Federálneho zhromaždenia. Pri premýšľaní ohľadne sídla parlamentu sa ponúkalo niekoľko možností. Zostať v existujúcich priestoroch ČNR na Malej Strane, alebo sa premiestniť do budovy používanej Federálnym zhromaždením, alebo použiť inú štátnu budovu, alebo postaviť iný, úplne nový parlamentný areál, vymenúva Karel Ledvinka zo zápisu komisie ČNR pre prácu kancléra v texte Vzpomínky účastníka, po roku 1993 podpredseda Parlamentu ČR. [RČ: *Dobové výpovede aktérov — Vzpomínky účastníka — Karel Ledvinka*, s. 6—8.]

Miroslav Masák, poradca Václava Havla, komentuje myšlienky o sídle parlamentu v roku 1990: „V našich úvahách o dominantních stavbách Nové Prahy, nechyběla představa evropské univerzity a univerzitního kampusu na Strahově, nové koncertní síně, mu-sea architektury a nové vědecké knihovny a nechyběly ani úvahy o koncentraci vládních budov a o novém provozu Parlamentu československé republiky. Troufli jsme si tehdy předněst návrh, inspirovaný příkladem Vídně a St. Pöltenu, představu o koncentraci správních budov v okupačními vojsky opuštěných Milovicích. S tím jsme ovšem narazili. Další vhodnou lokalitou byl — podle našeho názoru — východní okraj Letenských sadů a Letenské pláně. V té době jsme konzultovali nabídku stavby nového koncertního domu od japonských představitelů a vážně se zvažovala i realizace samostatné budovy musea architektury. Obě stavby mohly uzavírat západní okraj Letenské pláně. Na východní straně pláň končila (a končí) nepřiliš pohlednou fasádou kachlíkové budovy Ministerstva vnitra. Atmosféru místa, jeho důstojnost i estetický dojem mohla zlepšit nová architektura Parlamentu. S naším návrhem pověření úředníci obou komor souhlasili, proběhlo několik jednání, zrodily se první situační skicy, ale změny politické situace a nástup primátora Milana Kondra a premiéra Václava Klause reálnost záměru mařily.“ [RČ: *Dobové výpovede aktérov — Spřádání plánů — Miroslav Masák*, s. 10—11.] Toto ideové vlákno o novostavbe parlamentu vzniklo na konferencii Budoucnost historického města v marci 1991 za účasti popredných filozofov, historikov i architektov. Táto idea bola omnoho ambicióznejšia a pravdepodobne vzdialená od reálnych možností, ktoré sa ponúkali pre sídlo parlamentnej budovy, o ktorých skutočne poslanci rozhodovali. Opisovaný kometár vtedajšieho poradcu prezidenta Miroslava Masáka ilustruje spomienka, v ktorej s Václavom Havlom lietajú spolu helikoptérou nad Prahou [73] a spriadajú plány o možnom ďalšom vývoji českej metropoly. Je to i jedna z miníma výpovedí, ktoré vôbec formulujú myšlienku o potenciálnej možnosti novej budovy pre novozníknutý štát.

[62] Tento text je rozpracovaním časti textu Elena Fialková, Sídla moci in *Ztracená vláda věcí tvých se k tobě navrátí*, Cyril Říha (eds.), ktorý vznikol v rámci grantu NAKI II podporenej Ministerstvo školstva

[63] Ladislav Cabada — Karel Vodička, Politický systém České republiky. Historie a současnost. Praha: Portál. In Daniel Kunštát a kol. *25 let české demokracie očima veřejnosti*. Praha: Academia 2014, s. 39.

[64] Milena Bartlová — Jindřich Vybíral, a kol. *Budování státu*, Paha UMPRUM 2015, s. 17

[65] Klára Brůhová, *Praha nepostavená*, Pražské panorama a nové dominanty: reprezentace státu pomocí architektury a urbanistických vazeb, s. 171—235

[66] Klára Brůhová, *Cesta parlamentu* in Architektura demokracie, A4, UMPRUM, 2018, s. 127—137

[67] Jindřich Vybíral, Vážnost a důstojnost ministerských budov, s. 125—170 in Vendula Hnídková ed. *Duch, který pracuje*, UMPRUM 2020

[68] Jindřich Vybíral, *Stavby pro výkon politiky in Sila i budoucnost jest národu národnost*, s. 373, UMPRUM 2020

[69] Ibid.

[70] *Architektura ČSR*, 1947, s. 197—219.

[71] Radomíra Sedláková, *Karel Prager*, Titanic Praha 2013, s. 68.

[72] Milena Bartlová, Vrátit českému národu hrdost. Rekonstrukce budov České národní rady, in *Retrospektiva — Vybrané studie k dějinám umění 12.—16. a 20. století*, UMPRUM Praha, s. 326—338.

[73] Paměť národa, *Projekt: Příběhy regionů —* Liberecký kraj, Miroslav Masák — Život je náhoda

Vzhľadom k tempu vtedajších politických zmien po novembri 1989 a časovej tiesni bola idea novostavby, alebo použitia inej štátnej budovy podľa Karla Ledvinka veľmi nereálna. Konštatuje, že na nájdenie novej budovy a prípravu podkladov na schválenie mal ten-to orgán 2 mesiace. [RČ: Dobové výpovede aktérov — Vzpomínky účastníka — Karel Ledvinka, s. 6—8.] Komisia ČNR pre prácu kancléra v skutočnosti doporučala a ČNR z časových a technických dôvodov rozhodovala len medzi dvoma možnosťami — medzi nadviazaním kontinuity na sídlo ČNR v Thunovskom paláci na Malej Strane, alebo nasťahovaním sa do budovy bývalého Federálneho zhromaždenia.

3.5 — Ako si slováci a česi (ne)rozdělili budovu federálního zhromaždenia

Plány na modernizáciu Federálneho zhromaždenia sa zrodili v roku 1991, kedy sa ešte predpokladalo, že ide o investíciu dlhodobo per-spektívnu. Predchádzal tomu výjazd československej delegácie za inšpiráciou do nemeckého Bundestagu, kde už prebiehali projekty nových parlamentných budov, s cieľom získať dostatok poznatkov ohľadne štandardov na plne funčknú parlamentú stavbu. V nadväzovaní na to bola naplánovaná rekonštrukcia Federálneho zhromaždenia, resp. modernizácia, ktorá prebiehala v rokoch 1990—1992 a stála približne 150 miliónov korún. [RČ: Denná tlač — Hotel? Mezi dálnicemi a nádražím? Tak tedy raději senát, s. 29.] Relevantne sa verejnosť domáhala odpovede, prečo sa investuje do budovy, ktorá bude zakrátko predmetom delenia (v tej dobe bol majetok Kancelárie Federálneho zhromaždenia vyčíslený na približne 400 miliónov korun). Pravdepodobne bol projekt naplánovaný krátko pred voľbami (v 6. volebnom období) a nebolo už možné vypovedať dodávateľské zmluvy bez veľkých finančných sankcií. [74] Polemizovalo sa však i o pláne zvýšiť hodnotu nehnuteľnosti na poslednú chvíľu, pred potenciálnym predajom zahraničnému investorovi. [75] Po celý tento čas však vôbec nebolo isté, kto sa do budovy vo finále nasťahuje a ako by prebiehalo teoreticky fyzické „rozdelenie“ nehnuteľnosti.

Približne v tomto čase reakcie poslancov na Malej Strane pôsobia úplne protichodne a komentáre obsahujú nielen odmietnutie sťahovania do budovy Federálneho zhromaždenia, ale sú smerované k rozširovaniu malostranského komplexu budov, definitívne schválené zákonom 22. 9. 1992 — Zákon o sídle ČNR. [RČ: Denná tlač — Jeden palác sněmovně nebude stačit, s. 30.]

V dennej tlači sa do poslednej chvíle množili porovnávania federálnych a republikových inštitúcií. Novinár Pavel Šafr 24. novembra 1992, v deň, keď počasie znemožnilo prilet slovenských poslancov z Bratislavy a viedlo k odkladu hlasovania o zániku federácie, píše: „Budova Federálního shromáždění vypadala z protější strany magistrály jako hrad krále Artuše. Třeba tam, až se mlha zvedne, nebude stát už parlament, třeba tam zase bude burza. Bylo by to veselější. Na druhém břehu Vltavy je také parlament. Bez atmosféry zoufalství a absurdity.“ [76]

Napriek polemike, ktorá vládla pri zvažovaní oboch variantov, dopadlo rozhodnutie nakoniec negatívne a premiestnenie parlamentu do budovy Federálneho zhromaždenia, resp. jeho transformácia na Parlament ČR boli definitívne zamietnuté. Budova pri komparácii so zrekonštruovaným Thunovským palácom bola na dobové pomery moderná a vybavená špičkovou technikou. Bolo verejným tajomstvom, že táto budova stavaná pre komunistický parlament s vyvýšeným „javiskom“ (zasadacia sála usporiadaná do typológie triedy sa objavuje v parlamentoch s autoritatívnou formou vlády [RČ: Analýza zasadacích sál, miest a štátov, s. 67]), pre nomen-klatúrne kádre budila už od dostavania odpor a kritiku. Predstava nadväznosti budovy Parlamnetu Českej republiky na federáciu bola v roku 1992 politicky neprijateľná [77] (aj keď mnohé iné inštitúcie

s tým problém nemali, pravdepodobne práve kvôli nestigmatizovanej „architektúre schránky“). „U poslancov ČNR jednání vo FZ vyvolávalo nepříjemné, témeř ostetntativní pocity,“ píše pomerne emocionálne zafarbené rozhodovanie Karel Ledvinka. [RČ: Dobové výpovede aktérov — Vzpomínky účastníka — Karel Ledvinka, s. 6—8.] Rozhodnutie neumiestniť svoje sídlo do budovy bývalého Federálneho zhromaždenia malo teda najmä ideologické dôvody spojené s bývalým režimom. Politicky bol zánik federácie posvätený uznesením schváleným ústavnou väčšinou vo Federálnom zhromaždení 25. novembra. 1992. Na rozhodujúce hlasovanie spomína poslankyňa Dagmar Lastovecká: „Dole vo foyer hrála cimbálka, měla být oslava... Na velké chodbě jsem se srazila s Laco Oroszem z ústavně právního výboru, byl tam za Weissovu stranu. Šli jsme proti sobě, najednou jsme oba začali plakat, chytli jsme se kolem krku a brečeli, zatímco dole hrála muzika.“ [78] Rituaľne pôsobí médiami zverejnené zamknutie budovy Federálneho zhromaždenia o polnoci z 31. 12. na 1. 1. 1993 predsedom Michalom Kováčom. [RČ: Denná tlač — Hotel? Mezi dálnicemi a nádražím? Tak tedy raději senát, s. 29.] V skutočnosti došlo k uzatvoreniu budovy českým ministrom financií ako dedicom nemovitosti až v júni 1993. Vo verejnej diskusii po vzniku samostatnej Českej republiky premiér vlády Klaus argumentoval, že budovu bývalého Federálneho zhromaždenia ČSFR niekoľkokrát ponúkol predsedovi českého parlamentu M. Uhdemu pre účely nového parlamentu, ale ten ju odmietol, a tak bude zbavená pôvodnej funkcie. [79] [RČ: Denná tlač — Každý měsíc za milión, s. 35.]

Nasledovalo hľadanie nového nájomníka. V roku 1995 sa sem nakoniec nasťahovalo Rádio Slobodná Európa. Od roku 2009 až dodnes budova patrí Národnému múzeu.

Ako architektonicky kvalitnú budovu nepovažala verejnosť FZ od Karla Praga ešte mnoho rokov po skončení komunistického režimu. Potvrdzuje to i mediálny výrok primátora hlavného mesta Svobodu v roku 2011, ktorý sa vyjadril, že by modernú dostavbu nemal problém zbúrať a označil ju za „monstrum“ [80] alebo výstižný titulok „Federálne shromáždění pryč.“ [RČ: Denná tlač — Federální shromáždění pryč, překvapil Svoboda, s. 47.] Dom v roku 2016 vyhral i verejnú anketu najškaredšia budova. [81] A mohli by sme polemizovať, akú rolu v negatívnom vnímaní architektúry FZ charakteristickej konceptom „domu nad domom“ môže hrať totalitná stigma do dnešných dní.

3.6 — Útulný parlament

Budovy ČNR mali úplne kontrastný architektonický koncept ako technická a vizionárska budova Federálneho zhromaždenia. Praktické fungovanie ČNR v zanedbanom paláci bolo možné jedine preto, že jej politický význam počas federácie nebol významný a nezasadala trvale, ale len deň až dva štyrikrát do roka. [82] Nielenže skutočným rozhodovacím centrom bola Komunistická strana Československa, ktorej „vedúca úloha“ bola ústavne zakotvená, ale Česká národná rada bola až do politického zvratu na konci roku 1989 menej vplyvná než Federálne zhromaždenie. [83] Paláce na Malej Strane nie sú v českom dejepise úplne nevýznamné — zasadal tu napríklad Národný výbor, ktorý zvrhol z trónu Habsburgovcov a bola tu schválená prvá československá ústava. [84] [RČ: Časová osa — 28. október 1918, s. 54.]

Provizórnosť, ktorá sa dodnes prejavuje v dispozíciách Poslaneckej snemovne odráža fakt, že stavba nebola pôvodne postavená ako parlament.

Kedže Česká národná rada bola sekundárnym orgánom vedľa Federálneho zhromaždenia jej rekonštrukcia barokových a renesančných

palácov, pôvodne rezidenčných a reprezentatívnych stavieb na Malej Strane, nebola prioritou československej vlády, rekonštrukcia bola zdĺhavá a pomalá. Historizujúca atmosféra rezidenčno-reprezentatívneho priestoru je výsledkom i všeobecného konzervatívneho prístupu pri rekonštrukcii budov PS v druhej polovici 80. rokov. [85] Preferencia retrospektívneho prístupu významov, hodnôt a vizuálnych odkazov nebola náhodná, úvádzalo ju aj tzv. obsahové libreto [86], ktoré schválilo predsedníctvo ČNR. To formulovalo požadovaný charakter ako historizujúci a podporujúci štátnosť. Taktiež zvolená metóda pamiatkovej obnovy, ktorá budovu očisťovala od modernistických dostavieb a postupne odstraňovala umelecké diela na úplné minimum pre ich nejednoznačné poslanstvo a nekontrolovateľný obsah. [87] Dôsledky čistenia priestoru od umeleckých diel dokresľuje súčasná situácia v novinárskom átriu (zastrešená dvorana), kde sídli zázemie pre médiá a konajú sa tlačové konferencie — pohľad televíznych kamier sa tu často upiera k pieskovcovej soche leva na vodnej nádrži. Lev je v skutočnosti menej ambicióznu remeselnou prácou zo začiatku 19. storočia, jedným z mála umeleckých diel, ktoré boli zachované pri odstraňovaní výzdoby. A v súčasnosti sa trochu náhodne stal pozadím videoprenosov. V porovnaní s majestátnym dravým levom na dvore je to však zviera „splihlé, nebojovné, zdomácnelé, bez ambícií byť čímkoľvek viac, než trochu väčším domácim psom“, píše historička umenia prof. Bartlová. [88]

Obyvateľka z obytného domu oproti Thunovskému palácu, Jitka Hlaváčková, spomína, že lešenie, žeriav, či stavebný plot boli súčasťou jej detskej predstavy českého parlamentu, pretože tam vlastne boli neustále. Ako dvanásťročná sa stala spoluautorkou nápisu „Česká národní ohrada“ (v spomienkach datovaná do roku 1988) na ohradenom pozemku v blízkosti budovy. [RČ: Dobové výpovede — Česká národní ohrada — Jitka Hlaváčková, s. 23.] Zdá sa, že nebola jediná, kto s ironickým výstižným výrokom súhlasil, pretože sa nápis objavil na fotodokumentácii i tri roky po formálnej kolaudácii v roku 1992 takže sa pravdepodobne „šíril“ medzi miestnymi obyvateľmi Malej Strany. [RČ: Časová os — 1992—1993, s. 61.] Aj po vzniku samostatnej Českej republiky museli vznikat ďalšie plány na rekonštrukciu Thunovského paláca, ktoré postupne zaberali ďalšie paláce kvôli nedostatku priestorov pre účely parlamentu (v roku 2004 mal komplex 16 budov). [RČ: Denná tlač — Parlament ovládne další dům, s. 46.] Pôvodne v roku 1992 bolo ambíciou stavebnej komisie areál „humanizovať“, čoho výsledky bohužiaľ nie sú výrazne zjavné až do dnešných dní. Karel Ledvinka spomína na rok 1992: „Dalším našim požadavkem bylo otevřít parlament veřejnosti, zpřístupnit významnou část budov, především v parteru veřejnosti, zjednodušit pro občany možnost přímého styku s poslanci. Stejně, jako jsme se o to snažili s Václavem Havlem na Pražském hradě.“ Mentálna paralela medzi demokraticky prístupným a otvoreným Hradom a prístupnými budovami Poslaneckej snemovne bola bohužiaľ v deväťdesiatych rokoch stále len v rovine ideovej, ktorá v PS ostala dodnes potlačená a neralizovaná.

Celkovú dispozíciu parlamentnej budovy komentujú pravidelne noví poslanci, ktorí majú problém sa v budove parlamentu vyznať. „A vůbec nejkrásnější na všem je, že tu bloudí vlastně všichni. I drtivá většina poslanců, kteří si s vytřeštěným zrakem pletou výtahy a poschodí a věže a neustále se zjevují tam, kde se zjevit nechtěli, zatímco tam, kde se naopak zjevit chtějí, se jaksi nedostanou.“ [RČ: Denná tlač— V labyrintu nových prostor dnes bloudí poslanci, s. 45.] Vnútorne priestory snemovne, chodby, komunikácie medzi klubami charakterizuje nelogická spleťitosť a neprehľadnosť zákutí parlamentných chodieb, ktoré vznikli stavebným spojením viacerých budov — tzv. „slepenec“ a poslanci sami pre médiá hovoria, že sa v areáli „strácajú“ a nestihajú „dobehnúť“ na hlasovania, komentuje bývalý poslanec Junek (poslanec PS ČR v rokoch 2013—2017): „Když si přivedete návštěvu, nemůžete jít ani vedle ní, ale nezdořile ji

[74] Nadá Adamičková — Marie Königová, *Hotel? Mezi dálnicemi a nádražím? Tak tedy raději senát*, Rudé právo, 2, 6. 11. 1992, s. 6

[75] Ibid. Citát nemenovaného pracovníka FZ

[76] Pavel Šafr, Parlament v mlze In: *Český deník*, 25. 11. 1992, s. 3

[77] Vladimír Kindl, *Parlament*, Praha: Enigma, 1996, s. 116—117

[78] Rozhovor s Dagmar Lastoveckou, Brno, 25. 12. 2012. ÚSD AV ČR, COH, Zbierka rozhovorov.

[79] Michal Fialka and Robert Malota, „Každý měsíc za milión“ *Lidová demokracie* 49, 29. 4. 1993, s. 3

[80] „Část Federálního shromáždění by se mohla zbourat, připustil pražský primátor.“ Dostupné 14. 8. 2021 https://praha.idnes.cz/budova-byvaleho-federalniho-shromazdeni-by-se-mohla-zbourat-rekl-svoboda-1l2-/praha-zpravy.aspx?c=A110304_133252_praha-zpravy_sfo

[81] „Nejošklivější stavba Prahy je Federální shromáždění, rozhodli čtenáři“ MAFRA. Dostupné 28. 7. 2018. https://zpravy.idnes.cz/anketa-o-nejosklivejsi-stavbu-prahy-d7o-/domaci.aspx?c=A130204_132046_praha-zpravy_sfo

[82] Milena Bartlová, Vrátit českému národu hrdost. Rekonstrukce budov České národní rady, in Retrospektiva — *Vybrané studie k dějinám umění 12.—16. a 20. století, UMPRUM Praha*, s. 326—338.

[83] Ibid,

[84] Ibid.

[85] Milena Bartlová, Obnova tradic. Rekonstrukce budov České národní rady 1985—1996 in Adéla Gjuričová — Tomáš Zahradníček (eds.), *Kořeny a tváře národního parlamentu. ČNR 1968—2018*. Praha 2019, s. 41—47

[86] Zápis z 3. schůzde predsednictva ČNR 11. 9. 1986

[87] Milena Bartlová, Obnova tradic. Rekonstrukce budov České národní rady 1985—1996 in Adéla Gjuričová — Tomáš Zahradníček (eds.), *Kořeny a tváře národního parlamentu. ČNR 1968—2018*. Praha 2019, s. 41—47

[88] Ibid.

ukazujete záda.“ I reakcia riaditeľa firmy ing. Josefa Dastycha, ktorý budovu v roku 1996 rekonštruoval vypovedá o absurdnosti dispozičných anomálií: „.... pracujeme na orientačným systému, ale vytvoriť jej je dosť obtížné.“

Na druhej strane sa Junek snaží byť zhovievý a nachádzať i pozitívne momenty — vyznieva však ako oxymoron, keď charakterizuje parlament ako „útulný“. **[*****RČ: Dobové výpovede — Útulný parlament — Jiří Junek, s. 18.*****]** O čom svedčia chodby s kobercami, neformálne zákutia, jednania prebiehajúce v reštauráciách či poslanecký bar v podzemí? Neodbytné sa ale ponúka paralela: o čom svedčí tento stav vo vzťahu k českým politikom a politike?

3.7 — Urbanizmus Poslaneckej snemovne

I urbanizmus Poslaneckej snemovne je pomerne problematický. Pozícia areálu ponúka pre stret s občanmi niekoľko verejných priestorov, z ktorých najväčšie je Malostranské námestie, ktoré donedávna fungovalo ako parkovisko. Dnes už obytný verejný priestor Malostranského námestia ostáva stále bokom hlavnému vstupu pre politikov — z tejto strany sú dva vstupy pre návštevy z podľubia Malostranského námestia, sú označené tabuľou s nápisom, nie sú nijako architektonicky akcentovaná, v podľubí sú rovnocenné s ďalšími dverami. Hlavný vstup z ulice Sněmovní do budovy je pomerne nečitateľný, dvere v centre mesta sú podobné vstupu do väčšieho obytného domu, taktiež nie je nijako akcentovaný alebo vyvýšený — vstupuje sa z ulice dolu z mierneho kopca, na tejto fasáde sú podobne veľké ďalšie vstupy. **[*****RČ: Poslanecká snemovňa, s. 134—135.*****]** Úzke ulice tak okrem iného neumožňujú konanie demonstrácií a ďalších občianskych akcií. [89] Taktiež stojí za zmienku nedávna zmena Zhromažďovacieho zákona z roka 1990, ktorý zakazoval konanie demonstrácií vo vzdialenosti 100m od zákonodárnych zborov. Ten bol v roku 2016 pozmenený a v zákone sú uvedené konkrétne mená ulíc a ich úseky. To budovu parlamentu metaforicky uväzňuje v týchto uliciach, pretože akékoľvek sťahovanie inštitúcie by so sebou nieslo i zmenu ústavy. Vznik podzemného parkoviska pre približne 60 áut, ktoré sa začalo stavebne zväčšovať v roku 1996, spôsobilo i minimálny stret občanov a politikov pri ich fyzickom vstupe do budovy.

Symbolicky nelogické sa zdá i to, že Parlament sídli v podhradí, čo nezodpovedá súčasnej legislatíve vo vzťahu k prezidentovi a k štruktúre mesta, kde Parlament pôsobí podradene. Fatálna sa zdá byť nesamozrejmosť, s ktorou samotní Pražania dnes pomerne ťažko dokážu presne označiť, ktoré budovy v meste patria inštitúcii Parlamentu ČR, pretože ide o viacero menej dominantných palácových komplexov.

3.8 — Národná rada Slovenskej republiky — dom jednej strany a dvoch režimov

Nahliadnime ešte do paralelne vyvíjajúceho sa príbehu slovenského parlamentu. Symetrickým orgánom k Českej národnej rada bola Slovenská národná rada, ktorá si budovu na Hradnom vrchu začala budovať ešte pre starý režim v roku 1986, i preto je často pomenovávaná ako „stavba dvoch režimov“. Komunisti do nej však parlament už nastahovať nestihli. Aj tu mala verejnosť k tejto budove odpor, celý proces nebol dostatočne transparentný [90] a stále meniace sa zámery vzbudzovali v očiach ľudí dezinformovanosť. Údajne bol vtedajším podpredsedom SNR Jánom Gregorom zamietnutý pokus o predstavenie výkresov či modelu projektu verejnosti pred prvým výkopom. [91] Po zamatovej revolúcii sa uvažovalo o zbúraní nedokončenej stavby. Objavili sa zámery k prestavbe na európsku univerzitu či rôzne mix-used programové náplne. Nakoniec sa

zdemolovala len socha Klementa Gottwalda a stavba bola dokončená v rokoch 1993—94. **[*****RČ: Časová os — 1985—86, s. 60*****]**

„Nová“ budova je na dominantnom mieste bratislavskej panorámy a susedí s bratislavským hradom. Jej architektmi boli Ľudovít Jendreják, Peter Puškár a Ján Šilinger. Od roku 1994 v budove zasadá slovenský parlament Národná rada SR. Predtým sídlil v Župnom dome, ktorý vznikol prestavaním kláštora trinitárov z 18. storočia. Budova je monumentálna a jej najväčším priestorom je vstupná hala s rozlohou 1 070 m2, ktorá funguje ako verejný priestor celého domu a funguje taktiež ako galéria (najznámejšie sú maľby Albína Brunovského). Architekt Jendreják v roku 1990 hovorí, že postavenie budovy hore na kopci nemá budiť „feudálnu nadradenosť nad Slovákmi“ [92], ale obsadenie tejto geomorfologicky významnej parcely tento pocit, minimálne podvedome, vzbudzuje. Autor zdôrazňuje jeho zámer vytvoriť „atmosféru slovenskosti“ — verejné kaskády a promenády v okolí budovy majú evokovať slovenskú krajinu. Zasadacia sála má kompozíciu triedy, **[*****RČ: Analýza zasadacích sál, miest a štátov — Slovensko, s. 108—109*****]** čo potvrdzuje tvrdenie, že toto usporiadanie je preferované autoritatívnymi režimami, teda v období, kedy vznikol architektonický projekt na Slovensku vládla komunistická strana. [93]

Súčasný slovenský poslanec Martin Dubéci v rozhovore menuje zoznam nevyhovujúcich aspektov a naráža najmä na dispozície, ktoré boli zamýšľané pre fungovanie jednej komunistickej strany. „To je neoddeliteľné, to ako dom funguje a ideológia, pre ktorú bol postavený.“ **[*****RČ: Dobové výpove — Dom jednej strany — Martin Dubéci, s. 24—25.*****]** Taktiež sa zvláštnym spôsobom „predbieha“, ktorý z parlamentov, český alebo slovenský, je na tom horšie. „Náš parlament je ešte rozťahanejší ako český“. Naráža najmä na kancelárie na Západnej terase Bratislavského hradu, ktoré sú s hlavnou budovu NR SR spojené podzemným tunelom vzdialeným asi 10—15 minút (foto viz **[*****RČ: Dobové výpove — Dom jednej strany — Martin Dubéci, s. 24—25.*****]**) a ďalšie vzdialené objekty, napríklad na Župnom námestí.

Je dobré uvedomiť si, že ako sme spomenuli v úvode, v momente rozdelenia federácie sú slovenský a český príbeh výrazne kontrastné v procese výberu sídla parlamentnej budovy nových republík a zdá sa, že to odráža taktiež opačné politické prístupy. Slovenský výber by sme mohli označiť za emancipačný (až trochu tvrdohlavý), pretože budova v rokoch 1990—92 bola stále stavenišťom a bolo od začiatku zrejmé, že nie je koncipovaná pre demokratické zloženie parlamentu.

3.9 — Senát

Vráťme sa do nadväzujúce hľadania sídla pre hornú komoru Senátu. O obnove Senátu sa uvažovalo už po páde komunistického režimu, táto inštitúcia bola zahrnutá do prvej Ústavy ČR schválenej ČNR 16. 12. 1992, ktorá vstúpila v platnosť so vznikom samostatnej Českej republiky. O jeho sídle sa rozhodnlo až vo februári 1996, kedy bol prijatý zákon (Zákon č. 59/1996 Sb. Zákon o sídle Parlamentu České republiky), ktorý rozhodol, že sa podľa vzoru dolnej komory — Poslaneckej snemovne usídlil Senát na Malej Strane a poslanci rozhodli, že jeho hlavným sídlom bude Valdštejnský palác s doplnujúcimi priestormi v Kolowratskom a Fürsternberskom paláci. **[*****RČ: Časová os — 1996, s. 62.*****]** Umiestnením Senátu vo Valdštejnskom paláci, pôvodne sídle mocného českého šľachtica, sa tak znovu rozrezonovalo historické pnutie medzi dvoma najväčšími areálmi v hlavnom meste — Pražským hradom a Valdštejnským palácovým komplexom. Ten svojim charakterom, rozlohou i uzatvorenosťou kedysi symbolizoval nezávislosť Albrechta z Valdštejna od Hradu, resp. vládára, ktorý ale v tej dobe sídlil viac vo Viedni. Druhá komora Parlamentu sa tak v tesnom susedstve s Poslaneckou snemovňou stala súčasťou pomyselného trojuholníka najvyššej štátnej správy — Hrad, vláda, Parlament.

Diskusia o výbere Valdštejnského paláca ako sídla Senátu nebola jednoznačná, pôvodne sa uvažovalo o viacerých lokalitách: v hre bolo opäť Federálne zhromaždenie (do roku 1995 bolo bez programovej náplne), ale i Španielsky sál na Pražskom hrade, Obecný dom, Kongresové centrum (bývalý Palác Kultúry). [94] **[*****RČ: Denná tlač — Druhá komora bude sídlit v malostranských paláciích, s. 44.*****]** Koncom roku 1995 vykryštalizoval návrh umiestniť Senát do Valdštejnského paláca, ktorý vyvolal viaceré protesty. „Navzdory Pražanom, vláde i pamiatkárom poslanci rozhodli, že Senát bude vo Valdštejnskom paláci“ komunikuje príspevok z 1. marca 1996. **[*****RČ: Denná tlač — Navzdory Pražanom, vláde i pamiatkárom poslanci rozhodli, s. 40.*****]** Ako vhodnejší pamiatkari navrhovali i Lichtenštajnský alebo Nostický palác a bývalé jezuitské gymnázium v Snemovnej ulici. Z Valdštejnského paláca sa v prvom rade muselo odsťahovať ministerstvo kultúry v čele s vtedajším ministrom kultúry Pavlom Tigridom. I prezident Havel podpisoval zákon o sídle Senátu s výhradami, pretože vznikala obava, že sa areál uzatvorí verejnosti, čím by sa vo frekventovanej mestskej štruktúre izoloval najrozľahlejší palácový komplex po Pražskom hrade. „Nezbýva nám, než dôverovať v kulturnosť budoucích senátorů“ [95] dúfa v lepšiu budúcnosť Havel. **[*****RČ: Denná tlač — Druhá komora bude sídlit v malostranských paláciích, s. 44.*****]** Kvôli havarijnému technickému stavu museli prejsť budovy radikálnou rehabilitáciou. Ako vysvetľuje vtedajší kanclár Senátu Ján Kněžínek, v prípade tohto paláca nehovoríme o rekonštrukcii, ale o rehabilitácii, pretože jediné, čo sa mohlo (stavebne) urobiť, bolo zrušenieĎ dodatočne vstavané priečky. [96] Architektonicky tak palác nepriešiel výraznými priestorovými zmenami a nezískal modernejšie či aktualizované dispozície pre funkciu, ktorá v ňom novo sídlila. Senátori sa tak opäť prispôsobovali historickým dispozíciám, o čom opäť najvýstižnejšie svedčí hlavný jednací sál. Forma rokovacej sály, kde sa odohrávajú pléna, potvrdzuje, že miestnosť bola určená pre úplne iný účel. Je to hala dlhá 60 metrov a široká 8,6 metra, ktorá bola pôvodne používaná na ustajnenie 37 koní Albrechta z Valdštejna. Dnes v nej zasadá 80 senátorov. Miestosť je výrazne lineárna, ako je typické pre konské stajne, a senátori tu sedia v štyroch radoch o dĺžke 14 kresiel v usporiadaných dlhého obdĺžnika. Výrazne lineárny oblúkni je pre diskusiu veľmi nepraktický a Peter Pithart tento fakt komentuje úsmevne: „Zahraničným návšteváom ho prezentujem ako „najdlhší“ senát na svete“. **[*****RČ: Dobové výpovede aktérov — Stát, politika, prostor — Petr Pithart, s. 12—13.*****]** V kompozícii tohto priestoru je ťažké naviazať očný kontakt s kolegami, mimojazyková komunikácia je veľmi obmedzená, horšie sa udržiuje pozornosť pri diskusii, pretože na seba senátori navzájom vlastne vôbec nevidia, čo je principiálne základom zdravého (demokratického) dialógu.

Zvláštnosťou je, že zákon z roku 1996 prisúdil Senátu i pozemok pod stanicou metra. Toto nedopatrenie sa vyriešilo symbolickým nájomom za 1 korunu. **[*****RČ: Denná tlač — Druhá komora bude sídlit v malostranských paláciích, s. 44.*****]** Súčasný predseda Senátu Miloš Vystrčil konštatuje ešte jedno rozhodnutie, ktoré z toho pravdepodobne v tomto období vyplynulo a ktoré ho trochu mrzí. Budova jazdiarne dnes totiž taktiež zmluvne patrí Senátu ČR (viz katastrálna mapa), ale po rozsiahlej rekonštrukcii v roku 2000 bola otvorená ako výstavný priestor Národnej galérie. Bol by to ideálny priestor pre „veľký zasadací sál, který slouží této zemi, pro nejdůležitější zasedání a významné události.“ **[*****RČ: Dobové výpovede aktérov — Rádce, strážce, ochránce— Miloš Vystrčil, s. 16—17.*****]** komentuje politik ale taktiež konštatuje, že to teraz nie je „aktulání, neni pro to politická podpora“. A tak sú senátori nútení si na väčšie konferencie a ceremoniály požičiavať kapacitne vyhovujúce priestory PH a v každodennej prevádzke sa uspokojíť s bývalou konskou stajňou.

Urbanizmus Valdštejnského námestia, dnes jediného námestia priľhajúceho k areálu, je alarmujúci — slúži ako parkoviskom pre asi 50 áut. **[*****RČ: Poslanecká snemovňa, s. 136—137.*****]** Pozitívnym faktom

[89] „Podle zákona č. 84/1990 Sb., Právo shromažďovací je zakotveno v čl. 20 Listiny základních práv a svobod. Shromáždění jsou zakázána v okruhu 100 m od budov zákonodárných sborů nebo od míst, kde tyto sbory jednají a od budov Ústavního soudu nebo od míst, kde Ústavní soud jedná“ — aktualizované č. 252/2016 Sb: zákon špecifikuje menovite, ktoré ulice niesú určené k demonstrácii: ul. Sněmovní, U Zlaté studně, Tomášska, Thunovská, Valdštejnská, Zámecká, chodník severnej hrany Malostran. Nám., Letenská.

[90] *Noc v archive*, dohľadateľné 7. 10. 2024 https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=39rxZ-TCjbHM&fbclid=IwY2xjawFxEcpleHRuA2FibQIx-MAABHTT0rkgSuP4yGrMN0MQ_ezOs4DpCQzwB-2sW3vDviwtVt2GCpFZYr76zkAA_aem_pCask-r70M-NYc0it-7VjEw

[91] Ibid,

[92] Ibid.

[93] XML, *Parliament*, Amsterdam 2016, s. 7, v prehľade je uvedený rok 1726, my by sme uviedli asi rok 1801 kedy rodina Thunov predala palác stavom Kráľovstva českého a tí v rokoch 1801—02 realizovali klasicistnú prestavbu pre potreby miestodržiteľstva

[94] Zemské noviny, Druhá komora bude sídlit v malostranských paláciích, 4. 11. 1996, s. 12

[95] Ibid.

[96] *Hospodárske noviny*, Misto pro Senát, 15. 11. 1996, s. 1 a 4

je otvorenosť Valdštejnských záhrad a prestupnosť areálu medzi ulicami Valdštejnskou a Letenskou s obmedzenou dennou a nočnou prevádzkovou dobou, čím je areál integrovaný do malostranských ulíc a spája tak urbanisticky Klárov a Malú Stranu.

3.10 — Kompáracia českého parlamentu s parlamentmi vo svete

Pokúsme sa nahliadnuť ešte na český parlament v kontexte parlamentov sveta. Prehľad príkladov svetových parlamentov v referenčnej časti **[RČ: Analýzy zasadacích sál, miest a štátov, s. 65—126.]** je výberom dvoch typov — 1. parlamentov ikonických, celosvetovo známych a 2. parlamentov postkomunistických štátov, ktoré sú ČR možno bližšie kultúrne a príbehom.

Projekt z benátskeho Bienále 2021 rakúskeho štúdia XML je rozšírený o urbanistické mapy, časové osi, príbehy demokracie jednotlivých štátov. XML delí zasadacie sály na 5 kategórii: na triedu (napr. ruský parlament), polkruh (napr. francúzsky parlament), lavice oproti sebe (napr. anglický parlament), podkova (napr. indický parlament), kruh, najmenej frekventovaný. Z ich prehľadu vyplýva, že je veľmi netypickým riešením forma zasadacej sály českej Poslaneckej snemovne, ktorá vznikla prestavbou divadelnej sály a snahou [97] vmestnať do existujúcej sály 199 poslaneckých kresiel. Sedenie pre poslancov tak nie je „ušité namieru“ a nedostáva sa priestoru (ako v rovine fyzickej tak symbolickej) na podporenie politického dialógu. Lavice tvoria akýsi trojtrakt usporiadaný do podkovy. [98] Dalo by sa konštatovať, že ide o hybrid spojenia viacerých modelov. Architekti XML ho zaradili do typológie lavíc oproti sebe, dalo by sa však polemizovať, či sa nejedná viac o podkovu? Poslanecká snemovňa tak nie najtypickejším polkruhovým sedením s antickými koreňmi, ktoré má väčšina zasadacích sál sveta, ani nezodpovedá českej bipolarite politického spektra — opozícia a koalícia netvoria dva bloky sediace oproti sebe (podobne, ako to má napríklad britský parlament).

3.10.1 — Gruzínsky parlament ako nenávisť voči minulosti

Pri komparovaní českého príbehu je dobré si uvedomiť, že niektoré postkomunistické štáty zareagovali novostavbami alebo súťažami nových parlamentných budov, aby manifestovali demokratický začiatok nového štátu. Skúsme si priblížiť príbeh Gruzínska. **[RČ: Analýzy zasadacích sál, miest a štátov — Gruzínsko, s. 84—87.]** Mnohí členovia gruzínskej vlády mali tendenciu považovať pôvodnú budovu parlamentu za zahanbujúci pozostatok sovietskej éry, ktorá sa týči nad centrálnym bulvárom Tbilisi. Gruzínsko sa tak rozhodlo postaviť novú budovu, ktorá má byť „znakom, že Gruzínsko prekonalo svoju komunistickú minulosť.“ [99] Projekt je radikálny nielen architektonickým tvaroslovím ale najmä situovanosťou mimo hlavné mesto Tbilisi, ktorá je argumentovaná decentralizáciou a snahou o posilnenie pracovných príležitostí v Kutaisi. Snahy politickej reprezentácie sú formulované i s ohľadom na symbolický význam, ktorým podľa nich architektúra dokáže ovplyvňovať spoločnosť: „Nechceme, aby vkus našich detí ničila komunistická architektúra. Chceme krásne budovy a chceme, aby ďalšia generácia vyrastala s dobrým vkusom.“ Čo má nový parlament reprezentovať, je otázne, pretože média a verejnosť ho pripodobňujú futuristickému rukopisu 60. rokov. (viď REPREZENTÁCIA — BAD)

Tento spôsob riešenia novej budovy pomenúvajú občania ako „nenávisť“ voči gruzínskej minulosti a snahu zakryť všetko negatívne. Nový parlament nepracuje s historickými súvislosťami, ale snaží sa ich eliminovať úplne novou nekontextuálnou stavbou. Výsledok presťahovania je, že parlament je i menej kontaktný a dochádza k prerušeniu vzájomných

väzieb s okolím (viď VZÁJOMNÉ VÄZBY — BAD), pretože cesta z hlavného mesta by dnes k parlamentu trvala 3 hodiny, čo pravdpodobne oslabí frekventovanosť činnosti aktivistov. Taktiež verejné priestory v okolí budovy nenapovedajú, že by sa počítalo s demonštráciami alebo námestím (viď VEREJNÉ SLOBODY — BAD).

Pred viac ako desiatimi rokmi bolo Gruzínsko štátom s nízkou životnou úrovňou, často šlo o zabezpečenie základného životného štandardu svojim obyvateľom, chýbala voda a elektrina. A v 90. rokoch bola krajina sužovaná zločinom, korupciou a občianskou vojnou. Pre mnohých Gruzíncov je teda budovanie tohto „žiarivého nového parlamentu“ [100] dojímavým symbolom toho, ako je štát na vzostupe.

3.10.2 — Budnestag ako práca s významovými vrstvami

Druhým príbehom s protichodným architektonickým konceptom je nemecký Bundestag. **[RČ: Analýzy zasadacích sál, miest a štátov — Nemecko, s. 100—103.]** Tento prístup by sme mohli označiť za architektonicky radikálny z pohľadu pamiatkárskej ochrany, ale i z pohľadu významových rovin a vzťahu k historickým dejinným udalostiam, ktoré projekt implementuje a vytvára nový redefinovaný parlament (návštevu Reichstagu spomína v **[RČ: Dobové výpovede aktérov — Petr Pithart s. 12—13, Martin Dubéci s. 24—25.]**). Norman Foster prichádza v roku 1992 s víťazným konceptom transparentnej sklenenej prístavby — kupole — ktorá slúži ako časť budovy pre verejnosť. Transparencia doslovná, sklo a zrkadla, sú podporené i možnosťou stať sa súčasťou politického rokovania symbolicky — je možnosť chodiť v transparentnej kupole nad hlavami politikov, vidieť do srdca parlamentu zasadani v hlavnej miestnosti (viď TRANSPARENCIA, REPREZENTÁCIA — BAD).

Taktiež verejný priestor, veľký verejný trávnik, je miestom, ktorý pravidelne slúži k demonštráciám, ale i pre verejné koncerty, kultúrne podujatia či víkendové pikniky. Legitimovanie najbližšieho verejného priestoru ako zhromaždišťa mesta, neformálnej agory, je výrazným demokraickým gestom tejto inštitúcie (viď VEREJNÉ SLOBODY — BAD).

Podobne je možné vysledovať i ďalšie menej medializované procesy: Norman Foster dokázal budovu postaviť v požadovanom termíne a s požadovanými nákladmi. Táto schopnosť transparentného procesu stavby voči verejnosti, cesta k návrhu skrze architektonickú súťaž, veľký dôraz na priestory pre individuálne a verejné slobody, práca so symbolickou a reprezentatívnou rovinou (viď BAD) odlišuje tento projekt od vyššie spomenutého gruzínskeho príkladu. Ten sa na prvý pohľad môže zdať očakávanou cestou k novému parlamentu s postkomunistickým príbehom, ale pri bližšej analýze vykazuje množstvo nedemokratických princípov, ktoré sme v kapitole Barometer architketúre demokracie formulovali.

3.10.3 — Synergia alebo fragmentácia

Pri komparácii s urbanistickým rozložením sídel moci v štruktúre mesta prichádzame taktiež na určité špecifiká. Mapy sledujú možnú synergiu alebo fragmentáciu inštitúcií, ich geometrické rozloženie, či úplnú absenciu v hlavnom meste vybrných štátov.

Šlo by všeobecne konštatovať, že kriticky by šlo vnímať dva extrémy. Na jednej strane monofunkčné vládnej štvrte, kde sú politické inštitúcie separované od štruktúry mesta, neprebieha v nich každodenný rytmus bežného života, aktérmi sa stávajú do veľkej miery administratívny pracovníci, úradníci a politici. Tento typ majú krajiny ako Brazília, India a veľkú hustotu inštitúcií vykazuje i zoskupenie budov Európskej únie. **[RČ: Analýzy zasadacích sál, miest**

a štátov — India, s. 88—91, Európska únia, s. 76—79.] A na strane druhej maximálna izolovanosť, fyzické oddelenie totiž spôsobuje istú nekonzistentnosť, zložitosť fyzických stretutí „zoči voči“, ktoré sú pre politiku nenahraditeľné. Parlament takto segregovaný má napríklad Bangladéš alebo Gruzínsko. **[RČ: Analýzy zasadacích sál, miest a štátov — Bangladéš s. 68—71, Gruzínsko s. 84—87.]**

Ďalším faktorom, ktorý je často určujúci pre umiestnenie parlamentu, prípadne ďalších politických inštitúcií je geomorfológia a prírodné podmienky resp. osovo, výškovo alebo panoramaticky významné miesta v meste. Príkladom je slovenský parlament, ktorý je umiestnený na kopci, v úrovni Bratislavské hradu, je dobre viditeľný z mnohých miest a dotvára dominantu panoramatu mesta. **[RČ: Analýzy zasadacích sál, miest a štátov — Slovensko, s. 108—111.]** Na podobnom princípe je postavený i maďarský alebo britský parlament. Oba obsadili miesto na brehu rieky, pričom pohľadom z druhého brehu a živým odrazom vo vode je umocnená ich dominancia a majestátnosť. **[RČ: Analýzy zasadacích sál, miest a štátov — Veľká Británia s. 120—122, Maďarsko s. 96—99.]**

U Českej republiky je možné na základe toho formulovať 3 princípy. Prvý, najviditeľnejší z mapy je absencia najvyšších justičných inštitúcií v hlavnom meste. Podobne ako na Slovensku, kde je Ústavný súd v Košiciach alebo v Nemecku, kde je sídlo Spolkového súdneho dvora v Karlsruhe. Zatiaľčo najvyššie sídla moci výkonnej a zákonodárnej sú lokalizované v Prahe, najdôležitejšie budovy súdnej moci sídlia v Brne, sú to Ústavný súd a Najvyšší súd. O čom by toto rozloženie síl mohlo vypovedať? Súdna moc v najvšeobecnejšej definícii určuje hodnotový rebríček spoločnosti a háji dobro a pravdu v bežne formulovaných legislatívnych zákonoch. Voľba oddeliť ho od najkoncentrovanejšieho mesta politickej moci — od hlavného politického dejiska Prahy 200 kilometrami môže budiť pocit, že je supervizor, ktorý dohliada z dostatočnej vzdialenosti a udržiuje si potrebný nadhľad, či poetickejšie: duch svätý, ktorý neviditeľne udržiuje chod sv. trojice. Izolovanosť súdnej moci potvrdzuje charakter autonómnej „ruky spravodlivosti“. Stále však trochu dráždivo ostáva otázka: je fyzické oddelenie medzi Prahou a Brnom dostatočne blízko, aby bola súdna moc vo vzťahu k výkonnej a zákonodarnej moci efektívna, alebo už príliš ďaleko a ostáva skôr vytesnená? [101]

Druhým vysledovaným princípom je synergia trojuholníku prezident — vláda — parlament. Zaujímavé, že ak sú budovy blízko seba, ale zároveň zasadené do štruktúry mesta, nevykazuju toľko mestotvorných negatív. Miera hustoty, zachovanie polyfunkčnosti, práca s parterom sú zásadné. Taktiež je dôležité, aby zostali zachované (ideálne aby sa posilňovali) možné pešie spojnice. Na krátkom obmedzení peších trajektórií v areáli PH v rokoch 2016—2023 bol znateľný nárast mocskej pozície a manipulácie s návštevníkmi a obyvateľmi. [102]

Tretím princípom vzťahu urbanizmu mesta a politických inštitúcií v Prahe je téma rieky. **[RČ: Analýzy zasadacích sál, miest a štátov — Česká republika, s. 124—127.]** Vltava ako národný motív bol do veľkej miery vyčerpaný nábrežnými budovami ministerstiev. Mnohokrát ale budovy ostávajú bez akejkoľvek aktualizácie 21. storočia, nevznikajú nové verejné predpolia či kontakt s vodou. Otázny zostáva aj vzťah Strakovej akadémie, ktorá by mala potenciál pracovať s otvorením svojich záhrad a vzťahom k nábrežiu prostredníctvom verejného priestoru. Ale i vzťah viacerých ministerských budov (viď posledná kapitola knihy — projekt Ministerstva obchodu a priemyslu).

3.11 — Záver — opakujúci sa fenomén provizórnosti

Opakujúcim sa fenoménom v texte Príbeh českého parlamentu je téma provizórnosti súčasných sídel zákonodárneho zboru ČR.

[97] Architektom prestavby sálu bol Zděnek Kárny

[98] Bizarne pôsobila i informácia pri prehliadke parlamentu, ktorú nám zdelili, že v realite je priorita poslancov pri výbere sedadiel sedieť mimo kamerový záznam.

[99] „Georgia sees glass parliament as symbol of future“ Damien McGuinness, *BBC News*, Kutaisi. accessed on July 28, 2018, https://www.bbc.com/news/world-europe-18367472

[100] Ibid.

[101] Upravená časť z textu Elena Fialková, Sídla moci in *Ztracená vláda věcí tvých se k tobě navrátí*, Cyril Říha (eds.), ktorý vznikol v rámci grantu NAKI II podporenej Ministerstvo školstva

[102] Elena Fialková, *Redefinícia Pražského hradu — diplomová práca*, UMPRUM, 2016/2017

Objavuje sa v zdrojových prameňoch v rozhovore s dobovými aktérmi, v dennej tlači, v časovej osi, a je zrejmý i v prehľade zasadacích sálov, miest a štátov pri komparácii ČR so štátmi sveta. Je možné vyvodiť drobný záver, ktorý pokladám za subjektívnu interpretáciu, preto ho od samotného textu mám potrebu oddeliť. Toto vybublávajúce téma istej „nenaplnenosti“ príbehu hľadania sídla českého parlamentu vzbudzuje dojem, akoby nebolo možné dôjsť k dobému uspokojivému výsledku, akoby sme sa nedokázali pre niečo rozhodnúť a postaviť to, tak aby sme s tým boli spokojní — ba čo viac, aby sme na to boli hrdí.

Sledujeme opakujúci sa fenomén: viacnásobné súťaže, ktorým sa nedostáva realizácií (v rokoch 1920, 1928, 1929, 1947). Parlament v budovách iného účelu (reprezentatívno-rezidenčný palác, filharmonia, plodinová burza). Moment stavby budovy Národného, resp. Federálneho zhromaždenia už so zámerom dočasnosti (1969). Nová republika v „staronovom“ parlamente (1993). Výsledkom sú opakovane provizórne riešenia parlamentných sídel v rôznych pražských stavbách iného účelu. Podobné otázky sa objavujú i pri komparácii s parlamentmi sveta, český parlament v porovnaní s mnohými inými ikonami ale i parlamentmi postkkomunistických štátov pôsobí atypicky už na prvý pohľad z mapy, kedy ho tvorí množstvo drobných palácov, či pohľadom do zasadacích sál, ktoré nenachádzajú svoje miesto v typológiach sveta, je taktiež jednou z najstarších budov sveta, ktorá bola pre účely parlamentu adaptovaná (podľa knihy Parliament [103] je na 2. mieste podľa data vzniku).

Tento špecifický kritický pohľad na súčasný stav parlamentu doboví aktéri pomenúvajú rôznymi slovnými spojeniami. Respondenti majú potrebu tieto negatíva vysvetľovať obmäkkčujúcimi pojmami, ktoré pomenúvajú istú nevhodnosť („zavinutá snemovňa“, „najdlhší senát“, priestor určený nielen pre iné účely, ale i pre iné bytosti) [RČ: *Dobové výpovede aktérov — Stát, politika, priestor — Petr Pithart, s. 12—13.*], vyznievajú ako oxymoron („útulný parlament“) [RČ: *Dobové výpovede — Útulný parlament — Jiří Junek, s. 18.*] alebo pomenúvajú vzťah k absencii zlepšenia (difúzny anarchizmus — pojem F. Peroutky v rozhove s P. Pithartom, ktorým vystihol postoj Čechov k štátu) [RČ: *Dobové výpovede aktérov — Stát, politika, priestor — Petr Pithart, s. 12—13.*], či priznávajú, že v istom momente na tému parlamentu zabudli („Na budovu parlamentu — omlouvám se — jsme si při tom už nevzpomněli.“) [RČ: *Dobové výpovede aktérov — Spřádaní plánů — Miroslav Masák, s. 10—11.*]. V odborných textoch, z ktorých som vychádzala, sa opakovali terminologicky jasnejšie charkateristiky ako „provizórny, labyrintný, pozliepaný“. Za týmito pojmami sa otvára dlhý zoznam nevyhovujúcich vlastností, konkrétnych a každodenných skúseností, ktoré, zdá sa, ale vo výsledku pravdepodobne nerezonujú natoľko, aby vykryštalizovali do razantnejších stavebne-architektonických zmien.

V texte sa našlo i množstvo pragmatickej argumentácie. Karel Ledvinka výber historických palácov sice proklamoval s dovetkom paralely podobných ambícií „otvorenosti „ ako Havel na Pražskom hrade. Humanizácia PS a Senátu verejnosti, oživenie parteru a prístupnenie budovy, tieto jeho slová však ostali bez výraznejšej architektonickej realizácie (programovej aspoň u Senátu čiastočne). Taktiež argumentácie pamiatkarov nájdu svoje dôvody v čisto pragmatickej rovine — paláca na Malej Strane boli v zlom stavebnom stave (Valdštejnský palác priamo v havarijnom stave) a ich výberom na sídla Parlamentu ČR sa našiel spôsobom ako ich zachrániť.

Provizórnosť je ale výsledkom taktiež všeobecných tendencií, ktoré vyplynuli zo vzťahu architektonickej profesie a politickej kultúry v 90. rokoch (mnohé z postojov pretrvávajúcich i v nasledujúcich deádach demokracie). Je zrejmý nezáujem architektov voči zadaniam, ktoré by tematizovali demokratické inštitúcie ako reprezentantov novej politickej kultúry. Výsledkom je absencia veľkých silných

reprezentačných budov politických inštitúcií. Je možné všeobecne konštatovať, že za posledných 30 rokov je v úrovni štátnej reprezenácie skutočne úplné minimum realizícii (v oblasti štátu sem patria dielčie rekonštrukcie budov výkonnej, zákonodárnej a súdnej moci a ak by sme boli veľmi zhovievaví mohli by sem zaradiť aj niekoľko architektonicky úspešných projektov na Pražskom hrade ako bola rekonštrukcia Oranžérie, prechod valom, rekonštrukcia Jiřského námestia, ktoré inicioval Václav Havel a nemali primárne rýdze politický étos). [104] Nové budovy orgánov Českej republiky nevznikajú, sú väčšinou proste prevzaté z prechádzajúceho štátneho útvaru (podobnú tendenciu adaptácií a rekonštrukcií je možné vysledovať aj u väčšina krajských sídel po roku 2000 — opakuje sa dostavba pivovarov, tovární, kasárni či škôl). [RČ: *Analýza zasadacích sál, miest a štátov — Krajské sídla, s. 132—133.*]

Neochotu klásť väčší dôraz na význam architektúry je možné nachádzať i v samotnom spoločenskom postavení architektonickej profesie v 90.-tych rokoch. Architekti a urbanisti sa sami v tomto období dobrovoľne vzdali renomé svojej expertnej pozície [105] v oblasti zakázok úzko súvisiacich s reprezentáciou moci najmä kvôli potrebe vymedziť sa a oslobiť od „politicky“ zafarbených zadaní a opäť emancipovať status architekta ako umelca, ktorý nepodlieha štátnym zakázkam a voľnejšie pôsobisko nachádza v súkromnom sektore. Vysledovať sa to dá najmä na prerode zakázok v 90. rokoch z verejného do súkromného sektoru, zrušení mnohých expertných architektonických organizácií (končí výskumná činnosť VÚVA a mení sa na servisné pracovisko, následne je v roku 1994 zrušená a privatizovaná, na poradný orgán degraduje aj Útvar hlavného architekta, je zrušený Zväz českých architektov [106]) a všeobecnej tendencii posunu od občianskeho angažmá a spoločenskej zodpovednosti k tomu, kto rieši len svoju zakázku a o ostatné sa nestará. [107] Dokonca je rok 1993 uvádzaný ako rok minima celého stavebného sektoru, ktorý nabral klesajúcu tendenciu po roku 1989. I tu sa dá konštatovať, že je možné vysledovať scenár politickej a ekonomickej transformácie do premien v ďalších stránkach života, v našom prípade do architektúry.

[103] XML, *Parliament*, Amsterdam 2016, s. 426

[104] Cyril Řiha (eds.), *Ztracená vláda věcí tvých se k tobě navrátí*, UMPRUM, 2022, s. 47

[105] Karolina Jirkalová, *Česká architektura v medzicase*, UMPRUM 2024, s. 120

[106] Ibid.

[107] Karolina Jirkalová, *Česká architektura v medzicase*, UMPRUM 2024, s. 117

4 — Aplikácia Barometra architektúry demokracie ako ďalší príspevok k diskusii výberu sídla českého parlamentu

Ukázkou aplikácie BAD je diagnostika dvoch stavieb, súčasného sídla Poslaneckej snemovne a bývalého sídla Federálneho zhromaždenia, ktoré sa na krátku dobu stali konkurenčnými súpermi, obe ako možní adepti na demokratický parlament nového štátu Českej republiky v rozhodovaniach komisií a politických diskusií. Budovy budú hodnotené približne v tomto časovom období predchádzajúcej kapitoly (1989—92) s ich vtedajšími funkciami zákonodárneho orgánu. Neskôršie obdobia, ďalší nájomci a ich prestavby a premeny budú v barometri zohľadnené a chápané ako možné potencionality architektúry, vývojové možnosti, ktorých je budova schopná.

V mojom dizertačnom výskume [108] túto diagnostiku tvorím z veľkej miery zo svojej empirickej skúsenosti, zo semestrálneho výskumu v ateliéri A4, grantového výskumu NAKI II [109], z rozhovorov s politikmi, ktorí stavby využívali, s historikmi, ktorí stavby skúmali, z dobových textov, z osobných návštev a dostupných dokumentov o programe týchto budov (ambíciou bolo získať dostatočné množstvo vstupných dát). Z týchto

vstupných informácií je tvorená anamnéza a z nej vyvedené skóre na stupnici 0—100. Operacionalizovaná diagnostika dopĺňa toto skóre o slovný dodatok. Snaží sa tak nájsť čo najobjektívnejšie hodnotenie uprostred dvoch hladín, veľmi konkrétnej — skúsenosť s jedinečnou stavbou, konkrétnymi detailami stavby a veľmi abstraktnej — deviatich teoretických kategórií — demokratických vlastností, ktoré sme pre barometer definovali.

4.1 — Diagnostika Federálneho zhromaždenia

Národné, respektíve Federálne zhromaždenie bolo navrhnuté tímom architekta Karla Pragra ako technicistná vizionárska stavba, rozširujúca a premieňajúca budovu bývalej peňažnej burzy z tridsiatych rokov. [110] Návrh vzišiel z vyzvanej súťaže na prelome rokov 1965—1966 organizovanej Zväzom architektov ČSR a bolo v nej oslovených šesť kolektívov. Je ale dobré pripomenúť, že i v roku 1966 bol víťazný návrh od začiatku koncipovaný ako dočasné sídlo Národného zhromaždenia (počítalo sa s presťahovaním parlamentu na Letnú) s následnou zmenou funkcie na kultúrne-spoločenské hybridné centrum hlavného mesta. Pre tento účel boli vypracované už pôvodné štúdie. V komentári súťažnej poroty bol víťazný projekt kladne ohodnotený za prínos nových mestotvorných priestorov a dobre zvolené merítko voči budove Národného múzea. [RČ: **Bývalé Federálne zhromaždenia**, s. 138—139.]

Diagnostika barometra:	

1 — Individuálne slobody (60): Parter budovy je otvorený, čo umožňuje naplňať ho potenciálom, ktorý vyhovie individuálnym potrebám návštevnika, imobilných, minorít. Voľný plán ako modernistický princíp je možné vysledovať vo viacerých častiach budovy ako dobrý predpoklad k flexibilnému dopĺňaniu služieb — v prízemí budovy veľké vstupné foayer, ktoré poskytuje základné služby ako je šatna, wc, kaviareň, je možné ho eventuálne doplniť o ďalšie služby — je na to pripravený. Dom nad domom pôsobí akoby levitoval nad objemom pod ním, v časti hlavného vstupu tak z rozdielu úrovni vzniká malá piazetta — vstupný verejný priestor, exteriérové sedenie, priestor pre zeleň. Ďalšou pobytovou plochou pre individuálne slobody môže byť átrium na streche.

2 — Verejné slobody (70): Stavba pracuje so svojim bezprostredným okolím pred vstupom ako s predpolím pre verejnosť, s možnosťou hromadných akcií (podotknime, že oproti pôvodnému projektu sa súčasný kontext výrazne zmenil hlavne rušnou automobilovou dopravou magistrály. Okolie sa v budúcnosti ale môže zmeniť opätovne viz. návrhy na humanizáciu magistrály, alebo jej návrh na mimoúrovňové presmerovanie). Pôvodným zámerom architektov bolo vytvoriť nové mestotvorné priestory, komunikačné úpravy — medzi historickou budovou Národného múzea a FS, medzi FS a operou, medzi Vinohradami a prístavbou. Interiérové priestory majú capacity pre veľké množstvo užívateľov, čomu odpovedá ich dimenzia i programová náplň (napr. technicky dobre vybavená jedáleň).

Hlavný spoločný priestor — zasadacia sála, pôvodne „snemovna ľidu“, je jasne orientovaná trieda, kde hierarchicky najdôležitejší členovia sú usadený na pódiu. Túto schému usadenia poslancov majú väčšinou krajiny s nedemokratickým parlamentom.

3 — Vzájomné väzby (80): Budova je dobre naviazaná na dopravné uzly železničnej, tramvajovej, automobilovej dopravy i metra, nachádza sa v centre mesta a je dostupná i pre chodcov. Kvalita prístupových peších ciest nie je zo všetkých strán rovnaká, „chodníček smrti“ z ul. Wilsonovej je po rekonštrukcii v roku 2019 je bezpečnejší a komfortnejší, stále však v blízkosti rušnej automobilovej dopravy. Celkovo je však budova svojou centrálnou pozíciou dobre previazaná s infraštruktúrou v blízkosti a po rekonštrukcii verejného priestoru v oblasti „múzejnej oázy“ sa dá považovať sa okolie verejne pobytovo príjemné.

4 — Transparentnosť (70): Dom je v mentálnom obraze svojim umiestnením i figurou jasne dominantný, podporuje to jeho hmotová solitérnosť, vyvýšenosť. Práca s transparentnosťou je i materiálová, dom má z viacerých strán vizuálny kontakt so svojim okolím, podľa svetelných podmienok dom mesto zrkadlí, alebo naopak, je doňho čiastočne vidieť. Štruktúra domu má jasný orientačný plán.

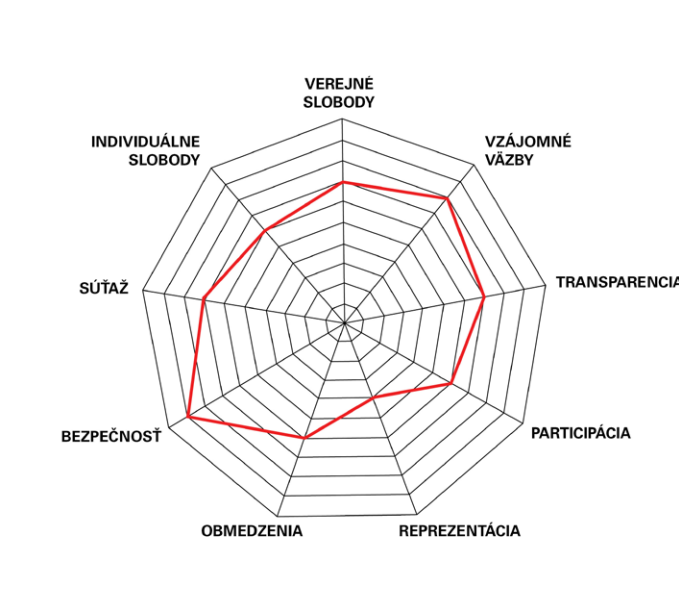
5 — Participácia (60): Politická participácia v pôvodnom návrhu nebola žiadúca, ale balkóny v snemovni ľidu, či široké chodby s neformálnym posedením, by mohli byť využité ako miesta pre politickú angažovanosť občanov, lobbying, návštevy verejnosti a iné.

6 — Reprezentácia (40): Najnižšie skóre dosiahla budova v reprezentácii, pričom toto hodnotenie je pravdepodobne aj najproblometickejšie. Budova Federálneho zhromaždenia je totiž pre laickú verejnosť často pripomienkov komunistického režimu, v anketách dennej tlače získala ocenenie najškaredšia stavba, je častým príkladom stigmatizovanej architektúry pre jej asociácie s obdobím, v ktorom vznikla. Oproti tomu je však stanovisko odbornej architektonickej verejnosti, stavba je technologicky revolučná, výrazná a odvážna svojim architektonickým riešením, označovaná za to najlepšie, čo vzniklo v druhej polovici 20. storočia v Českej republike. Od začiatku návrh pracuje s integrovaným umením, často v spoločných priestoroch stavby (socha V. Makovského pred vstupom, sochy O. Guttfreund, J. Štursa, J. Nováka, realizácia od dvojice Libeňský a Brychtová, pôvodne bola zamýšľaná i socha Plamene od M. Chlupáče umiestnená na Palachovom pylóne od K. Pragra, realizovaná nakoniec až v roku 2020 A. Kašparem, a ďalší).

7 — Obmedzenia (60): Faktor, že budova je z veľkej časti novostavba, umožnil dobré dodržanie súčasných noriem, nepoddimenzované a komfortné priestorové proporcie väčšiny spoločných priestorov. Taktiež verejný priestor umožňuje právo zhromažďovací pred budovou i s väčším odstupom, pretože priestor pred vstupom je dosť veľký (ulica medzi budovou bývalého FS a Národným múzeom je široká 50m). Kontakt s Václavským námestím ako súčasne najčastejšie využívaným priestorom na demonštrácie síce čiastočne možný je, ale nie je úplne priamy.

8 — Bezpečnosť (90): Budova ako solitér je dobre kontrolovateľná bezpečnostnými zložkami zo širšieho okolia, dá sa spoľahlivo uzavrieť keďže sa jedná o jeden kompaktný solitérny objekt, interný bezpečnostný systém je taktiež pomerne jednoznačne organizovaný, budova má jasný jeden vstup pre verejnosť, vedľajšie vstupy sú technicko-obslužného charakteru. Bezpečnostnú situáciu je možné porovnať i s okamihom z roku 2001, kedy bola budova vystavená hrozbe teroristického útoku. [111]

9 — Súťaže (70): Dostavba je výsledkom vyzvanej súťaže z roku 1966, výsledky súťaže boli transparentné, ale súťaž prebiehala v období komunizmu, takže pravdepodobne by nevyhovovala všetkým demokratickým požiadavkám na priebeh súťaže v súčasnosti, v súťaži sa pracovalo so širším okolím stavby.



Obr. barometer Federálneho zhromaždenia

4.1.1 — Hodnotenie výsledkov Federálneho zhromaždenia

Celkový index budovy je 67.

Z výsledkov vyvodzujem, že budova najviac skórovala v hodnotách kontroly u všetkých troch jej vlastností — súťaž, bezpečnosť a vzájomné väzby. Budova skutočne pre jej solitérnosť, jasnosť orientácie komunikácii, dobrú dostupnosť v rušnej časti centra s väčším odstupom od okolitých budov sa zdá byť miestom, ktoré je dobre kontrolovateľné a tak je možné ho pomerne dobre dostatočne chrániť a dohliadať naň. Mohli by sme polemizovať, či práve táto vlastnosť nemá najbližšie k politickému režimu, v ktorom vznikla, ktorý bol charakteristický snahou o čo najväčšie posilenie politickej moci a kontrolu nad dejmi v spoločnosti.

Najnižšiu hodnotu dosiahla budova v kategórii reprezentácia. Táto oblasť je i najviac rozporuplnou, čo sa týka jej presnosti a objektívnosti hodnotenia a dalo by sa povedať závislou na empirickej skúsenosti jednotlivca. To akú hodnotu by získala budova zberom dát v okruhu profesionálnych architektov a historikov (v našom prípade je budova označovaná za jednu z najlepších architektonických realizácií 20. storočia v Čechách) sa výrazne môže líšiť od výsledkov, ktoré by dosiahla v anketách dennej tlače (stavba vyhrala v ankete najškaredšia stavba), či v diskusii politikov (primátor hlavného mesta chcel budovu zbúrovať). Snažila som sa dosiahnuť data čo najviac objektivizovať a vyhodnotiť tak priemerne skóre.

Hodnota reprezentácie v sebe najviac obsahuje aspekty, ktoré sú veľmi ťažko uchopiteľné. Étos, mimojazyká komunikácia, asociácie a metafory, celkový výraz, historickéh konotácie — všetky tieto aspekty sú v architektúre nezanedbateľné a u politických stavieb ich dôležitosť rastie, na druhej strane sú to hodnoty nemerateľné, subjektívne, zahrňujúce často podprahové vnímanie či kolektívne nevedomie.

Vo vlastnostiach, ktoré hodnotia jej programový a priestorový potenciál (verejné slobody 70, transparentnosť 70, participácia 60) stavba dosiahla vyššie skóre, čo vyplýva najmä z faktu, že je jedným s mála príkladov, ktoré boli ako stavby pre zákonodárny zbor postavené, je tak čo sa týka objemov sál, proporcií chodieb, zasadacích miestností, technickým vybavením atď stavbou veľmi vhodnou pre verejný alebo politický účel. Jej formálna stránka tak vyhovuje náplni, pre ktorú bola navrhnutá. Tento úsudok otvára i polemiku nad súčasnou rekonštrukciou a transformáciou na novú budovu Národného múzea, pretože došlo k mnohým úpravám dispozícií, predelení a zmenšovani veľkých priestorov na menšie výstavné miestnosti, mnohé priestory sú zaplnené expozičným materiálom, čo mnohokrát umenšilo ideu veľkorysosti zamýšľaného návrhu. Taktiež horný prstenec, ktorý je kvalitov výhľadov a denného svetla unikátny a mohol by byť jedinečným výstavným priestorom ostal dispozične nezmenený, rozčlenený priečkami (patent ateliéru GAMA) a z veľkej časti využívaný ako administratívna časť, kancelárie pre zamestnancov, archív. Architekti v pôvodnej štúdii počítali s tým, že alternatívnou formou využitia stavby po odsťahovaní parlamentu by bolo kongresové centrum — teda opäť forma pre oraganizovanie veľkého počtu ľudí, čo potvrdzuje jej hmotovú vhodnosť pre funkcie tohto typu.

4.2 — Diagnostika Poslaneckej snemovne ČR

U Poslaneckej snemovny budeme hodnotiť jej stav taktiež približne z obdobia po rekonštrukciách v 80.— 90.-tych rokoch 20. storočia, kedy bola budova (dlhosiahlo) pripravovaná transformovať sa z ČNR na PS. Jednou z najvýraznejších zmien, ktorá po roku 1993 ovplyvnila život politikov vo vzťahu k verejnému priestoru po tomto

[108] Získavanie relevantných hodnôt deviatich vlastností barometru demokracie vyžaduje omnoho väčší časový a odborný potenciál, než je tento experiment — pokus o aplikáciu — myšlienkovú skicu ako by barometer mohol fungovať. Podrobný zber dát, presné vstupné informácie, dostatok merateľných a kvantifikovateľných hodnôt, spoluprácu s inštitúciami, ktoré v budovách sídlia, dotazníky verejnosti a v neposlednom rade odborného hodnotiteľa.

[109] V rámci Programu aplikovaného výskumu a experimentálneho vývoja národnej a kultúrnej identity NAKI II som bola spoluriešiteľka grantu v rokoch 2020—22.

[110] Jan Wollner, Národní shromáždění v Praze, č. kat. 4/31. In: Bartlová — Vybíral, Budování státu, UMPRUM 2015, s. 145—146.

[111] Sídlu Rádia Slobodná Európa/Radio Sloboda (RFE/RL) v centre Prahy hrozil teroristický útok. České bezpečnostné zložky získali o hrozbe konkrétne informácie v októbri 2001 a na ich základe boli prijaté bezpečnostné opatrenia pri budove rozhlasovej stanice.

období bola výstavba podzemného parkoviska, ktorá spôsobila výraznú absenciu politikov pri stretávaní verejnosti a demonštrantov. Ďalšou charakteristikou je opakujúce sa priberanie ďalších palácov a budov v okolí, ktoré kapacitne zväčšujú možnosti programovej náplne Poslaneckej snemovne. Adaptácie v 19. a ani v 20. storočí nemôžeme označiť ako architektonicky radikálne prestavby a tak u viacerých charakteristík môžeme konštatovať, že mnohé priestorovo-organizačné negatíva tak zostávajú na veľmi podobnej úrovni do dnešných dní. **[****RČ:** **Poslanecká snemovňa, s. 134—135.****]**

1 — Individuálne slobody (40): Budova má parter architektonicky uzatvorený, ponúka niektoré verejné funkcie, ktoré je možné navštíviť po predchádzajúcej dohode s inštitúciou, je teda možné niektoré aktivity označiť za verejné, ale ich prístupnosť je možná len v obmedzenej miere. Celkovo by si program i aktuálnosť výstav a edukatívnych aktivít pre verejnosť a školy zaslúžila aktualizáciu a humanizáciu. Je umožnené zúčastňovať sa na plenárnych schôdzach parlamentu bez registrácie, ale počet miest je taktiež obmedzený (kapacita balkónu je približne 40 miest). Budova tak pôsobí veľmi uzatvorene pred verejnosťou, neponúka voľne prístupný exteriér, átrium a pod.

2 — Verejné slobody (20): Paláce majú minimum verejného priestoru, ktorý by bol chápaný ako predpolie stavby (Malostranské námestie je mimo hlavný vstup a oddelené rušnou cestou). Demonštranti sa tak veľmi často úplne minú s fyzickým kontaktom s politikmi, Pětikostelní náměstí je drobné, trojuholníkové, vo svahu, a bokom hlavnému vstupu, v exteriéri vlastne nie je jasné, kde je možné stretnúť sa naživo s politikmi, kde demonštrovať, kde uplatňovať slobodu slova smerom k inštitúcii.

Hlavný spoločný priestor, zasadacia sála, by mal zodpovedať parlamentu podľa typológie „lavice oproti sebe“, kde sedí opozícia — koalícia tvárou tvár k sebe. Kvôli adaptácii priestoru je sedenie prispôsobené na tri trakty lavíc, tak aby sa tam vošlo požadované množstvo sediacich (200 kresiel). Sála je teda hybridom podkovy a lavíc oproti sebe.

3 — Vzájomné väzby (60): Automobilová dopravná situácia nie je úplne výhodná, autom sa k blízkosti stavby dostať sice dá, ale podzemné parkovisko je primárne určené pre politikov a zamestnancov a i pre nich je nedostatočné. Dalo by sa konštatovať, že infraštruktúra električiek a metra je dobre situovaná, zastávky sú v dochodzej vzdialenosti. V dochádzkovej vzdialenosti sa nachádza budova dolnej komory, vláda, ďalšie ministerstvá. Koncentrácia sídel politickej moci sa v 21. storočí zdá byť komunikačne nedôležitou, keďže mnohé informácie sú dnes sprostredkované elektronicky, politici v tom však vnímajú istú výhodosť, upozorňujú na dôležitosť osobných stretnutí, logistiku v prípade prechodu medzi budovami (z bezpečnostných dôvodov ale jazdia autom) atď. Pozície na Malej Strane je významná i z pohľadu mentálneho ukotvenia v mape, Parlament sa nachádza v „podhradí“, je ale tak rozdrobený a stranou, že turisti i občania si jeho mentálny vizuálny obraz nedokážu zaradiť.

4 — Transparencia (50): Budova je nečitateľná v obraze mesta, mnohí občania nedokážu označiť presne sídlo parlamentu, len približnú lokalitu v centre mesta. Dôvodom je taktiež roztrieštenosť vo viacerých budovách v blízkosti Thunovského paláca. Budova je taktiež nečitateľná sama v sebe, čo je dôsledok prepojenia viacerých palácov, vznikajú tak labiryntné chodby, bezúčelné zákutia, nadbytočné medziúrovňové zákutia. Poslanci hovoria o dlhej adaptačnej dobe, aby sa v paláci začali orientovať intuitívne, bez strácania a dezorientácie.

5 — Participácia (50): Zasadacia sála má skromný balkónik pre verejnosť, chýbí však dostatočná pestrosť priestorov pre styk politikov s verejnosťou, na lobbying, na neformálne dialógy atď. Balkón má kapacitu cca 30 ľudí, čo je približne jedna školská trieda.

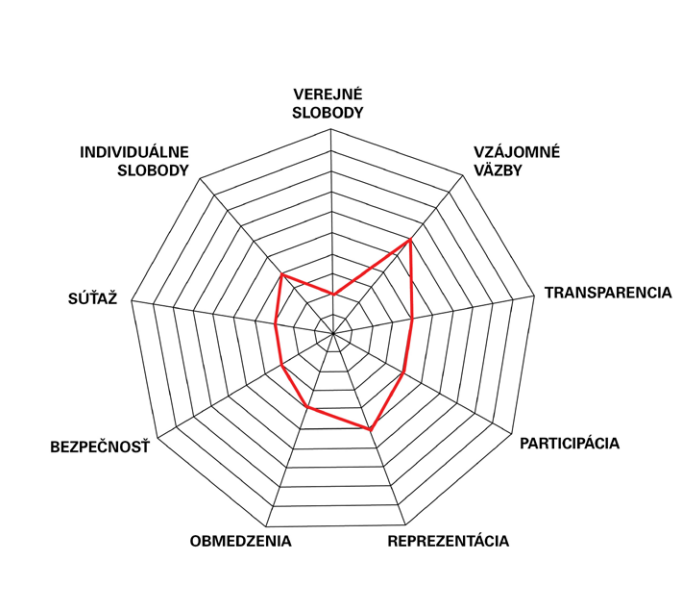
6 — Reprezentácia (60): Napriek mnohým profesionálnym výtkam architektonickej provizórnosti riešení, sú paláce PS významne späté s minulosťou a históriou ČR, čo im dáva v očiach mnohých občanov i politikov vysokú hodnotu historickej kvality komplexu palácov (často je to pravdepodobne vec pocitová, intuitívna ako konkrétna znalosť o dejinných udalostiach). Pociť kontinuity je natoľko silný, že paláce i napriek tomu, že v mnohom nevyhovujú súčasným požiadavkam na verejnú stavbu s pomerne zložitým a komplexným programom, sú stále pozitívne hodnotené ako stavba vhodná pre účely parlamentu. **[****112]**

Stav umeleckých inštalácií, výtvarných a sochárskych diel v spoločných a reprezentačných priestoroch Snemovne PČR spadá väčšinov do kategórie dekoratívnych (svietidlá a sklenené plastiky od René Roubíčka a Františka Víznera či orientačný systém grafického dizajnéra Rostislava Vaňka), väčšina umeleckých diel z dôb bývalého režimu bola odstránená. Dopyt po súčasnom umení je minimálny, pravdepodobne z obavy o kontroverziu výberu témát umeleckých diel. Zasadacie sály sú vybavené repasovaným nábytkom z druhej polovice 19. storočia.

7 — Obmedzenia (40): Budova bola pre účely parlamentu adaptovaná, v mnohých miestach sú chodby a kancelárie poddimenzované, hygienické zariadenia zdieľané či nevhodne umiestnené, pri sťahovaní klubov dochádza k rôznym provizóriám, aby sa poslanci vošli do priestorov k tomu určených, väčšina asistentov sedí na provízornom sedení bez písacieho stola v kancelárii poslanca. Je pomerne ťažké umožniť právo zhromažďovacie tak, aby vôbec došlo k stretu demonštrantov a politikov, pretože budova je obkolesená spleťitými okolnými úzkymi ulicami a poslanci do budovy vstupujú podzemným parkoviskom.

8 — Bezpečnosť (30): Inštitúcia sídli v niekoľkých hmotových komplexoch (3 sú najväčšie — Thunovský palác a príľahlé domy, Dom Smířických a Šternberský palác, bývalé Jezuitské gymnázium), ktoré sú tvorené asi 12 spojenými domami (celkovo je uvádzaný počet domov 16) — čo vyžaduje veľmi zložitú logistiku bezpečnostných zložiek, hlavná časť budovy je taktiež v zástavbe Malej strany, domy sú obklopené malými úzkymi uličkami, z ktorých na nich nie je dobrý výhľad v prípade ostreľovania apod. Bezpečnostná situácia sa tak zdá byť veľmi neprehľadná.

9 — Súťaž (30): Budova pri jej vzniku, ale ani pri jej novodobých rekonštrukciách nemala vysúťaženého architekta návrhu, taktiež drobné zmeny v interiéroch neboli verejne súťažené. Taktiež je pomerne značná absencia súčasného výtvarného umenia, umeleckej výzdoby, výtvarných intervencií. Inštalácia súčasných výtvarnych diel je minimálna a môže súvisieť s obavami z ktroverznosti. **[****114]**



Obr. barometer Poslaneckej snemovne

4.2.1 — Hodnotenie výsledkov Poslaneckej snemovne ČR

Celkový index budovy je 42.

Budova získava nízke skóre v individuálnych (40) a verejných (30) slobochách, čo svedčí o neotvorenom a programovo nenaplnenom partery a verejných priestranstvách pre návštevníkov a externých aktérov.

Taktiež všetky podkategórie kontroly, t. j. (40), bezpečnosť (30), súťaže (30) dosahujú veľmi slabého skóre. Poslanecká snemovňa je stavba, ktorá prešla mnohými dielčimi stavebnými premenami, ktoré vrstvením vytvorili v mnohých prípadoch pociť provizórnosti. To sa na prvý pohľad môže zdať neškodnou kritikou, z nášho barometra však vyplýva, že dôsledkom môže byť väčšie bezpečnostné riziko stavieb, či menšia komfortnosť až nevhodnosť priestorov, pre ich poddimenzovanie a prispôsobenie sa historickému stavu budovy. Vyššie hodnoty získala budova v kategórii vzájomné väzby (60) pre jej umiestnenie v centre a primerane dobrú dostupnosť v rámci ďalších politických inštitúcií v štruktúre mesta. Taktiež reprezentácia (60) je kladne hodnotená, pretože zo všetkých dostupných zdrojov a dát vyplynulo, že kontinuita tejto stavby je natoľko cenenou, že ostatné negatíva praktického provozu, fungovaní politok i návštevníkov v budove bývajú marginalizované.

4.3 — Porovnanie vysledku FS a PS

Výsledky barometru dvoch koncepčne odlišných stavieb poodkryly presnejšie špecifiká v čom sú stavby z pohľadu demokracie rozdielne. Už z predchodzích úvah v textoch sme odhalili, že tieto dve budovy sú ukážkou dvoch odlišných koncepcií, vznikli v inej dobe, v očiach laickej i odbornej verejnosti o nich nepanuje jednotné stanovisko.

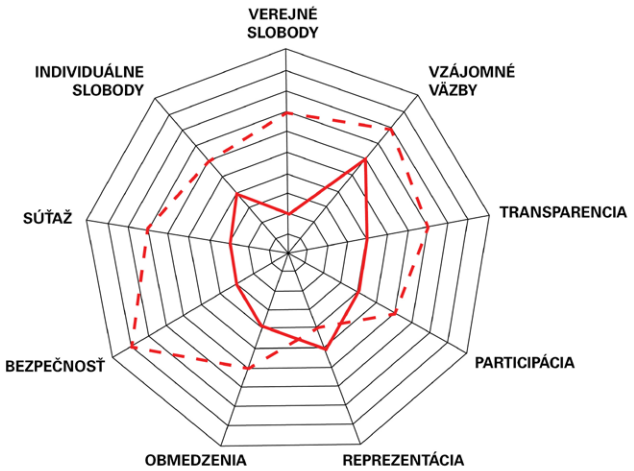
Z barometra vyplynuli najvýraznejšie rozdiely vo vlasnosti bezpečnosti (90/30). Hodnotenie bezpečnosti je profesne špecifické (zaoberá sa ním hlavne armáda a bezpečnostné zložky), je architektúre pomerne vzdialené, expertní svojou technologickou stránkou, veľmi rýchlo sa vyvíjajúce v čase, takže musíme konštatovať, že výsledné hodnoty sú komprimátom všetkých týchto aspektov hodnotené z pohľadu architekta. Hodnotenie je tak určite k diskusii so skutočnými odborníkmi.

Druhý veľký rozdiel v dosiahnutom skóre je v oblasti súťaží (70/30). Tu sme k záverom dospeli skrze historické záznamy výberových komisií, súťažných komisií, prípadne aktérov pri výbere výtvarných inštalácií. Musíme konštatovať, že budova bývalého FS bola v období vzniku pokladaná za revolučnú vo svojej estetikej i technickej povahe, a je odbornou verejnosťou, ktorá ma v oblasti súťaží najvýraznejšie slovo, kladne hodnotená dodnes i napriek komunistickým konotáciám z obdobia, v ktorom vznikla.

Až na jednu dosiahnutú hodnotu v BAD získavala vždy lepšie hodnotenie budova bývalého Federálneho zhromaždenia. Diagramy sa križia v jednom momente — v dosiahnutých hodnotách reprezentácie (40/60). Tá je, ako sme už vyššie konštatovali, založená na komprimáte mnohých faktorov (asociácií, konotácií, mimojazykovej komunikácii architektúry, dejinným udalostiam, pohľade hodnotiteľa, atď'). Zdá sa, že tento princíp prikláňať sa k budovám s historizujúcim charakterom je určitým fenoménom, ktorý je možné vysledovať na viacerých budovách slúžiacim k prezentovaniu štátnej moci v ČR a bol rozhodujúcim faktorom, prečo bola budova FS odmietnutá v roku 1992—93 pre účely nového parlamnetu ČR (dôvody boli i v skutočnosti zdá sa nevedomé — napr. Havel formuloval svoje dôvody negatívneho vzťahu k FS a to, že do budovy nerád chodil, tak, že mu pripadala príliš tmavá a ponurá).

^[112] Svoje miesto v dejinách 20. storočia si budova snemovne zaistila pri vzniku Československa, kedy sa tu zišiel Národný výbor, aby zbavil trónu Habsburgu a vyhlásil republiku; o dva roky neskôr tu bola schválená prvá československá ústava. Potom tu zasadal senát. V 50. a 60. rokoch 20. storočia tu sídlili niektoré ministerstvá. V rokoch 1968—1992 slúžila budova ako Česká Národná rada. Od roku 1993 v paláci opäť zasadá Poslanecká snemovňa Parlamentu SR. Od vzniku Československa v roku 1918 sídlil parlament vždy v priestoroch pôvodne slúžiacich inému účelu.

^[113] Na umeleckú výzdobu rekonštruovaných budov boli vypísané anonymné otvorené súťaže podľa vtedy platných pravidiel Českého fondu výtvarných umení a Zväzu českých výtvarných umelcov. Ideová konformita i pridelovanie finančne výhodných zákaziek preferovaným umelcom (napr. S. Hanzík, F. Jiroudek) boli zajištené obsadením poroty. Viz. Zápis o jednání poroty veřejné anonymní soutěže na výtvarná díla nové části stavby „Rekonstrukce budov ČNR“ 17. 12. 1987 in Milena Bartlová, Vrátit českému národu hrdost. Rekonstrukce budov České národní rady, in Retrospektiva — Vybrané studie k dějinám umění 12.—16. a 20. století, UMRUM Praha, s. 326—338.

^[114] Milena Bartlová, Vrátit českému národu hrdost. Rekonstrukce budov České národní rady, in Retrospektiva — Vybrané studie k dějinám umění 12.—16. a 20. století, UMRUM Praha, s. 326—338.


Obr. Spojený diagram (plná čiara PS, čiarkovaná FZ)

5 — Aplikácia BAD na alternatívnych parlamentoch

Školský rok 2018/2019 bol prvým rokom môjho doktorandského štúdia a pokladám ho dodnes za jeden z najpodneterších, pretože práve v dialógu so študentami bolo možné formulovať a preskúmať rôzne súčasné prístupy architektúry k politike. Dva semestre som mala možnosť byť súčasťou ateliéru vo vedení pri tvorbe projektov na tému Nový parlament. Súčasťou zadania bolo v prvom semestri nájsť lokalitu vhodnej pre novú budovu parlamentu. Parcela Letnej sa u študentov prekvapivo vôbec neobjavila. Zadanie vzniklo v roku 2017/2018 i v reakcii na informácie o úvahách vedenia Prahy (následne oficiálne formulované vo vládnom prehlásení 2018 [115]) o vzniku novej vládnej štvrte, s nejasne formulovanou informáciou, ktoré všetky budovy má obsahovať. Na IPR sa na tento podnet v roku 2018 spracovávajú návrhy v lokalite Bubny [RČ: Časová os — 2018, s. 63]. Ide o lokalitu, ktorá už dlho čaká na svoje spracovanie, je dlhodobo nevyužívaná, rozľahlá a blízko centra, než aby skutočne bola ideálnym miestom pre nový parlament. Preto bolo dôležité položiť si otázku ideálneho umiestnenia a hľadania miesta.

Impulzom k zadaniu bola i všeobecná nejasnosť pri identifikácii budov PČR na Malej Strane pre ich mnohopočetnosť a nie príliš jasné a dominantné postavenie v rámci štruktúry mesta, ale i ďalšie negatíva, ktoré postupne dostávali stále jasnejšie kontúry pri návšteve PS, ktorou nás do sprevádzal jeden z poslancov J. Junek.

Z pomerne odvážnych ideí, od politika ako rehoľníka, ktorý svojej práci venuje celý svoj život, a parlamentu ako chrámu ideí, či nápadu zrušiť politické stavby a presunúť diskusie na online diskusné platformy, nakoniec vznikli pomerne

„bežné administratívne stavby“, často so snahou o istú symbolickú ikoničnosť. Vybrané projekty sú umiestnené v troch Pražských lokalitách: 1. lokalita v okolí bývalého Federálneho zhromaždenia (projekt Otvorený parlament a Krajina parlamentu, 2. lokalita Bubny—Vltavská (Parlament 21. st.), 3. Střelecký ostrov (Parlament na rieke).

I na tieto projekty aplikujem BAD a vďaka nemu je možné o projektoch komparatívne hovoriť, či klásť si nové otázky, ktoré by mohli generovať zlepšenie. V závere sa prostredníctvom študentských projektov opäť vraciam k budove PS a optikou BAD sa snažím formulovať oblasti možného zlepšenia i u PS.

5.1 – Otvorený parlament

POPIS PROJEKTU:

[RČ: Alternatívne paramety – Otvorený parlament, s. 144–145.]

Projekt Otvorený parlament študentky Adély Koubovej z 3. ročníka situuje parlament na križovatku Václavského námestia a magistrály. Václavské námestie chápe ako javisko udalostí 20. storočia, magistrálu naopak ako bariéru, nehumánny parazit mesta. Urbanizmus pracuje s konceptom magistrály v podzemí, čím sa priestor v okolí bývalého Federálneho zhromaždenia dopravné upokojuje. Koncept, ako ho nazýva autorka „urbanizmus pre ľudí“, má iniciovať budova nového parlamentu — ten je svojou kvadratickou formou vsadený z jednej strany k budove Hlavnej železničnej stanice a z druhej strany situovaný za budovu Opery. Vzniká tak nové trojuholníkové predpolie novostavby, ktoré je zamýšľané ako verejný priestor určený k stretnutiu väčšieho množstva občanov — ako námestie.

Forma budovy z vonkajšej strany evokuje administratívnu budovu – atypický je však vsadený válcový objem rozdelený na polovicu. Válec je ale rovnako vysoký ako obvodový kváder. Budova je tak v úrovni všetkých poschodí v tomto mieste rozdelená na dva objemy, poslaneckú snemovňu a senát.

Akcent je kladený na zúženie uprostred celej stavby, medzi dvoma stenami dvoch inštitúcií parlamentu. Tu sa v parteri „okoloidúci“ ocitá medzi celosklenenými výkladnými skriňami s možnosťou nahliadnuť do hlavných sál oboch komôr.

Budova je v ďalších poschodiach členená prísne racionálne, chodby sú väčšinou systematizované do trojtraktov, kancelárie po stranách a chodba uprostred. Taktiež je jasne členená organizácia miest prístupných pre verejnosť, novinárov, predsednístvo, kluby, stálé delegácie a komisie.

Nejasná je atmosféra tzv. krkov, komunikačných chodieb, ktoré spájajú kancelárie budovy vo vonkjšej kvadratickej časti so zasadacími miestnosťami v centrálnej okrúhlej časti stavby, tento motív sa opakuje vo všetkých podlažiach. Pravdepodobne sú to presklené tubusy, ktoré slúžia k presunu medzi sústredenou činnosťou v kancelárii a skupinovými rokovaniami v zasadacích miestnostiach v každom poschodí. V niektorých častiach sú pomerne dlhé, monotónne, rovnomerne úzke a prísne lineárne. Sú určené k rytmizovanej meditačnej chôdzi, k výhľadom nad mestom? Je v nich nežiadúce niekoho stretnúť? Alebo práve naopak, je to nápad ako vytvoriť podmienky pre požadované vyjednávanie, kto bude mať prednosť?

BAD:

1 – Individuálne slobody (40): Možnosti, kde by bolo možné uplatniť individuálne slobody sa zdajú byť značne obmedzené, chýbajú jasne definované funkcie a priestory, ktoré by interagovali s navrhovaným verejným priestorom. Ponúkajú sa úvahy, nemal by byť parter budovy otočený do verejného priestoru a nie do „podluby“ stavby? Je možné povšimnúť si a kladne hodnotiť autorkinu snahu venovať dva trakty budovy galérii pre verejnosť. Je to dieľcia myšlienka, navrhovala by som ju rozviesť, pretože takto pôsobí galéria pomerne izolovane v celkovom programe stavby.

2 — Verejné slobody (40): O niečo horšie skóre v oblasti verejných a individuálnych slobôd získava hlavne kvôli nepresvedčivosti fungovania novovzniknutého verejného priestoru. Vzniko by takto skutočne námestie, alebo by šlo len o medzipriestor medzi domami?

Nárvh má v parteri nedostatok mestotvorných funkcií, budova býv. FZ i budova Opery sú do tohto priestoru otočené zadnou časťou, tretiu časť tvoria obytné domy.

3 – Vzájomné slobody (80): Projekt ukazuje, že dobrá lokalita parlamentu je dnes nevyhnutá v oblasti vzájomných väzieb, svojou pozíciou sa tento návrh ocitá v epicentre turistického ruchu, často tranzitného toku obyvateľov Stredočeského kraja skrze Hlavnú železničnú stanicu, blízko električkových zastávok i tranzitu na letisko.

4 – Transparencia (60): Otvorený parlament síce je rozdelený a je doňho skutočne „transparentne“ vidieť – nepôsobí však veľmi konkurečne a vizuálne rušivo ak by celý senát a snemovňa sedeli oproti sebe a boli v neustálom vizuálnom kontakte? Veľký dôraz na transparentiu doslovnú (veľké sklenené plochy) tak vytvára pocit istého panoptika, absolútneho kontrolovania, čo môže byť pre „účinkujúcich“ politikov neprijemné.

5 – Participácia (40): V mnohých momentoch vnímam taktiež veľký priestor na integráciu väčšieho množstva priestorov z kategórie participácia – chýbajú drobné konzultačné priestory, balkóny s väčším počtom návštevníkov, edukatívne priestory pre verejnosť, úplne absentuje jedáleň či kaviareň. Kde by prebiehali neformálne stretnutia medzi politikmi a návštevníkmi či medzi politikmi navzájom?

6 – Reprezentácia (40): V otázke reprezentácie je dôraz kladený na symbolický moment uprostred stavby – zúženie, v ktorom sa človek ocitá v epicentre dispozície a pomyslenej energii celého domu. Tento pocit uprostred budovy je však bipolárny. Necítil by sa návštevník v takto úzkom a vysokom presklenom priestore stiesnene? Stavba taktiež kladie otázky reprezentácie politiky – v čom by táto budova bola špecifická ako inštitúcia, v čom je parlament odlišiteľný od bežnej administratívnej stavby?

7 – Obmedzenia (60): V oblasti noriem a zákonov veľmi racionál-
ny a zrejmy, jeho daná pomerne jasná geometria dvoch objemov,
ktorej následne podlieha vymedzenie vstupov, rozstupov chodieb
a koridorov, nedochádza tu k porušeniu obmedzení dimenzií. Nie
úplne veľkoryso pôsobia zasadacie sály, ktorých rozloženie lavíc
a blízkosť obvodových stien sú pravdepodobne na minimálnych
dimenziách noriem, čo je pre stavbu verejného formátu v prevádzke
nedostatočné.

8 — Bezpečnosť (60): Stavba má v parteri niekoľko jasných vstupov, ktoré by mohli slúžiť ako check-pointy bezpečnostných kontrol. Prevádzka budovy je programovo čistá (v niektorých momentoch možno až rigidná?) a z pohľadu bezpečnosti to posudzujem kladne, v jednotlivých podlažiach sa nemieša prevádzka aktérov s protichodnými záujmami.

9 – Súťaž (50): Túto kategóriu nehodnotím, pretože sa jedná o študentský projekt (získava priemerné „neutrálne“ hodnotenie)

Celkový index budovy je 52. Výsledný diagram napovedá, že v projekte je istá tenzia vlastností, ktoré stoja oproti sebe a zdá sa, že navzájom interagujú. V (takmer) vertikálnom smere negatívne, v (takmer) horizontálnom sa rozostupujú — teda do pozitívneho smeru. Výsledkom je „sploštený“ kruh. Oblasti možného zlepšenia, ktoré skórovali najhoršie sú individuálne slobody, verejné slobody, reprezentácia a participácia, naopak najlepšie skórovali vzájomné väzby a bezpečnosť.

[115] Dňa 8. januára 2018 schválila vláda Andreja Babiša finálnu verziu Programového vyhlásenia vlády Českej republiky. „Vláda pripraví efektívne a hospodárne riešenie rozmiestnenia štátnych zamestnancov, ktoré leží na plochách výstavby nového administratívneho komplexu, ktorý by nedostatok vyriešil. ... Štát má v Prahe dlhodobý výrazný nedostatok vhodných kancelárskych plôch v štátnych budovách a súčasne hrozia výrazné investičné výdavky do existujúcich techniky aj morálne zastaraných štátnych budov“.

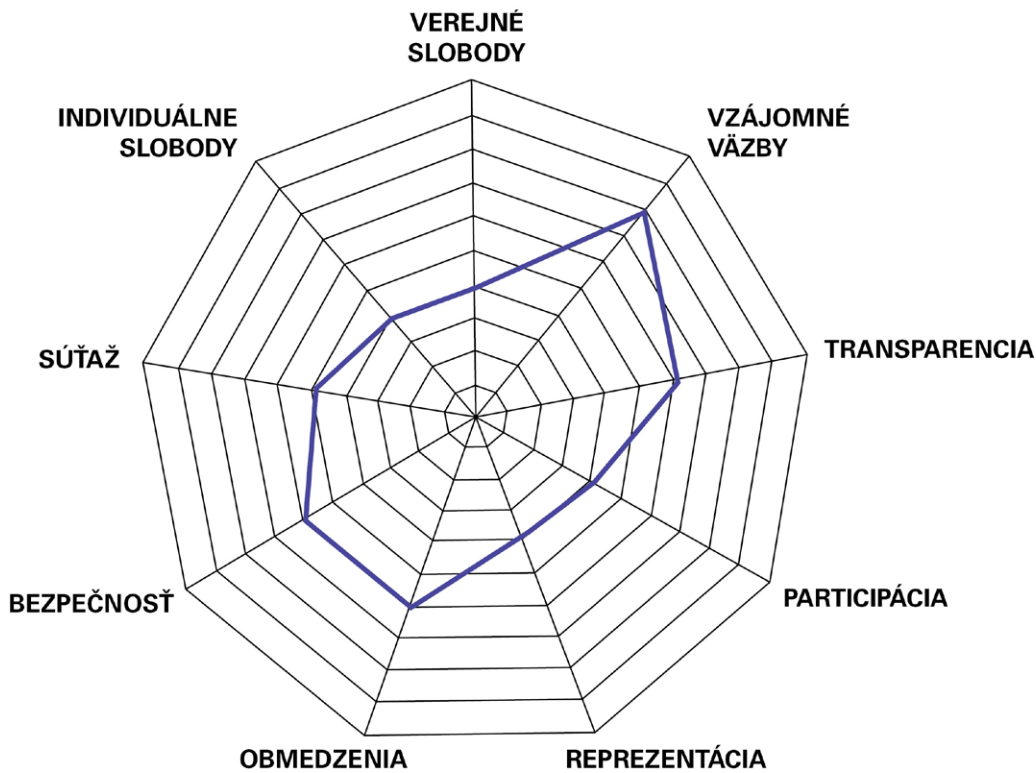


Diagram BAD projektu Otvorený parlament

9 – Súťaž (50): Túto kategóriu nehodnotím, pretože sa jedná o študentský projekt (získava priemerné „neutrálne“ hodnotenie)

Celkový index budovy je 52. Výsledný diagram napovedá, že v projekte je istá tenzia vlastností, ktoré stoja oproti sebe a zdá sa, že navzájom interagujú. V (takmer) vertikálnom smere negatívne, v (takmer) horizontálnom sa rozostupujú — teda do pozitívneho smeru. Výsledkom je „sploštený“ kruh. Oblasti možného zlepšenia, ktoré skórovali najhoršie sú individuálne slobody, verejné slobody, reprezentácia a participácia, naopak najlepšie skórovali vzájomné väzby a bezpečnosť.

5.2 – Krajina parlamentu

POPIS PROJEKTU:

[RČ: Alternativne parlamety – Krajina parlamentu, s. 146–147.]

Projekt Krajina parlamentu študenta Maxima Lipovského z 3. ročníka si za svoju výzvu vzal ideu redefinovania budovy bývalého Federálneho zhromaždenia.

Zásadným je pre projekt zmeniť hranicu medzi politikmi a občanmi architektonickými nástrojmi – ambícia je vyzvať „občanov aby opustili virtuálny priestor pasivity a znovuobjavili reálny priestor politiky“ citujem z textu projekt. Projekt vyzýva na spoluúčasť prostredníctvom zasadacej sály, ktorá pokračuje a voľne prechádza z interiéru do exteriéru. Pomerne surové rozhodnutie odstrániť (dnes pamiatkovo chránenú) burzu a nahradiť ju novým preskleným tubusom, v ktorom je v prízemí zasadacia sála pre poslaneckú snemovňu a nad ním sála pre senát, je symbolickým radikálnym gestom. Je snahou priniesť tomuto miestu novú vrstvu politických dejín. Projekt tak bojoval so sťaženými podmienkami, s ktorými sa potýka väčšina rekonštrukcii – dostať do takto malého priestoru všetko potrebné, čo sa týka zázemia, obsluhy, technických požiadavkov, záchodov atď.

Parlament je koncipovaný do dvoch objemov. Prvý verejný dom je zložený z váľca so zasadacími sálami, ktorý prerastá skrze budovu bývalého FZ, kde sa nachádza kunsthalle. Stigma totalitnej stavby sa tak očisťuje zmenou funkcie.

Druhý objekt je tzkv. súkromný dom, administratíva senátu a sne-
movne, s verejným parterom do ulice — sú to dva bloky smerom
k Vinohradom.

BAD:

1 – Individuálne slobody (60): V rámci spoluúčasti na politickom dialógu sa projekt snaží výrazne posilíť individuálne slobody občanov, okoloídúcich či angažovaných, ktorý majú možnosť zúčastniť sa plenárneho zasadania takmer „kedykoľvek“. Projekt sa snaží umožniť v úrovni parteru fyzickú rovnosť medzi návštevníkom a politikom. V rámci individuálnych slobôd si všimame ale mnohých drobných nedostatkov, ktoré spadajú do tejto kategórie, najmä absencia záchodov a zázemia v hlavnej budove v parteri. Ako obslužné sú zamyšľané práve dve „administratívne budovy“ vedľa.

2 – Verejné slobody (80): Architektonicky autor zvolil sedenie do kruhu, ktorého sústredné kružnice voľne pokračujú až na námestie. Sála tak doslovne prechádza z interiéru do exteriéru a má snahu o čo najsilnejšie gesto prizvania verejnosti do politického dialógu. Tak tiež vnímam veľmi pozitívne kontakt s Václavským námestím, dnes hlavným priestorom demonštrujúcich. Predstava, že by námestie bolo v kontakte s parlamentom sa zdá byť veľmi energeticky silná.

3 – Vzájomné väzby (90): Svojou pozíciou sa tento návrh ocitá v epicentre medzi tranzitnými a pešími trajektóriami, oproti predchádzajúcemu projektu je ešte symbolicky „o krok“ výraznejšie zaintegrovaný vo vzťahu k Václavskému námestiu.

4 – Transparencia (90): Taktiež 100% transparentia sály spojená taktiež s čitateľnosťou zasadaná, s každým jedným politikom, s jeho mimikou a gestami vzbudzujem dojem idealistickej diskusnej atmosféry (z projektu nie je jasné ako by fungovalo technicky otváranie obvodových sklenených panelov, to by bolo na zváženie).

5 – Participácia (80): Projekt má ambíciu práve skrze tieto tri hodnoty rovnosti priblížiť politiku ľuďom, ba čo viac, aktivizovať ich k participácii – „námestie ako diskusná platforma“. Jeho participácia má byť vítaná – sú na to pripravené lavice naväzujúce na lavice poslancov. Menšie participatívne priestory sú zamýšľané v dvoch vedľajších budovách, čo je vítané pri konzultáciách a rokovaní v menšom počte ľudí. Projekt je však v tomto dosť kontrastný a formuluje limitné pozície: hlavná budova je maximálne otvorená zatiaľčo vedľajšie budovy sú výrazne uzatvorené, blokové

6 – Reprezentácia (80): Hlavnou myšlienou projektu je reprezentovať kontinuitu naväzovania na bývalú budovu Federálneho zhromaždenia a vytvoriť tak novú vrstvu práce s kontinuitou tohoto miesta. Toto gesto je výrazné a odvážne, artikuluje ho silne symbolicky nový transparentný tubus uprostred ponechaných architektonicky významných Vierendellových nosníkov s prstencom. Adekvátne by sme sa mohli pýtať: dokáže táto nová vrstva posilovať pozitívne vnímanie bývalého FZ? Je toto radikálne riešenie zrkadlom súčasného politického vývoja? O čom svedčí symbolika zasadacieho sálu, ktorý vlastne pokračuje „donekonečna“?

7 – Obmedzenia (40): Projekt natoľko redefinuje parlamentnú diskusiu, že by pravdepodobne bolo potrebné novo definovať i pravidlá plenárnych zasadnutí, časovú náročnosť takto vedenej diskusie, formu a štruktúru komunikácie pre interagujúcich a politikov. V oblasti obmedzení z projektu vyplýva množstvo otázok. Taktiež rozdelenie parlamentu do hlavnej rokovacej budovy a vedľajších administratívnych objektov si kladie prevádzkové otázky: ako by sa poslanci premiestňovali v nečase či zime? Kde by začínala a kde končila ich ochrana? Koľkokrát za deň by bolo nutné túto trasu využiť?

8 – Bezpečnosť (20): Transparencia a nadštandardná úprava budovy pre participáciu však na druhej strane výrazne znižujú skóre bezpečnosti. Takého množstvo ľudí s vysokovou mierou slobody pohybu by bolo len veľmi ťažko kontrolovateľné. Taktiež technické prevedenie, dodržanie noriem a pravidiel, projektu v kategórii obmedzenia sa zdá, že nedokáže byť dostatočne dobre riešené. Je možné vysledovať, že veľký dôraz kladený na koncept v oblasti rovnosti v diagrame spôsobuje úbytok skóre v oblasti obmedzení a bezpečnosti či všeobecne v uskutočniteľnosti projektu, parametrov obslužných priestorov či zázemia pre poslancov.

9 – Súťaž (50): Tuto kategóriu nehodnotím, pretože sa jedná o študentský projekt (získava priemerné „neutrálne“ hodnotenie 50)

Celkový index budovy je 66. Budova, ako je vidieť na diagrame veľmi dobre skóruje v kategórii transparentie, participácie a reprezentácie – všetky tieto vlastnosti spadajú do kategórie rovnosti a taktiež v pridružených hodnotách verejných slobôd a reprezentácie. Zdá sa, že boli pre autora nosné. Diagram je však výrazne „vychýlený“, je oslabený na druhom póle – zákony a bezpečnosť sú zas omnoho bližšie nule. Na tomto príklade je dobre vidieť, že snaha o dosiahnutie maxim na jednej strane neodkladne prináša minimá na strane druhej.

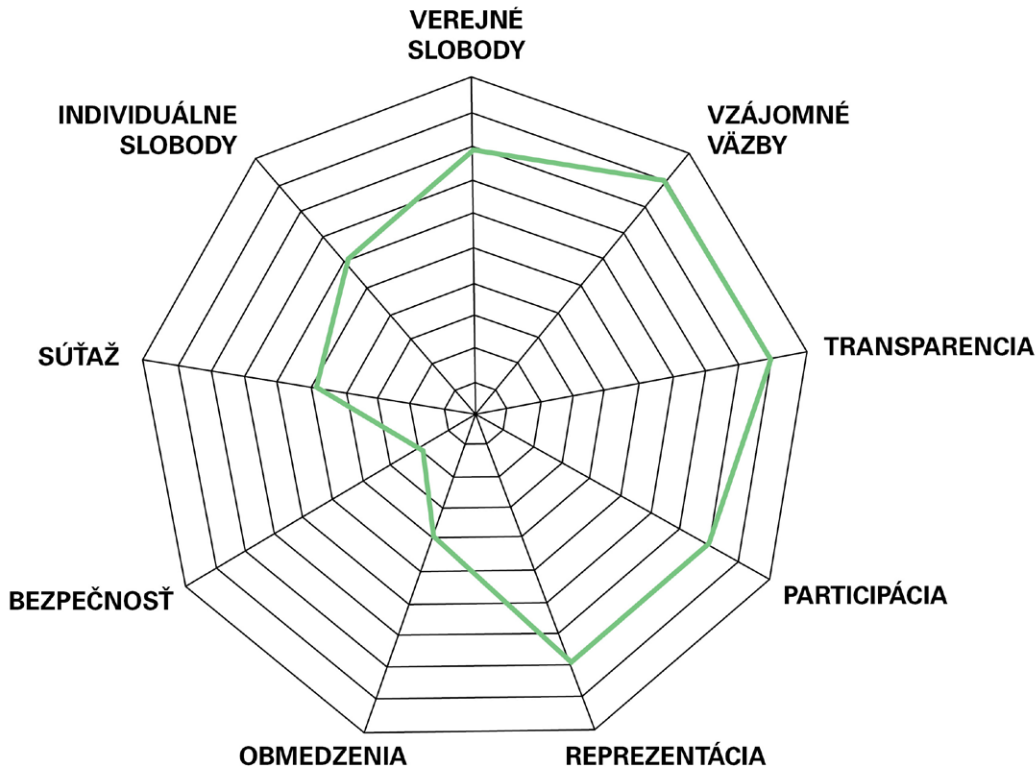


Diagram BAD projektu Krajina parlamentu

5.3 – Parlament na rieke

POPIS PROJEKTU:

[RČ: Alternatívne parlamety – Parlament na rieke, s. 148–149.]

Ideou projektu Parlament na rieke študentky Gabriely Sládečkové zo 4. ročníka je vytvoriť parlament na Štvanici, ktorý je umiestnený na platforme, ktorá tvorí most medzi 2 mostami (Hlávkov most a Negrelliho viadukt). Budova sa tak stáva spojnicou v rámci celého urbanistického návrhu i priliehlych brehov. Celý koncept je podporený viacerými novými pešími spojkami ako skrze mosty tak cestami po ostrove, ale taktiež novovzniknutou zastávkou vlaku. Na druhej strane projekt čistí súčasné fyzické bariéry na ostrove a snaží sa z neho urobiť miesto pre oddych a relaxáciu. Partery veží sú verejne prístupné a naplnené službami pre verejnosť. V prízemí sú umiestnené zasadacie sály a verejne prístupné časti, nad nimi pokračujú neprístupné časti domu — kancelárie a zasadacie miestnosti. Dom je dobre čitateľný i priechodný, plátforma je perforovaná a vytvára átriá skrze ktoré je možné prechádzať skrz, obchádzať veže či celú platformu podliezať.

Prvá veža symbolizuje poslaneckú snemovňu, druhá senát a tretia občianske aktivity. V tejto poslednej veži, ktorá je najbližšie zastávke vlaku sú umiestnené priestory edukatívneho centra a knižnice. Budova sleduje pohľadové osy — zachováva vizuálny pohľad skrze ostrov na Hrad, tak i z jedného brehu na druhý. Fyzicky sa tak 3 veže snažia pôsobiť čo najsubtilnejšie. Fasáda je z veľkej miery priehľadná a snaží sa umožniť okoloidúcim nahliadnuť a „kontrolovať“ chod inštitúcie. Naopak v miestach, kde sú pohľady verejnosti nežiadúce je na fasáde nepriehľadný panel. Striedanie týchto dvoch princípov triedi jednotlivú hmotu fasády.

Štvanická reštaurácia je zahrnutá do projektu, počíta sa s jej rekonštrukciou a následným využitím pre poslancov a verejnosť.

BAD:

1 – Individuálne slobody (70): Projekt, i vďaka podrobnosti, ktorú prezentuje, ukazuje množstvo drobných programových náplní pre verejnosť. Interiérové i exteriérové funkcie tak dobre dopĺňajú predstavu o možnostiach využívania parlamentu imobilných, detí, laickej verejnosti. Knižnica, edukatívne centrum, ale i reštauračné zariadenia, v interiéri jedáleň. Taktiež možnosť obývať park a pobývatelná platforma referujú o dostatku individuálnych slobôd.

2 – Verejné slobody (60): Je venovaná veľká starostlivosť a dostatok priestorov a funkcií pre verejnosť. Otázka, ktorá vzniká je možno nad tým, je všeobecnejšia: aká by bola atmosféra v okolí budovy? Ak je cieľom vytvoriť na ostrove novú rekreačno-pobytovú zónu, prebiehali by demonštrácie na platforme? Je to pomerne nový designový prvok, ktorého funkčnosť v Prahe nieje príliš s čím porovnať – fungovala by táto platforma ako námestie?

3 – Vzájomné väzby (70): Novozníknuté pešie spojnice a vlaková zastávka budia dojem dobrých vzájomných väzieb s okolím, aj napriek tomu, že projekt je segregovaný zo štruktúry mesta – je umiestnený na ostrove. Autorka sa snaží z neho práve vytvoriť nový „uzol“ a incitovať ním nové miesto na mape Prahy, podporuje to dopravou i lokovaním medzi dva frekventované brehy.

4 – Transparencia (80): Projekt pracuje s princípom striedania transparentných a netransparentných častí na fasáde. Poschodia sú usporiadané racionálne, každá veža má svojich užívateľov, ktorí sa stretávajú v parteri.

5 – Participácia (70): Projekt nezabúda na participačné priestory, okrem zasadacích sál pre politikov myslí i na zasadaciu sálu na prednášky verejnosti, na možnosť rozvíjať aktivity v oblasti edukácie škôl či len neformálne sa stretnúť v exteriérovej reštaurácii na ostrove.

6 – Reprezentácia (70): Symbolika troch veží, pomyslených troch prutov, pôsobí nenásilne v jej aplikácii. V otázke reprezentácie sa otvárajú najmä úvahy o atypicky využitom ostrove. „Pluje“ tento parlament na Vltave? V akom vzťahu je s ostatnými inštitúciami v Prahe? Zdá sa, že sa týmto gestom snaží parlament o istú autonómiu a tým sa na prvý pohľad posiluje jeho samostanosť oproti súčasnej lokácii.

7 – Obmedzenia (60): Projekt sa v dodržaní noriem a zákonov zdá veľmi umiernený, ostrov pravdepodobne nebol stavebne limitujúci.

8 – Bezpečnosť (60): Otázka troch veží by v oblasti bezpečnosti musela byť riešenia trojnásobnou mierou ochrany. Zdá sa však, že toto riešenie môže byť voči užívateľom vlastne veľmi vyhovujúce, pretože každá veža slúži primárne jednému typu užívateľov (poslanci – senátori – návštevníci).

9 – Súťaž (50): Tuto kategóriu nehodnotím, pretože sa jedná o študentský projekt (získava priemerné „neutrálne“ hodnotenie 50).

Celkový index budovy je 71. Budova pomerne dobre skóruje takmer vo všetky hodnoteniach rovnocenne, jej diagram najviac „kruhový“ Väčšina hodnôt sa pohybuje v nadpriemere — zdá sa, že projekt sa snaží nájsť balans vo viacerých aspektoch, ktoré barometer hodnotí. Tento návrh je overením hypotézy, že extrémna snaha o dosiahnutie kvality jednej strany diagramu tak často spôsobuje stratu na opačnom póle diagramu a najvýhodnejšie je teda pracovať so všetkými hodnotami rovnocenne v smerom k 100. Táto rovnováha vo výsledku prispieva k neoslabeniu ani jednej z trojice hodnôt a umožňuje dosiahnuť veľmi vysoký celkový index.

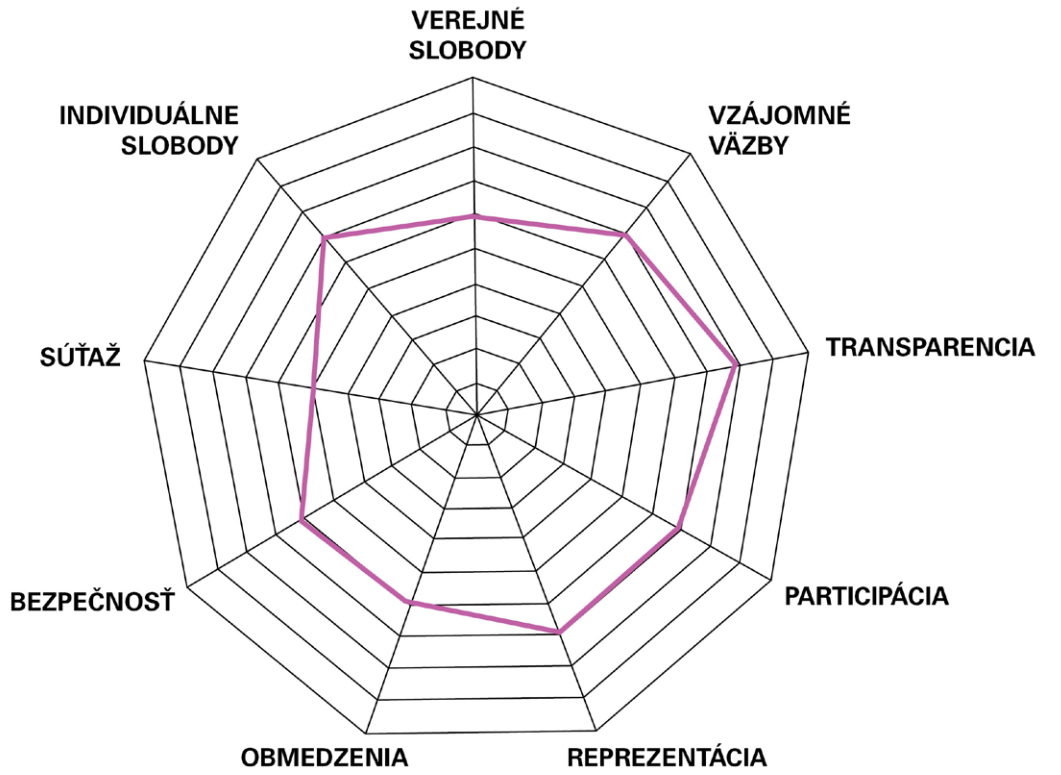


Diagram BAD projektu Parlament na rieke

5.4 – Parlament 21. storočia

POPIS PROJEKTU:

[RČ: Alternatívne parlamety – Parlament 21. storočia, s. 150–121.]

Projekt Parlament 21. storočia študenta Jiřího Mezery z 5. ročníka vznikol ako výsledok riešeného urbanistického celku novej štvrte pre 21. storočie Bubny—Holešovice. Tento urbanizmus rešpektuje rytmizáciu blokovej zástavby, do ktorej prináša nový prvok — spájajúci vodný kanál smerujúci od Tróji k Štvanici a novú budovu parlamentu. Parlament je najdominantnejšou stavbou celej štvrte. Je možné sa doňho dostať po dlhých rampách z prízemí, alebo ďalšími komunikáciami, pretože je akoby na nožičkách. Platforma je organizovaná prstencami kancelárií po vnútornej a vonkajšej strane obvodu kruhu. Forme jasne dominujú dve veže, jedna pre politikov — je v nej zasadacia sála pre poslaneckú snemovňu v prízemí a zasadacia sála senátu na úplnom vrchole. Druhá veža pre kontakt úradu s verejnosťou, tá je výrazne nižšia a tvoria ju dve poschodia workshopových miestností.

BAD:

1 – Individuálne slobody (50): Kategóriu individuálne slobody značne oslabuje fakt, že budova v prízemí neponúka funkcie pre verejnosť, je tu najmä komunikácia (výťah, schody, dlhá rampa), ktoré slúžia k presunu do vyšších podlaží pre politikov tak návštevníkov. A potom zasadacie sály, ktoré neprinášajú funkcie pre verejné predpolie stavby či funkcie okoloidúcim.

2 – Verejné slobody (40): V kategórii verejné slobody na to, že projekt vlastne nemá náместie. Jeho hlavný verejný priestor je pobytová strešná terasa, ktorá svojím dizajnom ponúka skôr relaxačnú atmosféru zelene a vyrastené stromy majú ponúkať tieň. V úrovni zeme je budova na nožičkách a sú v nej len vstupy do vyšších poschodí. Toto „kontaktné“ prízemné podlažie pôsobí značne tmavo a nejasne, je skryté pod trojposchodovou platformou nad ňou a chýba jej istá humanizácia a pobytovosť. Otvárajú sa úvahy, kde by sa odohrávali politické protesty, zhromaždenia verejnosti, aktívna občianska spoločnosť? Bola by táto pomerne veľká organická plocha na streche kombinovaná so zeleňou a vyrastenými stromami vhodným riešením? Nachádza sa až v 4NP – ako by sa na ňu prakticky dostalo väčšie množstvo ľudí?

3 – Vzájomné väzby (80): Parlament je tu navrhnutý ako šperk celej novej štvrte Bubny–Holešovice, ktorá je urbanisticky predpripravená pre novú rozľahlú budovu parlamentu. Urbanisticky i funkčne má byť budova parlamentu novým dopravným uzlom (je v nej integrovaná nová zastávka električky a vlaku), čo taktiež podporuje jej hodnotenie v kategórii vzájomné väzby. V tejto oblasti sa zdá byť budova dobre implikovaná.

4 – Transparencia (40): Budova, čo sa týka transparentie, tak svojimi dispozíciami pôsobí veľmi fluidne a organicky, na jednotlivých kruhových platformách sú rôzne „rozhodené“ jednotlivé funkcie. Pohyb po platforme často núti návštevníka prekonávať rôzne trajektórie tak aby sa vyhnul perforácii v nich, takže čitateľnosť je značne komplikovaná. V budove je tak množstvo vertikálnych komunikácií, čo môže prevádzku a orientáciu značne komplikovať.

5 – Participácia (60): Hlavná sála má nad sebou dve poschodia určené pre verejnosť, chodby domu ponúkajú viacero zón určených k diskusií. Tým, že sú chodby širšie ako samotné kacelárie budia dojem širokých ulíc (ich šírku odhadujem na 8 m v najširších miestach i 15 m). Dokázala

by budova „nezývať prázdnotou“? Naplnil by sa tento dom dostatočným množstvom aktérov, ktorý by ruch „ulíc“ vyplnili aktívnym dialógom?

6 — Reprezentácia (40): Architektúra projektu má ambíciu byť ikonickou, dominantnou, majestátnou, merítko je však tak netypické pre okolitý kontext, čo bohužiaľ pôsobí stratu ľudského merítka. Na otázku čo má budova reprezentovať sa práve v tomto momente otvára široké pole odpovedí. Je to lepšia veľkorysá budúcnosť, či už akontextuálna (futuristická) vzdialenosť? Nepripomína projekt v niečom motív Gruzínskeho parlamentu, ktorý na novom mieste, s novým kontextom a tvaroslovím prichádza s riešením, ktoré v štruktúre Pražského mesta pôsobí cudzoročno až odmietavo voči kontiuite dejín? Cestou k demokratickejšieho pravdepodobne je hľadanie správneho merítka v závislosti na kontexte miesta.

Nefungovala by v tomto dome novej štvrte adekvátnejšie iná verejná funkcia, prípadne viac funkcií, ktoré by sa navzájom posilňovali? Vytýčenie viacerých funkcií, tzv. mix-used funkčný dom, by mohol byť aj odpoveďou na zvolené väčšie merítka stavby.

7 – Obmedzenia (40): Normy a zákony v tomto projekte nepôsobia poddimenzovane, práve naopak. Otázky splnenia štandardov by v tomto projekte figurovali v oblasti statiky, funkčného integrovania časti mostu, bezpečnosti na pochodzej streche 4NP atď. Tieto oblasti by pravdepodobne vo výsledku súviseli s finančnou náročnosťou prevedenia.

8 – Bezpečnosť (30): Takto zložitý fluidný pôdorys a ambícia pochodzej verejnej strechy, či niekoľko „vstupných“ bodov z rôznych druhov dopravy by vyžadovala extrémne zvýšenú bezpečnosť.

9 – Súťaž (50): Tuto kategóriu nehodnotím, pretože sa jedná o študentský projekt (získava priemerné „neutrálne“ hodnotenie 50).

Celkový index budovy je 45. Diagram projektu ukazuje drobné kolečko s výraznejšími „lúčmi“, akoby sa projekt vychýlil k niektorým myšlienkam a ostatné ostali mierne upozadené – diagram je „hviezdičkou“. Vo väčšine oblastí je skóre nižšie a v niektorých momentoch nerovnomerne dochádza k vychýleniu k lepším hodnotám

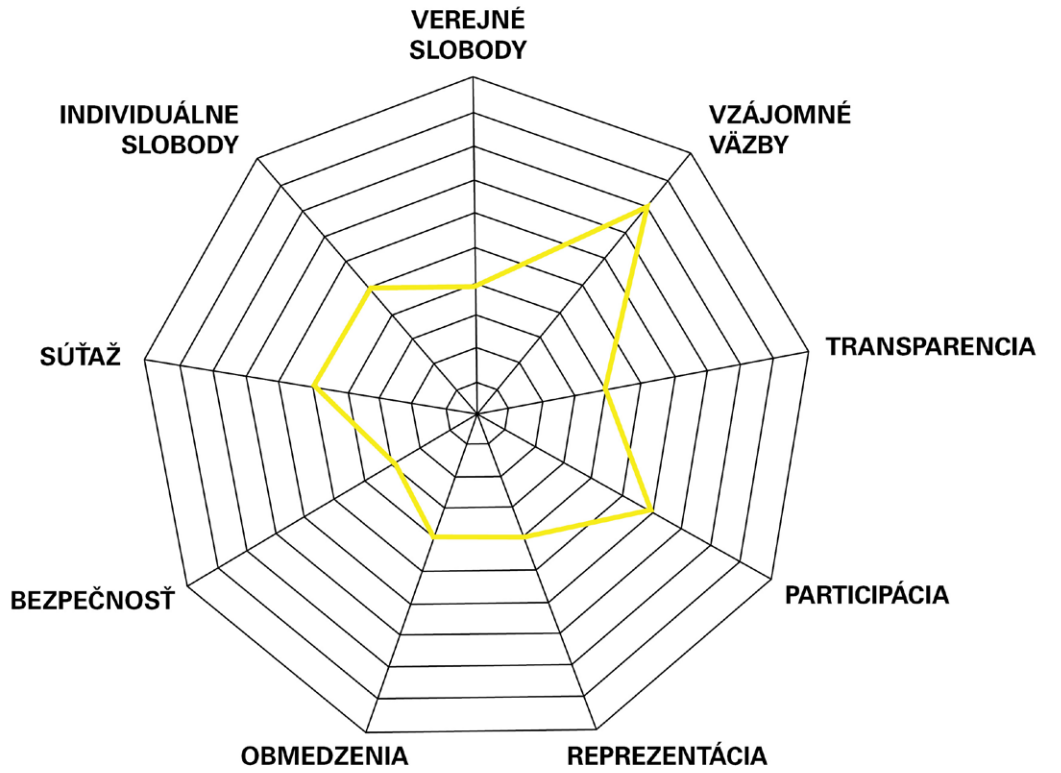
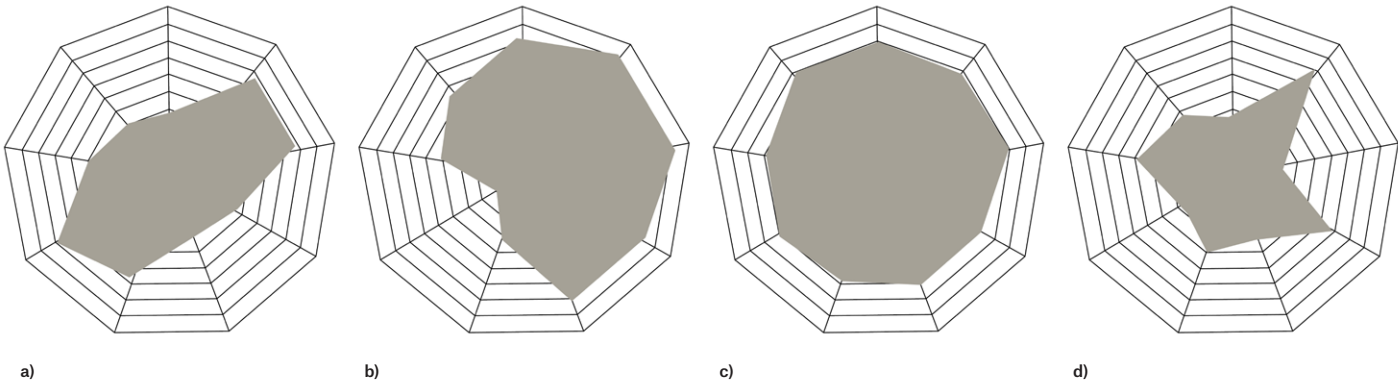


Diagram BAD projektu Parlament 21. storočia

5.5 — Zhrnutie výsledkov 4 barometrov

Pri sledovaní všetkých štyroch projektov je zrejmé, že najvýraznejšie sa v rukopise študentov prepisuje túžba parlament priblížiť ľuďom. Deje sa to v dvoch úrovniach: 1. formou — zasadacie sály umiestňujú často do úrovne parteru, prípadne dokonca s presahom do exteriéru stavby, parter budov je často verejne prístupny a otvorený, budovy sa snažia o dobré dopravné spojenie 2. programom: v projektoch je zdôrazňované pridávanie funkcií, ktoré zaručujú rôznorodosť sociálnych návštevníkov, inklúziu minorít, kontakt s kultúrou skrze umenie a zvýšená miera interaktivity s politikmi. Tým stavby lepšie skórujú vo vlastnostiach individuálnych slobôd, verejných slobôd a vzájomných väzieb. Zdá sa, že študentov boli tieto hodnoty najzásadnejšie a vo všetkých projektoch je na nich upozorňované. Je možné pýtať sa prečo. Za prvé by sme tak usudzovali o celkovom architektonickom trende, verejné stavby a urbanizmus humanizovať a približovať práve bežným ľuďom (autorských správach sa objavuje pojem „okoloidúci“ — teda niekto, kto nieje zamestnanec ale skôr náhodný návštevník). Za druhé túto potreby študenti pravdepodobne pociťovali z absencie týchto vlastností u súčasného sídla PS.

Taktiež sa potvrdilo, že prílišná snaha o zlepšenie jedného spektra vlastností (napr. oblasť transparentie, participácie) prinášajú problematiku spektra na druhej strane diagramu (bezpečnosť, obmedzenia).



4 diagramy abstrahované do typológií

Pri abstrakcii barometrov sa objavili 4 typy:

- a) sploštený (projekt Otvorený parlament),
- b) vychýlený (projekt Krajina parlamentu),
- c) kruhový (projekt Parlament na rieke)
- d) hviezdíčkový (Parlament 21. storočia).

Každý diagram otvára pole možností, ktorým je možné nahliadnuť projekt optikou demokratických hodnôt. Sploštený parlament nás naviguje pýtať sa na súvislosti a tenzie medzi oslabenými hodnotami na opačných stranách. Vychýlený napovedá, že je dobre hľadať balans a extrémny v demokratickom riešení nie sú výhodnou stratégiou. Dosiahnuté skóre je vo výsledku nižšie ako pri kruhovom diagrame. U kruhového je dobré si uvedomiť, že jeho zlepšenie je možné dosiahnuť v skutočne pomalom a postupnom zlepšovaní jestnolivých vlastností súčasne, aby sa udržala geometria kruhu. A hviezdíčkový si žiada komplexné riešenie, aby bolo možné priblížiť sa kruhu a tým eliminovať ostrosť cípov.

5.5.1 — Porovnanie PS a alternatívnych projektov

Všeobecne je možné konštatovať, že všetky študentské barometry (indexy 52, 66, 71, 45) dopadli v porovnaní s diagramom PS (index 42) lepšie. Toto numerické vyčíslenie pre nás nieje tak podstatné, ako to, že je možné skrze neho vysledovať potencionálne možné zlepšenia (viac záver tohto textu). Ako akcentujú študentské projekty, v budovách parlamentu by bolo vhodné pracovať s individuálnymi a verejnými slobodami — sú to často priestory, ktoré stavbám s politickým charakterom prinášajú akúsi predĺženú ruku, komunikačné predpolie, otvorenú náruč voči verejnosti a v ktorých vidíme najvýraznejší rozdiel medzi študentskými projektami a súčasnou budovou PS.

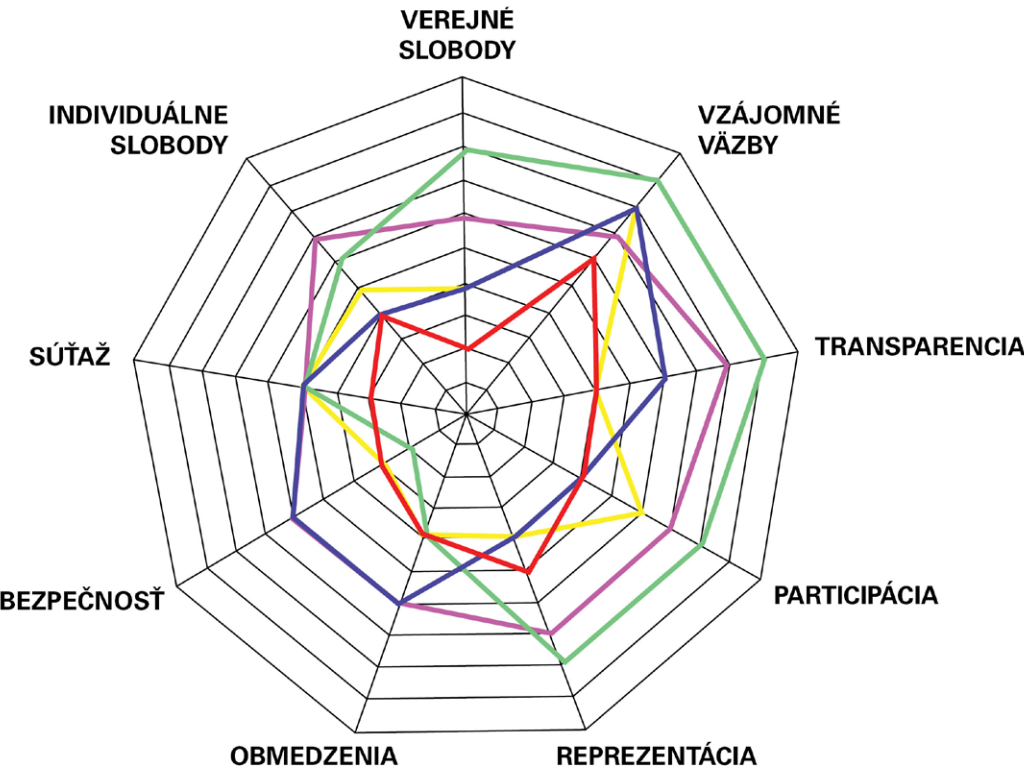


Diagram: porovnanie študentských barometrov (farebné) vs PS (červená)

6 — BAD aplikovaný na projekt rekonštrukcie Ministerstva priemyslu a obchodu

Ako jedna zo súťažiacich som so svojím tímom (kolegovia M. Fialka, J. Herza) vyhrala v roku 2019 verejnú architektonickú súťaž na rekonštrukciu vestibulu Ministerstva priemyslu a obchodu (MPO) v Prahe a tým som sa dostala do jedinečnej situácie, absolvovať i časť procesu súťaže, následne sa preklenúť do etapy vyjednávania ďalších krokov. Išlo o zadanie, ktoré vyzývalo účastníkov k práci so vstupnými priestormi ministerstva, bezpečnostnými prvkami v interiéri vstupu i časťou exteriéru — priamym predpoklým stavby. Všetky tieto riešené problematiky predznamenovali prácu s kategóriami slobody, rovnosti a kontroly. Výherný projekt vybrala porota zložená z odborníkov (architekti, dizajnéri, odborníci na pamiatkovú starostlivosť) a taktiež z politických zástupcov danej inštitúcie. Následná realizácia nebola samozrejmosťou a bolo nutné vyjednávať o podmienkach ďalších návrhových i procesuálnych krokoch oboch strán, zmenách v návrhu, finančných podmienkach, termínoch, výške sankcií pri ich nedoržaní. Tentokrát nedošlo ku konsenzu oboch strán a projekt skončil bez realizácie. Hlavným dôvodom bola požiadavka

na zmenu vstupu do podateľne podľa návrhu č. 2. Napriek možnému získaniu licencie len na časť projektu sa nám táto hybridizácia nášho a cudzieho návrhu nejavila dobrým riešením. I to je jedným z možných scenárov demokracie.

V rámci tohoto textu sa pokúsim BAD aplikovať aj na tento projekt (pravdepodobne však už v úvode môžem konštatovať, že výsledok nebude dostatočne objektívny, keďže hodnotiteľ a aktér je tá istá osoba). Za obohacujúcu skúsenosť v tomto momente pokladám účasť na procese reálneho vyjednávania, ktorá dopĺňa mozaiku využitia BAD popri akademických kapitolách v tejto práci.

[RČ: Súťaž MPO, s. 153—157.]

6.1 — Oficiálne zadanie

Jednofázová otvorená projektová architektonická súťaž má zadanie, ktoré je pre súťažiacich záväzné. Je možné sa formou emailu spýtať na otázky (do určitého dátumu) a prípadne nejasnosti tak včas vykomunikovať. Prostredníkom medzi súťažiacimi (architektmi a dizajnérmí) a medzi investorom/zadavateľom (tentokrát ministerstvom) je preskušovateľ, zástupca (tentokrát z Českej komory architektov), ktorý formuluje požiadavky zadavateľa architektonickým jazykom, spolu s právnikom udržiuje rámec korektívneho priebehu súťaže a taktiež po odovzdaní návrhov ako prvý vylúči tých, ktorý zadanie nesplnili. Porota následne vyberá výhercov zo zvyšných projektov.

Znenie súťaže s oficiálnym názvom Vstupný vestibul historické budovy Ministerstva priemyslu a obchodu bolo: „ Súčasťou návrhu má byť prepojenie vstupného vestibulu a podateľny tak, aby sa zaistil vstup do podateľny mimo bezpečnostné zariadenie pre vstup do ďalších prostor MPO, Na Františku 32, Praha 1, vrátane návrhu mobiliára, osvetlenia a pozícií bezpečnostných prvkov. Konkrétne riešenie ponechal zadavateľ na invencii súťažiacich, pričom je potrebné rešpektovať historické hodnoty budovy. Súčasťou riešenia je aj verejný predpriestor vstupu do budovy.“

Je preto dobré zdôrazniť, že bol výrazne vymedzený priestor formuláciou zadania, akými časťami budovy sa súťažný návrh má zaoberať. Zadanie bolo najmenej definované práve v rozsahu spracovania verejného prepolia, čím sa náš návrh i značne odlišil od ostatných čo sa týka rozsahu.

6.2 — Odpoveď na zadanie

Zámerom nášho projektu projektu bolo architektonickými nástrojmi formulovať civilnú a svojmu účelu zodpovedajúcu atmosféru. Nie banka či hotel, ale jedno z ministerstiev demokratickej republiky. Nie kráľovský hermelín či uniforma, ale dobre padnúci oblek. Ambíciou návrhu je pracovať s existujúcimi motívmi stavby a tie rozvinúť do nových súvislostí — grafickým prepisom do iného materiálu či použitím rovnakého materiálu v súčasnom vyjadrení, dopĺňať tak nové architektonické vrstvy k už existujúcim. Vizúálne i funkčne prepojiť vestibul a novonavrhnutý verejný priestor pred budov. Vo verejnom priestore artikulovať demokratický priestor pre občanov — drobná piazzeta s vyhladkou na Vltavu a druhú stranu nábrežia. Hrať vyváženú partitúru s riekou a mestom. V prevádzkovej schéme vychádzať z predpokladu, že význam podateľne v dnešnej dobe už nie je jediným miestom pre styk s verejnosťou a je možné, že v budúcnosti zmení svoju formu na e-podateľňu.

Existujúca štvorcová sieť vizuálne prepája vestibul a novovzniknutý verejný priestor pred budovou. Stôl z invertujúceho materiálu a za ním perforovaný plech s motívom mramorovej kresby — vizuálna clona zakrývajúca bezpečnostné prístroje, zároveň však transparentná, jemná, možno až nežná. Krívkové svetlo v priestore, ako výraz súčasnej dynamiky, je navigačnou linkou do podateľne plynúcej z vestibulu do bočného vchodu, ďalej hore po schodoch až k okienku. Lavica pripravená na mokrý kabát prichádzajúceho z kameňa. Prijemné teplé drevo v podateľni s mäkkou sedačkou a polotransparentným sklom oddeľujúce priestory návštevníkov a zamestnancov. Podateľňa prevádzkovo funguje v oddelenom režime pre verejnosť, zamestnancov a pracovníkov.

Pred budov vzniká verejná platforma — demokratické miesto, vyhlíadka, priestor pre demonštráciu. Stromoradie po celej dĺžke budovy. V budúcnosti možnosť zväčšenia shared space v okolí budovy vychádzajúca z princípu rámovania domu — rozšírenie verejného priestoru je koncipovaný ako 2. etapa projektu.

6.3 — Aplikácia BAD na projekt

Hodnoty barometra a diagnostika sledujú ako by sa situácia budovy MPO zmenila zo súčasného stavu na stav po implementácii projektu (z x na y). Diagram tieto hodnoty vizualizuje.

1 — Individuálne slobody (z 20 na 40) — Pôvodná budova ponúkala veľmi komplikovaný spôsob kontaktu s verejnosťou, nový návrh sa snaží o čo „najrýchlejšie a najplynulejšie“ riešenie stretnutia verejnosti s úradom, ale nenarušiť pôvodnú geometriu a ráz Fantovho foayer. Napriek snahe integrovať do vestibulu podateľňu, projekt zlyháva na absencii bezbariérovej rampy, neponúka verejné záchody, zázemie pre deti atď. Nič z toho nebolo v zadaní súťaže a pravdepodobne by sa to pokladalo za porušenie pravidiel. Projekt tak stále nevykazuje v tejto kategórii úplne výrazné zlepšenie.

Je možné zamyslieť sa nad tým, či už samotné zadanie nemalo byť viac inkluzívnejšie, prispôsobené návšteve detí, minorít či imobilných.

2 — Verejné slobody (z 30 na 70) — Napriek tomu, že ide o stavbu verejnú, ministerstvo aktuálne nemá žiadne výraznejšie predpolie — vstupuje sa doňho z chodníka. Pred samotnou budovou po celej dĺžke a po oboch stranách parkujú auta. Projekt prináša riešenie v dvoch etapách. Najprv vymedziť menšiu piazzetu pred hlavným vstupom — tú komentuje porota: „Vykonzolováni platformy směrem k nábreží z hlediska vytvoření veřejného předprostoru významné státní instituce je hodnoceno velmi pozitivně. Tímto řešením se získává prostorový odstup od samotné budovy, a zároveň se prokazuje vztah instituce k nábreží řeky.“ V druhom kroku projekt navrhuje rozšíriť verejný shared-space priestor po všetkých stranách v okolí stavby „ako verejný obruš“ rozvinutý pod stavbou. Druhá etapa bola formulovaná ako ideové riešenie nad rámec súťažného zadania ako ďalšia možná vývojová fáza. Tu barometer naznačuje výrazne zlepšie v oblasti verejných slobôd, čo skutočne toto miesto i urbanisticky veľmi potrebuje. Oblasť Dvořákova nábrežia je dnes silne automobilovo tranzitná, pre peších je v súčasnosti málo humanizovaná, náplavka při rieke je pocityvo akoby „na konci“, atmosféru ovplyvňuje i často frekventnovaný Štefánikov most.

3 — Vzájomné slobody(z 50 na 70) — Stavba v centre mesta má dobré vzájomné väzby, v dochodzej vzdialenosti je tu autobusová, tramvajová zastávka. Súťažný projekt sa ich snaží posilíť najmä pre peších — dopľňa prechod pre chodcov v mieste kde chýba, chodník na strane kde parkovali autá, zväčšuje pochodzie plochy, tak aby boli komunikácie pre peších komfortné a bezpečné, podporuje vizuálne prepojenie dvoch brehov vykonzolovanou piazzetou slúžiacou ako vyhlíadka.

4 — Transparencia (z 40 na 60) — V tejto kategórii riešenie projektu posílilo čitateľnosť organizácie vstupu — ako hlavnej križovatky trajektórií ľudí s rôznymi záujmami, ktorý budovu používajú. Tu sa návštevníci bez potreby bezpečnostnej kontroly vyberajú „doľava“ priamo do priestorov podateľne a zamestnanci, prípadne návštevy vstupujúce do vnútra domu prechádzajú „doprava“ bezpečnostnou kontrolou, poprípade ešte vyzdvihávajú/odovzdávajú kľúče na recepcii. Vstup je tak organizačne jasnejší.

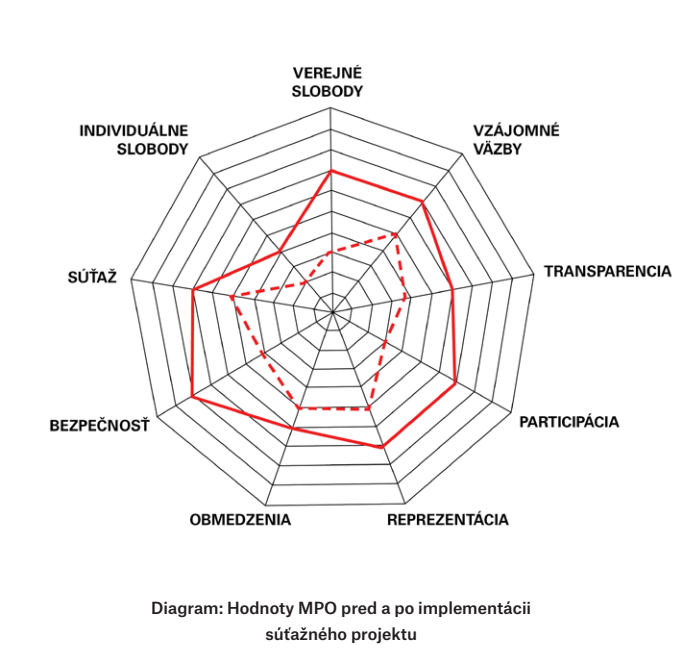
5 — Participácia (z 30 na 70) — Kontaktné miesto, ktoré sa v rámci MPO dá považovať za miesto participácie je práve podateľňa. Je to miesto, kde sa podávajú žiadosti, vyzdvihavajú rozhodnutia, tu je možné vzniesť dotaz. Stále ide o participáciu vo veľmi obmedzenej miere. Je to ale miesto „prvého dotyku“ s inštitúciou. Vôbec vznik tohoto miesta, jeho kultivácia a humanizácia tak posilňujú skóre tejto budovy v kategórii participácia. Predtým bolo možné toto miesto navštíviť len za doprovodu zamestnanca MPO a s bezpečnostnou kontrolou v interiéroch na 1NP.

6 — Reprezentácia (z 50 na 70) — Pridané architektonické riešenie (verejný priestor pred vstupom, recepcia, podateľňa) majú neextra-vagantný rukopis, snažia sa civilným tvaroslovím doplniť chýbajúce prvky, ako píše autorská správa „nie kráľovský hermelín či uniforma, ale dobre padnúci oblek.“ Pri tomto type administratívnej budovy sa toto riešenie zdá byť adekvátne. Výrazným vizuálnym princípom je dlažebná hra — šachovnicové striedanie, ktoré projekt z pôvodého interiéru kopíruje a pretavuje do exeriéru. Napriek tomu tento princíp nepôsobí cudzorodo, pretože ho je veľmi jednoducho možné vyskladať z „pražskej dlažebnej kocky“.

7 — Obmedzenia (z 50 na 60) — Historická Fantova budova neodpovedá požiadavkam 21. storočia. Návrh zlepšuje len jej časť, ktorej sa dotýka zadanie. V rámci celku budovy ide len o čiastočné riešenie.

8 — Bezpečnosť (z 40 na 80) — Dispozícia budovy s jedným hlavným vstupom (a s niekoľkými oblužnými či zamestnaneckými vstupmi po stranách s výrazne menšou dominanciou na fasáde) je z bezpečnostného hľadiska výhodnou. Projekt doplňuje bezpečnostné prvky dvojakého typu vo vestibule stavby — turnikety, cez ktoré prechádzajú zamestnanci a bezpečnostný rám a bezpečnostný detektor kovov pre externých návštevníkov s batožinami. Ten je vizuálne schovaný za recepčným pultov.

9 — Súťaže (z 50 na 70) — Už pôvodná budova vzišla z verejnej architektonickej súťaže 6 návrhov, ktorej víťazom bol profesor Josef Fanta (odborná porota vtedy vytýkala návrhu skromnú výzdobu smerom severnej fasády a umiestnenie vchodu smerom k rieke. Verejná súťaž v roku 2019 je snahou o redefinovanie len časti budovy, napriek tomu je táto časť pre styk s verejnosťou najdôležitejšou. V tejto kategórii je možné hodnotiť priebeh súťaže ako korektný. Vo výsledku rozhodujúci vplyv mala absencia hlavného predstaviteľa zadavateľa (v tomto prípade ministra) v priebehu súťaže. Je možné sa domnievať, že jeho názor bol v ďalších etapách natoľko dominujúci, že bolo pravdepodobne kontraproduktívne, že sa neúčastnil i tvorby zadania a ďalších etáp súťaže od začiatku.



7 — Diskusia

7.1 — Špecifikum — kontinuita ako architektonický motív

Čiastkový záver a diskusiu celej práce možno vyvodiť i z pridružených zistení, ktoré BAD akcentoval, ale jasnejšie kryštalizovali pri získavaní mozaiky tvoriacej text Príbeh českého parlamentu a rozrezonovali latentnejšie myšlienky. Pri aplikáciií BAD bola oblasť reprezentácie najviac diskutabilnou pri porovnávaní PS a FZ, je to oblasť, ktorá v sebe najviac obsahuje aspekty neverbálne, metaforické, symbolické, ktoré sú tvorené historickými a kolektívnymi spomienkami. Pri politických budovách majú nemalú úlohu, je však zrejmá ich nejednoznačnosť. Vypozorovali sme, že práve tu sa najvýraznejšie rozchádzali názory politikov, občanov, resp. laickej verejnosti a historikov umenia, architektov, pamiatkarov resp. odbornej verejnosti.

Ako sme zhrnuli v závere 3. kapitoly, neochota pokladať architektúru za dostatočne dôležitú pri manifestácii politických hodnôt sídiel politickej moci v začiatku 90. rokov mala svoje korene vo viacerých aspektoch. Zjednodušene je možné konštatovať, že väčšina zúčastnených s rozhodnutím umiestniť nový parlament do Thunovského paláca súhlasila alebo minimálne razantne nebola v odpore. Výber historických palácov bol poslancami ČNR argumentovaný ako posilnenie kontuinity miest, v ktorých bola vyhlásená prvá Česko-slovenská ústava a v ktorých dovtedy zasadali poslanci ČNR a ešte dávnejšie tu sídlil Senát, prechodne i ministerstvá. Taktiež to bolo rozhodnutie rýchle a nie príliš časovo a finančne zložité. Odborníci na pamiatkovú starostlivosť boli vďační za istotu fináčnej podpory pri rekonštrukcii a dlhodobom staraní sa o komplex mnohých budov na Malej Strane. A architekti, zdá sa, o tieto politicky formulované zadania nejavili veľký záujem a zameriavali sa výraznejšie na návrhy pre súkromný sektor.

Podobná dejinná paralela v roku 1992—93 bežala i v Nemecku. Norman Foster vyhral súťaž na rekonštrukciu Reichstagu v roku 1992. Je to dodnes najčastejšie uvádzaný príklad dobrej praxe, opakovane pozitívne hodnotený parlament v našich rešeršiach, rozhovoroch s dobovými aktérmi i celosvetovo. Projekt Normana Fostra vystihol historický moment svojho vzniku, spoločenské nadšenie zjednoteného Nemecka. Projekt dokázal symbolicky neodmietnuť vlastnú minulosť prostredníctvom práce integrujúcej negatívne vrstvy, ktoré sú citeľné v architektúre domu, bývalého parlamentu Nemeckej ríše.

Aktéri príbehu českého parlamentu však rozhodli, že sídlom Parlamentu ČR budú historické paláce na Malej strane, ideovo tak bola podporená kontinuita s prvorepublikovými hodnotami demokracie. Modernistické, na tú dobu pravdepodobne príliš „čerstvo totalitné“ sídlo Federálneho zhromaždenia bolo odmietnuté a to napriek dobrému technickému stavu, dispozíciám koncipovaným pre veľké množstvo zamestnancov, vzťahu k verejnému námestiu, dobrým vzájomným väzbám s okolím (komparácia barometrov FZ a PS toto tvrdenie potvrdila. Budova FZ získala nižšie skóre len v kategórii reprezentácie, teda práve v oblasti spojenej so symbolickým významom stavby). Možnosť architektonicky pracovať so stavbou bývalého FZ po roku 1992, radikálne ju prestavať, či len trochu adaptovať v príbehu českého parlamentu vôbec nefiguruje.

Mohli by sme túto budovu aktualizovať dnes? Dokázali by sme prijať projekt s podobným étosom ako v Nemecku, radikálny projekt „prijatia svojej minulosti“? Alebo ostaneme radšej „difúzne“ nespokojní so súčasným stavom PS?

Dnes po 30-tich rokoch demokracie táto nechutť voči architektúre bývalého režimu značne ustúpila a odborná verejnosť, pamiatkari i mnohí architekti sa snažia estetiku modernistických a brutalistických domov legitimovať a edukovať o ich estetických

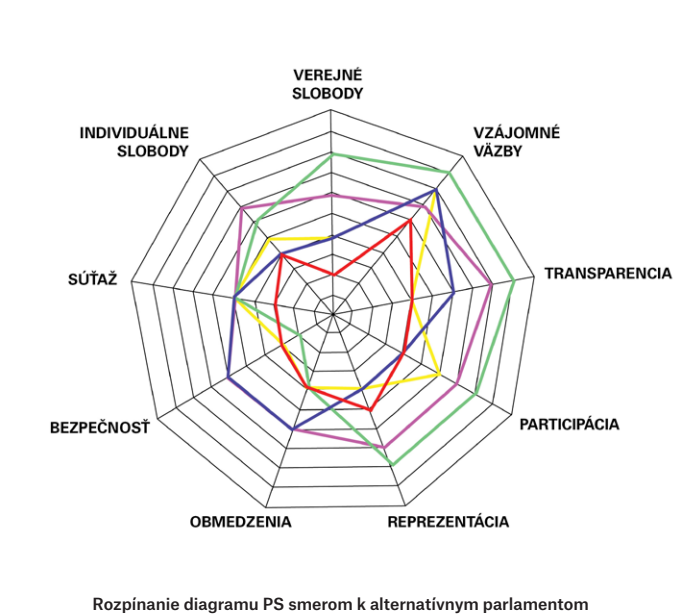
kvalitách — destigmatizovať ich. Súčasnosť však už taktiež nemá pozitívne revolučný náboj začiatku 90-tych rokov. Aj študentský projekt Krajina parlamentu študenta Maxa Lipavského [RČ: *Alternatívne parlamety — Krajina parlamentu, s. 146—147.*], ktorý pracuje s razantnou prestavbou bývalej budovy Federálneho zhromaždenia a myšlienkami intenzívnej participácie obyvateľstva na chode parlamentu sa zdá byť príliš akademický, ideový až neadekvátne radikálny, pre laickú spoločnosť možno príliš veľkolepý či sebastredný. Ukazuje taktiež možné zlepšenie len v niektorých vlastnostiach, akoby nedokázal skórovať vyvážene (diagram projektu Krajina parlamentu zlyhával na úkor svojej extrémnej transparentnosti a participácie najmä v kategórii bezpečnosti a zákonov).

Naša práca však nasvetlila optiku, s ktorou je možné „dopátrať“ sa zlepšenia i so všeobecne prijímaným súčasným sídlom PS, s riešením síce nie revolučným, ale evolučným, postupným, s drobnými posunmi na diagrame BAD.

7.2 — Scenár — BAD ako zdroj otázok generujúcich zlepšenie

Vďaka záverečnému diagramu BAD, ktorý porovnával súčasnú sídlo PS a študentské parlamenty, je možné otvoriť úvahy a diskusiu o hypotetickom budúcom smerovaní budov PS a ich novej architektonickej aktualizácii, prípadne ich spracovať do zadania architektonickej súťaže.

Nemala by budova PS mať kontakt a tvár nasmerovanú smerom k Malostranskému námestiu, aby mala budova kapacitne dostatočne veľký verejný priestor na demonštrácie? Nemala by v sebe integrovať funkcie, ktoré by sprístupňovali budovu vo vzťahu k minoritám, deťom a študentom, či naopak boli pohodlne prístupné pre imobilných a starších? Aká programová náplň by posilnila skóre v individuálnych slobodách — edukatívne centrum, verejná knižnica, detský parlament, apod.? Bolo by možné i architektonicky posilňovať participáciu verejnosti na chode inštitúcie? Ak nefunguje spontánne stretávanie verejnosti s politikmi, nemali by k tomu byť usporiadané časti stavby — neformálne kaviarne, konzultačné miestnosti, vhodné priestory pre prednášky? Neposilnila by sa bezpečnosť komplexu budov, ak by bol architektonicky jasne čitateľný vstup pre návštevníkov a vstup pre zamestnancov (mätku pôsobí v súčasnosti označenie na mnohých dverách a viacerých budovách s rovnako dominantným nápisom PS)? Nepodporilo by reprezentatívnu funkciu budov usporiadanie architektonickej súťaže či výtvarných súťaží, ktoré by aktualizovali vizuálnu stránku inštitúcie a aktualizovali étos? Všetky lúče diagramu



ukazujú smery možného generovania nových prístupov pri práci so súčasnou budovou PS. Aj vďaka tejto štúdii môžeme formulovať architektonické zadanie ako podnet k zlepšeniu súčasného sídla PS.

7.3 — Otázky pre budúcnosť v téme architektúra demokracie vo vzťahu k parlamentu

Pri tvorbe kapitol vzniklo aj množstvo epizód a odbočiek, ktoré sa do práce pre jej konzistentnosť nedostali. Vzniklo taktiež viacero otázok pre budúcnosť — ich názvy sú mojou interpretáciou opakujúcich sa motívov. Otvorenie témy demokracie a významu politických inštitúcií vykryštalizovalo do niekoľkých možných scenárov.

1 — E-parlament

Bude ešte vôbec potrebné využívať architektúru k reprezentácii spoločenských hodôt v prípade 100% elektronizácie systému? Bude parlament ako budova nepotrebný a primárny bude e-parlament? Oslabí sa tým postavenie týchto inštitúcií, alebo naopak posilní, pretože to, čo ostane, budú jediné hmotné zázemia oslobodené od kancelárií a administratívnych pracovníkov, ktorí budú pracovať zo zázemia domova? Stanú sa budovy parlamentu vlastne čistejšími formami hodnôt, ktoré reprezentujú?

Každé mesto má vo svojich štruktúrach niekoľko námestí, niekoľko budov, okolo ktorých sa „točí“ politika vecí. Tu sa ľudia schádzajú ako na niekdajšej agore. Tu protestujú. Tu sa občiansky angažujú. Toto miesto je pamäťou historických udalostí. Toto miesto je vytvorené architektúrou prostredia.

V Prahe je parlament stratený, roztrúsený medzi domami na Malej Strane, často ani nie je jasné, v ktorých budovách sídli. Keby sa tento fenomén posilnil, keby bol kdekoľvek inde, keby bol v mnohých domoch na mnohých miestach v Prahe, bol by vlastne lepším symbolom dokonalej rovnomernej distribúcie moci. Stačí si otvoriť počítač a prihlásiť sa do online snemovne.

2 — Domáci parlament

Príbeh vzniku islandskej ústavy, ktorú si obyvatelia Islandu boli schopní napísať sami, otvoril tému osobnej zodpovednosti každého jednotlivca v demokracii. Je možné, že určitá kríza fenoménu inštitucionalizovanej politiky, tak ako ho dnes poznáme, úplne roztaví a politici už viac nebudú potreba? Je to najvyššia forma demokracie — každý ma možnosť zapojiť sa, byť proaktívny alebo pasívny, prispieť svojou mierou vzdelanosti a schopností, množina jednotlivcov tvoriacich štát. Nebola by potom demokracia intenzívnejšie preberaná doma pri večeri, nezaujímalaby politika každého viac, keby vedel, že má väčšie možnosti sa do nej priamo zapojiť? Zvrhla by sa silou väčšina, alebo by vzniklo množstvo domácich parlamentov, rodiny rokujúce okolo svojich stolov? Hrala by v tom ešte nejakú úlohu architektúra bytu alebo dizajn stolu, pri ktorom by členovia rodiny sedeli?

3 — Globálny parlament

V stále medzinárodnejšom svete je sila štátnych parlamentov zdá sa na ústupe. Podriadenosť Európskej únii, medzinárodným zmluvám, antropocénu, ktorý sa neriadi hranicami štátov, napovedajú, že politika vo vnútri hraníc je už len jednou z matriošiek. Tá najväčšia, je matrioška sveta, tvorená nielen záujmami nás ľudí, ale pri dokonalom chápaní demokracie by v globálnom parlamente nemali chýbať zástupcovia entít prírody, zvierat, vody atď. Ako by tento globálny parlament bytostí vyzeral? A nehodila by sa nakoniec typológia konskej stajne?

8 – Závěr

8.1 — Prínos projektu — vyplnenie medzipriestoru

Projekt Architektúra demokracie sa zaoberá medzipriestorom medzi dvoma obormi: architektúrou a politikou, kde sa zrejmä vzťahovosť zatiaľ nachádzala hlavne v teoretickej rovine. Aplikáciu teoretických hypotéz na realizované a nerealiované projekty sa dizertačná práca snažila nájsť preklenutie do architektonickej praxe a vytýčiť 9 vlastností BAD, v ktorých je môžeme vyzorovať väzby medzi architektúrou a demokraciou, t.j. odpoveď na našu primárnu (dvoj)otázku: je to architektúra, ktorá má schopnosť ovplyvňovať a spoluutvárať demokraciu, ktorá sa v nej odohráva, alebo je to demokracia, ktorá formuje podmienky architektúre?

Týchto 9 kategórii architektúry demokracie naznačuje možné piliere, ktoré sú pri navrhovaní pre domy nosné z hľadiska demokracie a v ktorých sa nachádzajú spojnice medzi architektúrou a demokraciou. Sú to 1. individuálne slobody, 2. verejné slobody, 3. vzájomné väzby, 4. transparentia, 5. participácia, 6. reprezentácia, 7. obmedzenia, 8. bezpečnosť, 9. súťaže.

Overovanie v konečnom dôsledku činím aplikáciou na budovy PS, bývalého FZ, na alternatívne projekty parlamentov a najmä vlastným autorským návrhom, v rozmedzí zadania verejnej architektonickej súťaže, ktorý sa dá chápať ako vyhľadávanie aktívnej formy navrhovania v stretnutí architektúry a politiky.

Na záver možno konštatovať, že optiku BAD som sa snažila využívať primárne ako nástroj „heuristický“ — pri jeho aplikácii je možné generovať nové možnosti riešení a otázok, neprehliadnuť určitý aspekt, obohatiť projekt o nový pohľad, objavovať nepovšimnuté aspekty, nachádzať balans medzi jednotlivými vlastnosťami. Tým sa opäť vraciame k prvej kapitole tejto práce o možnom redefinovaní architektúry ako tej, ktorá ponúka možnosti, nie nachádza výsledný design (od slova tasmin — design návrh, tasmim — vymedzovať možnosti riešení).

BAD by sám o sebe bol vlastne technokratickým nástrojom, ktorého výsledkom je hodnotenie — „číslo“. Jeho komparatívnu schopnosť zámerne neposilňujem (zámerne som napríklad nekomparovala 193 parlamentov sveta, nevytvárala poradie od „najlepšieho po najhorší“ parlament atď.). Jeho zmysel je však úplne opačný, BAD by mal byť schopný iniciovať zmeny v navrhovaní architektúry, poukazovať na možné scenáre posilňovania slabých miest (preto som zvolila komparáciu medzi reálnymi parlamentmi a akademickými projektmi, kde vidno hypotetické akademické scenáre), nastavovať zrkadlo rýdze estetickým prioritám, ktoré často stačí synergicky doplniť o etické vlastnosti architektúry — tie som sa snažila formulovať slovným dodatkom, ktorý bol viac otázný ako oznamovací.

8.2 — Limity a problematika BAD

Hlavný metodologický nástroj, optika BAD, je zatiaľ v koncepčnej ideovej rovine. Teoretický rámec vymedzuje tento nástroj poukázaním na etickú funkciu architektúry. Jeho ďalší možný rozvoj, obohacovanie, zber dát v čase či napríklad transformácia hodnotiteľa (v tejto práci mňa) do polohy komisie (pluratívneho orgánu) by priniesli objektívnejšie výsledky, podobne ako je to formulované v závere druhej kapitoly (viz. 2.10 Využitie BAD). Barometer taktiež nedosiahol svoje limity, nepokladám ho za konečný vo svojom obsahu — jeho vetvy je možné dopĺňať a obohacovať o ďalšie podkagórie, ktoré sme v texte nezahrnuli (napríklad kategórie súviasiace s finančnými nákladmi stavby, enviromentálnym dopadom stavby, možnou recykláciou po zániku stavby, schopnosťou transformovať budovu na inú funkciu — jej adaptabilita v čase, ekonomická udržateľnosť) — Pravdepodobne by ich však bolo možné stále

zaradiť do jednej z 9 kategórii (ako príklad uvediem napr. ekologickú udržateľnosť stavby, ktorú sme v texte explicitne nespomenuli — tá by pravdepodobne patrila do kategórie zákonov — splnenie enviromentálnych noriem alebo čiastočne do vzájomných väzieb — dopadov stavby na jej enviroment). Barometer je teda formulovaný a vystavaný tak, že je žiadúce ho spodrobňovať (viz. 2.9 Problematika aplikácie BAD) a zamýšľať sa nad ďalšími aspektami vyjadrujúcimi väzby medzi architektúrou a demokraciou a vytvárajúcimi tak skúmané pole architektúry demokracie.

8.3 — BAD a jeho praktické využitie

Je možné uvažovať o praktickom využití práce v praxi. Je možné ho použiť ako:

1 — Už vyššie bolo spomenuté, pri snahe o demokratickejší architektonický návrh, alebo posilenie návrhu súčasného — *aplikačné využitie* pre architektonickú prax.

2 — Pri rozhovoroch s politikmi, verejnosťou je dôležité dokázať čeliť argumentácii a spochybňovaniu podloženými sformulovanými hypotézami. Zarámovanie témy Architektúra demokracie do uchopiteľných mantinelov preto vnímam i ako *komunikačný/edukatívny nástroj*, ktorý môže dopomôcť rýchlejšie komunikovať o kvalitách domov vo vzťahu politik — architekt (tu som sa stretla s veľmi častým spochybňovaním hypotéz, tendenciou marginalizovať architektúru), politik — verejnosť, verejnosť — architekt, architekt — architekt atď.

3 — Pri tvorbe príkladov dobrej praxe, tvorbe manuálov, tvorbe pomocného nástroja v posudzovaní architektonických súťaží, definovaní spoločného jazyko do *vnútra architektonickej profesie* a teórie a interpretácie architektúry.

8.4 — BAD a jeho praktické využitie pre Poslaneckú snemovňu

Z našej sondy porovnávania PS s FZ, s alternatívnymi študentskými projektami, s parlamentmi sveta, analýzami jeho dobového výberu, urbanistického usadenia, porovnávania diagramov navzájom, objavenie špecifika kontinuity ako architektonického motívu českého parlamentu je dobré konštatovať, že sa ponúka niekoľko možných scenárov pre budúcnosť i v praktickom využití. Ako bolo naznačené v diskusii (viď. 7.2 SCENÁR — BAD AKO ZDROJ OTÁZOK GENERUJÚCICH ZLEPŠENIE), je možné rozvinúť úvahy o doplnení programových funkcií a stavebných zásahov, ktoré podporia jeho vzťah k verejnému priestoru smerom k Malostranskému námestiu, posilnia parter pre verejnosť, jasne definujú hierarchiu vstupov, implikujú funkcie pre kontakt verejnosti s politkmi, alebo aktivujú úplne nové pridané hodnoty funkciami ako: edukatívne centrum, participatívne miestnosti, prednášková sála pre verejnosť a konferencie, študentské co-worky. Podporia funkcie individuálnych slobôd dostatkom kaviarní, záchodov, toalet a vstupov pre imobilných, posilnením orientačného plánu a podobne. Túto prácu je možné v tomto rozmere chápať i ako podklad pre budúcu architektonickú súťaž či aktualizáciu budov PS.

8.5 — Inverzná integrácia architektúry do barometra demokracie

Celá práca sa opakovane snažila „preklápať“ politologický barometer do „architektonického“ barometra, čím sa darilo objavovať rôzne spojitosti a paralely zarámované v deviatich vlastnostiach.

Na záver sa ponúka i opačný postup, ktorý môže byť jedným z ďalších možných krokov vývoja tejto práce. Ako by vyzeral barometer demokracie, napríklad ten, z ktorého táta práca čerpala, democracy-barometer.org, ak by sa zohľadňoval i stav architektúry? Ako veľmi by sa pozmenili indexy, ktoré barometer už 30 rokov sleduje a v ktorých zatiaľ architektúra nefigurovala (predpokladám, že čiastočne tam napríklad figurovalo stavbné právo)? Je možné premýšľať ako veľmi architektúra posunuje misky váh, do akej miery by bola dominantná voči ostatným kategóriam a pod.

9 — Zoznam literatúry

Ada Louise Huxtable, <i>Architecture Criticism, Proceedings of the American Philosophical Society</i> CXXXIV, University of Pennsylvania Press 1990	<i>korupce politických představitelů</i> . Praha: Transparency International — Česká republika, 2006, s. 232	Klára Brůhová, <i>Praha nepostavená</i> , ČVUT 2017	Petr Pithart, <i>Po Devětaosmdesátém: Rozpomínání a přemítání</i> , Praha 2015	INTERNETOVÉ ZDROJE	Wolfgang Merkel. 2014. „ <i>Is There a Crisis of Democracy?</i> “ Democratic Theory 1, č. 2, 11—25. On-line (http://www.democracybarometer.org/Papers/merkel_2014_crisis.pdf).
Adéla Gjuričová — Tomáš Zahradníček (eds.), <i>Kořeny a tváře národního parlamentu</i> . ČNR 1968—2018. Praha 2019	Hanna Pitkin, <i>The Concept of Representation</i> . Berkeley: University of California Press 1972, s. 155	Ladislav Cabada — Karel Vodička, <i>Politický systém České republiky. Historie a současnost</i> . Praha: Portál. In Daniel Kunštát a kol. 25 let české demokracie očima veřejnosti. Praha: Academia 2014, s. 39.	Petr Hlaváček, Jan Kysela (eds.), <i>Demokracie a občanské cnosti. K životnímu jubileu Petra Pitharta</i> , Praha Academia 2021		places-of-power.org Dostupné 1.1.2018
Adéla Gjuričová — Tomáš Zahradníče, <i>Návrat Parlamentu. Češi a Slováci ve Federálním shromáždění 1989—1992</i> , Praha 2018	Helmut Spieker, <i>Totalitäre Architektur. Feststellungen und Bekenntnisse. Programme und Ergebnisse. Bauten und Wentwurfe</i> , Inzel und Prachtprojekte. Stuttgart 1981	Larry Diamond a Leonardo Morlino. „Introduction.“ In: <i>Assessing the quality of democracy</i> . Eds. Diamond, Larry a Morlino, Leonardo. Baltimore: Johns Hopkins University Press, ix—xliii. 2005.	Radomíra Sedláková, <i>Karel Prager</i> , Titanic Praha 2013, s. 63—89	Katarína Hládeková, <i>Lahostajné Benátky po sedemnáste, tentokrát v architektúre</i> , arttalk.cz https://arttalk.cz/2021/07/05/lahostajne-benatky-po-sedemnas-te-tentokrat-v-architekture Dostupné 29. 7. 2021.	https://parliamentshop.com.au/products/parliament
Alexis de Tocqueville, <i>Demokracie v Americe</i> . Vyd. 3., Voznice: Leda, 2012	Jane Jacobs, <i>The Death and Life of Great American Cities</i> , Random House LCC US 1961	Mahmoud Keshavarz, <i>Sketch for a Theory of Design Politics</i> , in Para—Platforms, Sternberg Press 2018, s. 12—14	Robert A. Dahl, <i>Democracy and its critics</i> . New Haven: Yale University Press, 1989. s. 109	Noc v archíve, dohládatelné 7. 10. 2024 https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=39rxZTCjbHM&fbclid=IwY2xjawFxEcpleHRuA2FlbQIxMAABHTT0rkg-SuP4yGrMN0MQ_ezOs4Dp-CQzwB2sW3vDviwtVt2GCpF-ZYr76zkAA_aem_pCask-r70MNYcOit-7VjEw	
Andrew Heywood, <i>Politologie</i> , Plzeň 2008	Naďa Adamičková — Marie Königová, <i>Hotel? Mezi dálnicemi a nádražím? Tak tedy raději senát</i> , Rudé právo, 2, 6. 11. 1992, s. 6	Michael Baxandall (Milena Bartlová ed.), <i>Intelligence obrazu a jazyk dějin umění: Výbor z textů</i> , UMPRUM 2019	Roger Scruton, <i>Slovník politického myšlení</i> , Atlantis Praha 1999	Všeobecná deklarácia ľudských práv. on-line (http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html). Dostupné 1. 11. 2024	
Andrew Heywood, <i>Politologické ideologie</i> , Plzeň 2008	Jan Wollner, <i>Národní shromáždění v Praze</i> , č. kat. 4/31. In: Bartlová — Vybíral, Budování státu, UMPRUM 2015, s. 145—146.	Michal Fialka and Robert Malota, „Každý měsíc za milión“ <i>Lidová demokracie</i> 49, 29. 4. 1993, s. 3	Stein Ringen, <i>What Democracy Is For? On Freedom and Moral Government</i> . Princeton, Princeton University Press 2007		
Anna Hejmová, Prostor dialogu: dispozice revoluce, in Cyril Říha (eds) <i>Ztracená vláda věcí tvých se k Tobě navrátí</i> , UMPRUM 2022, s. 613—638	Jindřich Vybíral, <i>Síla i budoucnost jest národu národnost</i> , UMPRUM 2020	Milena Bartlová — Jindřich Vybíral, a kol. <i>Budování státu</i> , Paha UMPRUM 2015, s. 17	Tomáš Knoz — Jiří Lach — Tomáš Borovský (eds.), <i>Kultura ve středoevropských dějinách: rozprava mezi humanitními obory</i> , Praha 2020, s. 116—136.		
<i>Architektura ČSR</i> , 1947, s. 197—219	Jindřich Vybíral, Stavby pro výkon politiky in <i>Síla i budoucnost jest národu národnost</i> , s. 373, UMPRUM 2020	Milena Bartlová, Obnova tradic. Rekonstrukce budov České národní rady 1985—1996 in Adéla Gjuričová — Tomáš Zahradníček (eds.), <i>Kořeny a tváře národního parlamentu. ČNR 1968—2018</i> . Praha 2019, s. 41—47	Veronika Hnídková, Architektonické soutěže na pozadí volné ruky trhu, in: Cyril Říha (ed.), <i>Ztracená vláda věcí tvých se k tobě navrátí. Architektura a politika po roce 1989</i> , Praha 2020, s. 343.	www.democracybarometer.org. Dostupné 1. 11. 2024	
Bruno Latour, ‚From Realpolitik to Dingpolitik or How to Make Things Public‘, in B. Latour and P. Weibel (eds), <i>Making Things Public: Atmospheres of Democracy</i> , Cambridge, MA: MIT Press 2005, s. 14—41.	Jindřich Vybíral, Vážnost a důstojnost ministerských budov, s. 125—170 in Vendula Hnídková ed. <i>Duch, který pracuje</i> , UMPRUM 2020	Milena Bartlová, Vrátit českému národu hrdost. Rekonstrukce budov České národní rady, in <i>Retrospektiva — Vybrané studie k dějinám umění</i> 12. —16. a 20. století, UMPRUM Praha, s. 326—338.	Vladimír Kindl, <i>Parlament</i> , Praha: Enigma, 1996, s. 116—117	„Část Federálního shromáždění by se mohla zbourat, připustil pražský primátor.“ https://praha.idnes.cz/budova-byvaleho-federalniho-shromazdeni-by-se-mohla-zbourat-rekl-svoboda-1l2-/praha-zpravy.aspx?c=A110304_133252_praha-zpravy_sfo Dostupné 14. 8. 2022	
Cyril Říha (eds.), <i>Ztracená vláda věcí tvých se k tobě navrátí</i> , UMPRUM 2022	Julienne Hanson, <i>Decoding Homes and Houses</i> , Cambridge 1998	Milena Bartlová, Vrátit českému národu hrdost. Rekonstrukce budov České národní rady, in <i>Retrospektiva — Vybrané studie k dějinám umění</i> 12. —16. a 20. století, UMPRUM Praha, s. 326—338.	Wolfgang Merkel a Daniel Bochsler (vedoucí projektu). Karima Bousbah — Marc Bühlmann — Heiko GiebleR — Miriam Hänni — Lea Heyne — Lisa Müller — Saskia Ruth — Bernhard Wessels. 2016. „ <i>Democracy Barometer: Methodology. Version 5.</i> “ Aarau: Zentrum für Demokratie, s. 1—51.	„ <i>Nejošklivější stavba Prahy je Federální shromáždění, rozhodli čtenáři</i> “ MAFRA. https://zpravy.idnes.cz/anketa-o-nejosklivejsi-stavbu-prahy-d7o-/domaci.aspx?c=A130204_132046_praha-zpravy_sfo Dostupné 28. 7. 2020.	
Cyril Říha, <i>Střety architektury, urbanismu a politiky</i> , Artalk Revue 3, 2018	Karolína Jirkalová, <i>Česká architektúra v medzicase</i> , UMPRUM 2024, s. 20	Monika Mitášová (eds.), <i>Oxymorón a pleonazmus. Texty kritické a projektivní architektury</i> . Praha 2011.	XML, <i>Parliament</i> , Amsterdam 2016	https://www.cka.cz/komora/tema-CKA/participace	
David Holub — Roman Telerovský, <i>Opercionalizovaná diagnostika OPD—2</i> , Hogrefe-Testcentrum, 2013	Karsten Harries, <i>Etická funkce architektúry</i> , Praha: Arbor Vitae 2011, s. 13	Pavel Šafr, <i>Parlament v mlze</i> . In: Český deník, 25. 11. 1992, s. 3		<i>Manuál veřejnch prostranství</i> iprpraha.cz	
David Ondráčka—Adriana Krnáčová—Michal Štíčka—Petr Kolář—Petr Prchal, <i>Transparentní procesy v politickém rozhodování: sborník textů k problému</i>	Klára Brůhová, <i>Cesta parlamentu in Architektura demokracie</i> , A4, UMPRUM 2018, s. 127—137A				

Autor a editor:

MgA. Elena Fialková

Školiteľ práce:

prof. Mgr. akad. arch. Roman Brychta

Konzultant práce:

doc. Mgr. Cyril Říha Ph.D.

Grafická úprava:

Matěj Hanauer a Petra Roubalová, Studio DIP

Rada by som poďakovala svojmu školiťelovi profesorovi Romanu Brychtovi za odborné vedenie, rady, pripomienky a nápady pri realizácii tejto práce. Konzultantovi docentovi Cyrilovi Říhovi za odborné nasmerovanie v otázkach komplexnosti tématu, podporu i možnosť spolupracovať na grante NAKI, ktorý bol pre mňa prínosný. Oponentovi docentovi Jiřímu Klokočkovi za prijatie a čas strávený s touto prácou. Velké ďakujem patrí docentu Petru Pithartovi za impulzy politického i architektonického rozmeru, podporu pri objavovaní súvislostí, čas behom rozhovorov i pri tvorení oponentského posudku. Taktiež profesorky Bartlovej za konzultácie, odborné informácie a nasmerovaní na pani Hlaváčkovú.

V nemalej miere ďakujem manželovi, rodine, deťom a všetkým tým, ktorí mi umožnili vytvoriť túto prácu.

